

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1921.

Andra kammaren.

Nr 47.

Fredagen den 27 maj.

Kl. 3 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 20 och den 21 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 365, angående kostnaderna för dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisningsanstalter.

§ 3.

Vidare föredrogs och remitterades till statsutskottet herr *Johansons* i Stockholm *m. fl.* på kammarens bord liggande motion nr 373.

§ 4.

Konstitutionsutskottets memorial nr 42, som nu föredrogs, bordlades åter.

§ 5.

Till behandling förelåg nu statsutskottets memorial, nr 136, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående verkställande av utredning rörande en statsbana från Matarengi till Pajala kyrkoby. *Ang.
en voterings-
proposition.*

Sedan memorialet föredragits, anförde:

Herr Rydén: Herr talman, mina herrar! Jag har icke kunnat låta statsutskottets här förevarande memorial gå utan att göra en bestämd invändning mot att gemensam votering företages i ett fall som detta. Det torde icke vara kammarens ledamöter obekant, att jag alltid företrätt den uppfattningen, att man borde, när det gäller frågan om gemensam votering eller icke, tillämpa en rätt fri tolkning av grundlagens föreskrifter. Men så långt är det mig omöjligt att kunna följa praxis på detta område, som att man ställt till med gemensam votering, när det gällt en utredning, där man med kravet

Andra kammarens protokoll 1921. Nr 47.

Ang.
en voterings-
proposition.
(Forts.)

på utredning sammankopplat en anslagsfråga. Ty huru ligger det till i förevarande fall? Det ligger så till: En motion hade blivit väckt om att verkställa en utredning rörande framdragande av statsbanan från Matarengi till Pajala kyrkoby. Till detta utredningskrav var vidhäktat ett anslagskrav på 75,000 kr. I statsutskottet låg saken så, att majoriteten inom utskottet icke ville vara med om denna utredning av skäl, som där angivits, och avstyrkte densamma. Däremot fanns en minoritet, som ville vara med om att denna utredning skulle komma till stånd, och att man skulle anslå 15,000 kr. för verkställande av denna utredning. Första kammaren följde statsutskottets hemställan och andra kammaren reservanternas, och nu har statsutskottet här föreslagit gemensam omröstning.

Det har ju varit många gånger tvist om huru man skulle förfara i ett fall som detta, när man på ett utredningskrav hängt ett anslagsbelopp, och jag medger, att praxis i någon mån tidvis varit vacklande. Men under mycket, mycket lång tid har man ändå i båda kamrarna varit över ens om att, om i en sådan fråga som denna utredningssaken är det väsentliga och anslagsfrågan är det mindre väsentliga, gemensam votering icke bör verkställas.

Jag vill bara peka på vart konsekvenserna av ett bifall till statsutskottets här förevarande memorial med nödvändighet måste komma att leda. Nu fordras härför att över huvud få till stånd en riksdagsskrivelse i någon angelägenhet, att båda kamrarna skola ha fattat likalydande beslut. Om jag icke minns fel, har det en gång här i riksdagen under de allra hetaste rösträttsstriderna motionerats om att riksdagen skulle för verkställande av utredning angående införande av den allmänna rösträtten anslå så och så många tusentals kronor. Detta avslogs naturligtvis av ena kammaren, och då blev det icke fråga om någon gemensam votering. Med den tolkning, som statsutskottet här gjort, framlockar man emellertid formligen, att en motion, som icke kan få igenom ett utredningsprojekt i båda kamrarna, blott begär en anslagssumma för att verkställa denna utredning. Så ställer man till med gemensam votering, och på gemensamma voterings väg beslutas en sak, där det är alldeles otvetydigt, att grundlagen förutsätter, att båda kamrarna skola fatta likalydande beslut.

Här ligger det så, att första kammaren avslagit yrkandet om utredning — och därmed har efter min mening frågan fallit — medan andra kammaren bifallit detta yrkande. Så kommer den mindre väsentliga saken, som man icke egentligen fäster något större avseende vid, nämligen anslagssumman. Jag kan icke vara med om detta för mitt vidkommande. Under hela den tid, jag deltagit i statsutskottets arbete, har jag aldrig varit med om att föreslå en gemensam votering i ett fall som detta, även om man skulle tillämpa en ganska fri tolkning av grundlagens föreskrifter om statsutgifter. Det skulle föra dithän, att faktiskt på detta sätt de bestämmelser i grundlagen, som förutsätta, att båda kamrarna, när det gäller skrivelser om utredningar, skola fatta samstämmiga beslut, eluderas ur grundlagen.

Jag ber således, herr talman, att få yrka avslag på det föreliggande memorialet.

Herr H a g e: Herr talman! Jag har svårt att förstå den motivering, som herr Rydén anfört för sitt yrkande, att denna fråga icke skulle få gå till gemensam votering. Här ligger dock saken så, att den ena kammaren faktiskt lämnat sitt bifall till ett förslag om anslag under det den andra kammaren avslagit detta. Under sådana förhållanden måste jag säga, att det skulle vara mycket egendomligt, om riksdagen här skulle avslå det föreliggande utskottsmemoriet, i vilket man föreslår en gemensam votering. Då bleve ju följden den, att den omständigheten, att ena kammaren faktiskt har bifallit anslaget, kommer icke att få någon slags betydelse, och det kan väl icke vara meningen, att efter det andra kammaren en gång fattat ett beslut om anslag, detta sedan kan helt enkelt bortelimineras utan vidare, därigenom att man beslutar att icke låta detta av andra kammaren fattade beslut om ett anslag gå till gemensam votering.

Jag tillåter mig alltså, herr talman, att med hänvisning till denna motivering och till det förhållandet, att statsutskottet är enhälligt om detta förslag, yrka bifall till utskottets memorial, nr 136, d. v. s. jag yrkar, att denna fråga skall gå till gemensam votering.

*Ang.
en voterings-
proposition.
(Forts.)*

Herr H a m r i n: Herr talman, jag skall naturligtvis icke ingå i en diskussion angående ett sådant spörsmål som detta med den erfarne ledamot av kammaren, som bragt denna fråga på tal. Jag skall blott i anslutning till vad herr Hage nyss yttrade erinra om att det här föreligger en motion, i vilken man hemställt om ett bestämt anslag för visst ändamål, d. v. s. den av herr Bergqvist m. fl. i första kammaren och herr Nilsson i Antnäs m. fl. i andra kammaren, däri de hemställt, att riksdagen måtte på extra stat för år 1922 bevilja ett belopp av 75,000 kr. för verkställande av en utredning rörande framdragande av statsbanan från Matarengi till Pajala kyrkoby. Sedan har andra kammaren bifallit den reservation, som gick ut på att ett anvisande av allenast 15,000 kr., och första kammaren har för sin del avslagit framställningen. Med den lilla erfarenhet, jag har på detta område, kan jag icke förstå annat, än att kamrarna nu väl måste på vanligt sätt i den gemensamma omröstningen bifalla ett av de förslag, som framkommit, d. v. s. antingen biträda första kammarens beslut eller också det, till vilket andra kammaren anslutit sig. Något annat är väl i detta avseende knappast tänkbart.

Jag vill säga herr Rydén, att när denna fråga var under diskussion i statsutskottet, gjordes den i själva verket endast till en fråga om de pengar, som här ifrågasattes, och att den ene av motionärerna, herr Bergqvist, frånträdde sitt yrkande i motionen och hemställde endast, att statsutskottet skulle tillstyrka ett anslag på 15,000 kr. Jag anser mig icke ha rätt att återge närmare den motivering, som särskilt motionären hade för sin framställning i frågan, men jag anhåller att med bestämdhet få betona, att det gjordes till en anslagsfråga och ingenting annat, även om man verkligen — det måste jag säga — hade föga förhoppning om att det skulle leda till det resultat, som man avsåg med dessa pengar,

Ang.
en voterings-
proposition.
(Forts.)

d. v. s. förbereda en undersökning om möjligheten att åstadkomma en statsbana mellan Matarengi och Pajala kyrkoby.

Under sådana förhållanden ber jag, herr talman, att få ansluta mig till det yrkande om bifall till föreliggande förslag, som är framställt av herr Hage.

Herr Rydén: Herr talman! Jag känner naturligtvis icke till vad som förekommit i statsutskottet, men det är absolut orimligt att säga, att anslagsfrågan är det vitala, då det gäller ett principbeslut i fråga om ett stort och vittomfattande järnvägsprojekt. Utskottet har i sin motivering angivit, att, såsom utskottet tidigare vid behandlingen av liknande frågor framhållit, det synes under rådande ekonomiska läge icke möjligt att inom förut avsedd tidrymd bringa till utförande de av riksdagen redan beslutade järnvägsanläggningar. Det torde därför ej heller vara sannolikt, att nu ifrågasvarande järnvägsprojekt skulle inom en närmare framtid kunna realiseras; och därför säger utskottet, att en utredning i av motionsrerna angivet syfte skulle bliva av föga praktiskt värde, samt hemställer om avslag.

Jag menar, att det är alldeles uppenbart, att de skäl, som motiverat första kammarens ståndpunkt, då kammaren avslog detta, just varit, att man icke velat vara med om utredningen, och det är icke de 15,000 kronorna, som varit huvudsaken. Jag vill taga ett exempel för att visa, vart man skulle komma, ifall man släpper efter på denna punkt, som kanske herr Hage på något sätt skall behjärta. Antag t. ex. att det är någon riksdagsman, som nödvändigt vill ha fram frågan om en lagstiftning mot samhällsfarliga strejker, och antag att han motionsvis väckt det förslaget, att det skall anslås 15,000 kr. för verkställande av utredning angående detta spörsmål, och att det då ställer sig så, att andra kammaren bifaller och första kammaren avslår det. Vill då herr Hage vara med om denna frågas avgörande genom gemensam votering? Äro de 15,000 kronorna huvudsaken eller själva den föreliggande frågan? Vi ha haft så många försök under tiden för vårt nuvarande riksdagsskick att just få fram utredningsfrågor, där den ena kammaren icke vill vara med, på så vis, att man begärt ett anslag för ändamålet. Man har försökt gång på gång att hänga på en anslagsfråga för att på detta sätt få ett ärende, när det faktiskt fordras kamrarnas gemensamma beslut, löst på gemensamma voterings väg. Så skedde på sin tid med grundskattefrågan. För att få en utredning till stånd angående grundskatternas avskrivning, försökte det gamla lantmannapartiet få igenom en riksdagsskrivelse om utredning genom att begära ett anslag på — om jag minst rätt — 10,000 kronor. Gemensam votering vägrades naturligtvis, därför att det icke var de 10,000 kronorna, som voro huvudsaken, utan själva sakfrågan. Även beträffande den allmänna rösträtten sökte man få en riksdagsskrivelse till stånd på den gemensamma voterings väg genom att begära ett anslag på 15,000 kronor eller något dylikt belopp, som jag icke nu minns.

Det synes mig uppenbart, att den tolkning, man här gör, visserligen för ögonblicket gynnar den uppfattning, som herr Hage har, men en annan gång kan någon fiffig människa använda detta på ett sätt, som missgynnar herr Hages intressen och synpunkter.

*Ang.
en voterings-
proposition.
(Forts.)*

Jag har sett denna sak fullständigt sakligt. Jag har i själva huvudfrågan icke något emot att utredningen i fråga verkställas och att de 15,000 kronorna beviljas. Det gäller emellertid för mig i detta fall själva principen. Då grundlagarna fordra kamrarnas samstämmiga beslut för att få till stånd en riksdagsskrivelse, skall man icke eludera grundlagarnas bestämmelser genom att sammankoppla utredningskravet med en anslagsfråga för att på så sätt på den gemensamma voteringsvägen få fram en riksdagsskrivelse vid sidan om grundlagarna.

Jag vidhåller mitt yrkande om avslag på utskottets föreliggande memorial.

Herr Sävström: Herr talman! Jag har för min del i och för sig ingenting emot att bevilja det belopp, som föreslagits för den ifrågasatta utredningen, men vanligt förnuft säger mig, att då det gäller en sådan utredning som denna, måste jag instämma med herr Rydén och säga, att det fordras samstämmiga beslut av båda kamrarna för att riksdagen skall kunna gå med på en skrivelse om utredning. Man kan sedan ha olika meningar om hur stort belopp som skall anslås till en sådan utredning. Det förefaller mig dock vara riktigast, att båda kamrarna äro med om att bifalla förslaget om utredning i en så viktig sak, som det här är fråga om.

Jag ber därför att få instämma i herr Rydéns avslagsyrkande.

Herr Hamrin: Herr talman! Jag skall fortfarande icke ge mig in på någon diskussion av detta spörsmål, men jag måste säga, att det väl ändå kommer att se ganska egendomligt ut, om kammaren, som förut anslutit sig till förslaget om att bevilja ett anslag av 15,000 kronor för detta ändamål och sålunda desavouerat statsutskottet, nu i dag skulle förklara, att den visserligen varit med härom, men icke bryr sig om att fullfölja detta och icke kommer att tillåta någon gemensam omröstning. Jag tycker, att det är en ganska besynnerlig ståndpunkt, som kammaren då ställer sig på. Jag skulle icke förvåna mig över om första kammaren från sin ståndpunkt gjorde det, men att andra kammaren skall göra det, förstår jag verkligen icke.

Herr Hage: Herr talman! Jag vill blott i korthet till herr Rydén säga, att såvitt jag förstår, kan en sådan fråga som den nu föreliggande icke jämföras till exempel med en sådan fråga som den om utredning angående förhindrande av samhällsfarliga strejker. I det senare fallet är det dock mera fråga om att besluta i en principalsak om det behövs en utredning eller icke, men det är icke fråga om en princip, när det gäller, om man skall

Ang.
en voterings-
proposition.
(Forts.)

anlägga en viss järnväg eller icke. Det gäller här icke någon lagstiftningsfråga av principiell natur, utan det är fråga om ett anslag, sammanhängande med en viss utredning rörande utvidgande av statsbanan med en tämligen kort sträcka. Jag menar alltså, att dessa tvenne saker, som herr Rydén ville jämställa, såvitt jag kan finna, icke ha samma valör eller äro av samma slag. Anslagsfrågan måste enligt mitt förmenande i detta fall vara den mera överskjutande delen av hela frågan.

Från dessa utgångspunkter måste jag fortfarande vidhålla mitt yrkande.

Herr förste vice talmannen *Hamilton*: Herr talman! Jag kan visserligen icke för ögonblicket åberopa några med förevarande liknande fall, då gemensam votering har medgivits, men jag är övertygad om att många prejudikat kunna åberopas, där kammaren just i detta liknande ärenden icke har vägrat gemensam votering. Jag har nyss fått detta bekräftat från mycket auktoritativt håll.

Herr Rydén framhåller, att det här gäller en utredning. Ja, mycket riktigt, men en utredning, där anslaget är huvudsaken. Man kan icke åberopa ett bifall till utskottets förslag för att få vilken utredning som helst till stånd genom att koppla den tillsammans med ett anslag. Utredningen i fråga gäller icke någon lagfråga utan en anslagsfråga. Jag tror, att det skulle vara mycket oklokt, om kammaren i dag skulle fastställa ett sådant prejudikat, att gemensam votering icke skall äga rum i fall, liknande detta. Jag håller på att de gemensamma voteringarna beträffande anslagsfrågor skola i största utsträckning användas för att lösa spörsmål, där kamrarna stanna i olika beslut.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets memorial.

Herr Rydén: Herr talman! Jag bestrider icke, att man ur den långa riksdagshistoria, som vi ha sedan den gemensamma voteringen infördes, skall kunna anföra något exempel, där praxis varit annorlunda, än vad jag framhållit. Vad jag dock bestämt kan säga är, att i det ojämförligt största antalet fall och i varje fall under den tid, jag har varit med om att handlägga dessa ärenden, har gemensam votering icke förekommit i ett sådant fall som detta, såvitt själva utredningsfrågan varit huvudsaken och anslagsfrågan det mindre väsentliga. Om jag haft litet tid på mig, skulle jag kunnat uppvisa åtskilliga sådana fall. Jag har redan anfört ett par fall ur minnet, men jag har klart för mig, att det förekommer betydligt flera fall.

Herr Hamrin säger nu, att det skulle vara underligt, om andra kammaren, som beslutat sympatiskt i själva sakfrågan, icke skulle kunna sätta sig över grundlagarna, och att man, även om man hade den uppfattningen, att det icke bör vara gemensam votering, skulle vara med härom. Jag kan icke förstå ett sådant resonemang. Jag har sett denna fråga uteslutande ur principiell synpunkt.

För att stödja min uppfattning och min tolkning av att själva

utredningen här är huvudsaken, och att anslagsfrågan är den mindre väsentliga delen, vill jag framkasta ett tankeexperiment. Antag, att herr Nilsson i Antnäs icke varit så fiffig, att han föreslagit ett anslag på 75,000 kronor utan i sin motion endast hemställt, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om att en allsidig utredning skulle verkställas rörande framdragandet av en statsbana från Matarengi till Pajala kyrkoby. Antag, att han icke satt in något om detta anslag på 75,000 kronor utan endast låtit det vara fråga om att det skulle verkställas en utredning. Huvudsaken hade ju varit densamma, nämligen att få till stånd en utredning angående järnvägslinjen i fråga. Om då första kammaren avslagit och andra kammaren bifallit motionen, hade ingen människa ifrågasatt, att det skulle företagas en gemensam votering, utan frågan hade förfallit. Därigenom att motionären hängt på de 15,000 kronorna, förändras ju dock icke själva sakläget.

Jag har alltid företrätt den uppfattningen, att man icke skall tolka grundlagarna alltför rigoröst, men det är mig omöjligt att icke fästa uppmärksamheten på hur släpphänt statsutskottet efter min uppfattning en och annan gång handlar i sådana fall, och vilket handlingssätt strider mot vad förut tillämpats.

Jag yrkar därför avslag på detta memorial, som enligt min uppfattning är orimligt.

Herr O. Nilsson i Örebro: Jag vill endast säga, att det i statsutskottet icke förefanns den ringaste tvekan om riktigheten av den votering, som här föreslås. Jag är också övertygad om att det fortfarande i statsutskottet sitter kunniga män, som kunna på rätt sätt bedöma sådana här frågor.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels att kammaren måtte godkänna den i förevarande memorial föreslagna voteringspropositionen, dels ock att kammaren icke måtte godkänna ifrågavarande voteringsproposition; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner den i statsutskottets förevarande memorial nr 136 föreslagna voteringspropositionen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren beslutit icke godkänna nämnda voteringsproposition.

Omröstningen utföll med 71 ja mot 64 nej; och hade kammaren alltså godkänt den i memorialet föreslagna voteringspropositionen.

Ang.
en voterings-
proposition.
(Forts.)

§ 6.

Härefter föredrogos, men blevo ånyo lagda på bordet statsutskottets utlåtanden nr 137—140, bankoutskottets utlåtanden nr 51 och 53, första lagutskottets utlåtande nr 41 samt andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 10.

§ 7.

Herr talmannen gav härpå ordet till

Herr förste vice talmannen, som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att å morgondagens föredragningslista främst bland två gånger bordlagda ärenden må uppföras första lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa ändrade bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m. ävensom i ämnet väckta motioner.

Denna hemställan bifölls.

§ 8.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 236, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel för anskaffande av en motorpatrullbåt för tullbevakningen i Göteborg.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtande, nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag för uppförande av ett sommarhem i Ljunghusen för patienter med kirurgisk och körteltuberkulos;

sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande, nr 6, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående inrättande av en hovrätt för de fyra nordligaste länen;

bevillningsutskottets betänkande, nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till dels förordning om ändrad lydelse av 4 § i förordningen den 11 oktober 1907 angående beskattning av socker, dels ock förordning om ändrad lydelse av rubriken nr 160 i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor; och

jordbruksutskottets utlåtande, nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för vissa byggnadsföretag vid centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Andersson* i Prästbol under 5 dagar från och med den 30 maj.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,44 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 28 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtande nr 141, sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 6, bevillningsutskottets betänkande nr 33 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 65.

§ 2.

Till avgörande förelåg nu första lagutskottets utlåtande, nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa ändrade bestämmelser mot oskälig hyresstegring m. m. ävensom i ämnet väckta motioner. *Ang. lag mot oskälig hyresstegring m. m.*

Genom en den 15 april 1921 dagtecknad proposition, nr 352, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag med vissa ändrade bestämmelser mot oskälig hyresstegring m. m.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehäft följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen:

inom första kammaren:

- nr 218, av herr *Antonsson*;
- nr 219, av herr *Berglund*; och
- nr 220, av herr *Lindqvist*; samt

inom andra kammaren:

- nr 347, av herr *Jönsson* i Fridhill;
- nr 348, av herr *Lovén*; och
- nr 349, av herr *Hage*.

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

Utskottet hemställde,
1:o) att ifrågavarande proposition måtte av riksdagen bifallas;
och
2:o) att de i anledning av propositionen väckta motionerna, i den mån de ej kunde anses besvarade genom utskottets hemställan under 1:o), icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro fogade åtskilliga reservationer beträffande olika delar av Kungl. Maj:ts utav utskottet tillstyrkta lagförslag.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Herr Pettersson i Södertälje, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Beträffande föredragnings sättet ber jag att få föreslå: att utlåtandet föredrages punktvis;

att först föredrages det under punkten 1) upptagna lagförslaget, där så erfordras, paragraf- och momentvis, med promulgationsstadgande, ingress och rubrik sist;

att föredragningen måtte börja med 1 § och att vid behandlingen av denna paragraf diskussionen må omfatta betänkandet i dess helhet;

att lagtexten icke må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres;

att, sedan lagförslaget blivit genomgången, utskottets hemställan i punkterna 1) och 2) måtte föredragas; samt

att, för den händelse lagförslaget i en eller annan del till utskottet återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar kunna föranledas.

Denna hemställan bifölls.

Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta lagförslag.

1 § föredrogs. Därvid anförde:

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman, mina herrar! När vi gå till behandling av denna vår kanske enda populära kristidslag, är det nödvändigt att hålla i sikte, vilken grundläggande synpunkt man bör taga för bedömandet av lagens fortvaro och för bedömandet av dess innehåll.

Man finner i den kungl. propositionen, att justitieministern anser, att lagens avveckling inom angiven tid bör utgöra det mål, som vid frågans behandling denna gång främst bör hållas i sikte; justitieministern har sålunda tagit såsom främsta utgångspunkt nödvändigheten av att avveckla lagstiftningen ifråga. På samma sätt ser utskottet på saken, då det yttrar på sid. 13: »Enligt utskottets mening är tiden nu inne att söka åstadkomma en varsam återgång till fri hyres-

marknad.» För min del kan jag icke acceptera den utgångspunkten. Det är alldeles klart, att hyresstegringslagen såsom varande en kristidslag icke bör bibehållas längre, än de särskilda förhållandena göra det nödvändigt. Men å andra sidan synes mig angeläget, att man vänder på saken och naturligen frågar sig, om det fortfarande råder sådana förhållanden, att till hyresgästernas skydd och kanske också i syfte att hindra en ökning i prisnivån det är nödvändigt att fortsätta med denna lagstiftning. I det fallet tvekar jag icke om svaret. Även om de allmänna höga prisen skulle i högre grad, än som hittills varit fallet, giva vika, så är alldeles uppenbart, att i synnerhet i de större städerna råder på bostadsmarknadens fält ett krisförhållande, alldeles oberoende av krisen i övrigt, som kan nödvändiggöra en lagstiftning till skydd för hyresgästernas intressen. Jag måste sålunda säga mig, att tidpunkten för lagens avveckling eller för att bestämma, när den skall avvecklas, icke har kommit och att förhållandena för närvarande i stället äro sådana, att man måste fråga sig, huruvida det icke kräves en ändring i det beslut, som fattades vid 1920 års riksdag. Det är från dessa utgångspunkter, som jag och tre andra av utskottets ledamöter avgivit en reservation mot utskottets betänkande. Den avviker från utskottsförslaget uti en mindre punkt och uti två väsentliga punkter.

*Ang. lag mot
oskälig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Den mindre skall jag icke mycket uppehålla mig vid. Den gäller den av Kungl. Maj:t föreslagna ändringen av 12 §, enligt vilken hyresvärdas anmälningsplikt från att ha omfattat såväl anmälan om uppsägning och slutande av nytt avtal som även om ändring av bestående avtal nu endast skulle komma att gälla slutandet och upphörandet av nytt avtal, under det att anmälningsplikten skulle bortfalla, när det gäller hyresreglering med hyresgäst, som redan bebor lägenheten. Såsom enda skäl för en sådan ändring har anförts, att lagrummet icke efterlevs, och det har under behandlingen i utskottet av detta förslag upplysts, att t. ex. Uppsala hyresvärdar träffat en formlig överenskommelse att icke efterleva § 12 i hyreslagen. Inför detta föreslår nu Kungl. Maj:t, att man skall ändra paragrafen såsom hyresvärdarna önska ha den formulerad. Jag måste för min del säga mig, att det är ett högst egendomligt skäl och ett skäl, som jag icke kan acceptera. Den omständigheten, att medborgare propa mot lagen i detta fall, därtill en mycket liten del medborgare, kan icke vara något skäl att ändra eller upphäva lagen, utan tvärtom bör väl, om sådant förefallit, det vara myndigheternas uppgift att tillse, att lagen efterlevs. Ur dessa synpunkter och då jag anser, att den anmälningsplikt, som förut funnits, är i många avseenden motiverad och särskilt då med hänsyn till vad som anförts i den av herr Lovén väckta motionen, har jag icke kunnat vara med på den ändring. Kungl. Maj:t föreslagit, utan hemställer i reservationen, att § 12 måtte bibehållas i sin förutvarande formulering. Detta är den mindre skiljaktigheten.

De större skiljaktigheterna äro av två slag: dels frågan, vilket område lagen skall gälla för beträffande bostadslägenheter, dels frågan om lagens avveckling eller löfte om dess avveckling vid en viss

Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.

(Forts.)

tidpunkt. Enligt övergångsbestämmelserna i 1920 års lag skall efter den 1 oktober i år icke blott affärs- och butikslokaler undantagas lagstiftningen, utan även bostadslägenheter i hus tagna i bruk efter den 25 maj 1917 skola frigivas. När detta beslut fattades 1920, skedde det i samband med behandlingen av hela frågan om förbättrande av bostadsmarknaden och som ett starkt skäl för ett sådant frigivande av lägenheterna anfördes, att man kunde då ha förhoppning om, att byggnadsverksamheten skulle uppmuntras, att resultatet skulle bli, att det byggdes mera och att tillgången på bostadslägenheter och andra lägenheter skulle bli större, och således en naturlig konkurrens utföra samma verkan, som man nu vill uppnå genom hyreslagen. Jag tror man kan säga, utan att göra sig skyldig till någon som helst överdrift, att de förhoppningar, man i detta fall hyste, ha icke på något sätt infriats. Socialstyrelsen skriver själv i sitt utlåtande, att vid jämförelse med förhållandena under fjolåret det nuvarande läget på bostadsmarknaden näppeligen kan anses förbättrat. Det löfte till hyresvärdarna, att de i de nya husen och i fråga om affärslokaler i alla hus skulle få ta vilka hyror som helst efter den 1 oktober i år, har icke, såvitt man kan förstå, haft den ringaste inverkan i avseende på bostadsmarknaden. Det har icke frambragts en enda lägenhet mer än annars skulle blivit fallet. Man kan alltså säga, att det undantagande, som skedde, icke haft någon som helst gynnsam inverkan. Då är fråga om nackdelarna; och när man kommer över på det området, så kan man konstatera, att fjolårets beslut har varit högst olyckligt och alldeles säkert kommer att få olyckliga följder av betydligt större omfattning, än vi nu kunna göra oss ett begrepp om. I de motioner, som blivit väckta dels i första kammaren och dels i denna kammare, anföres exempel på, hur hyresvärdarna redan på förhand börjat utnyttja denna möjlighet till fri hyresbildning i fråga om bostadslägenheter i de nyare husen. Det gäller ett hus Birger-Jarlsгатan 62, där hyresgästerna på grund av övergångsbestämmelsen i 1920 års lag blivit uppsagda och förelagda nya kontrakt. Enligt dessa kontrakt, som skola tecknas för fem år, skall årshyran sättas till 1,300 kronor per rum, inklusive bränsleersättning. Man beräknar, att bränsleersättningen utgör 100 kronor per rum, och den egentliga hyran skulle alltså bli 1,200 kronor per rum efter den 1 okt. i år. För samma lägenheter bestämde hyresnämnden så sent som i fjol hyran till 800 kronor per rum. Nu använder sålunda hyresvärden det tillfälle, som gavs genom beslutet 1920, till att i ett enda slag höja hyran med 50 %.

Sveriges köpmannaförbund har skickat in till lagutskottets ledamöter några exempel på hur samma rätt till fri hyresbildning verkat med avseende å affärslokalerna. Jag skall bara taga fyra av dessa exempel.

1) En herrekiperingsaffär i Stockholm betalar intill den 1 oktober innevarande år en årshyra av 7,000 kronor. Butiken är numera uppsagd och innehavaren anmodad att, om han önskar kvarbo, betala en årshyra av 30,000 kronor.

2) En speceriaffär på Östermalm betingar intill den 1 nästkommande oktober en årshyra av 5,000 kronor, men äger innehavaren att

fr. o. m. sagda tidpunkt erlægga 15,000 kronor per år, om han fortsättningsvis vill kvarbo.

3) En obetydlig bosättningsaffär å en bakgata i Stockholm erlägger f. n. 1,000 kronor per år i hyra, men nödgas nästkommande hyresår betala 3,000 kronor.

4) En oansenlig butik i Kalmar drager f. n. en årshyra av 2,500 kronor, men hyresvärden har efter den 1 nästkommande oktober höjt hyran till 5,000 kronor.

Alla dessa exempel visa, vad det kommer att innebära, om hyresvärdarna beträffande affärslokaler och i fråga om bostadslägenheter i de nya husen få fri uppsägningsrätt. Det blir ett oerhört, ett oskäligt uppskruvande av hyrorna, och detta i sin mån måste verka därhän, att prisnivån stiger. Alla sådana åtgärder ha nämligen sin återverkan på prisnivån. Jag kan inte finna, att det är förenligt med den strävan, som riksdagen representerar, att här medge åtgärder, som skulle innebära en förhöjning i levnadskostnaderna.

Den naturliga slutsatsen för mig skulle anses böra bli, att 1920 års beslut i sin helhet bör annulleras och att såväl bostadslägenheterna i de nyare husen som affärslokalerna åter läggas in under lagen. I reservationen har emellertid endast föreslagits, att detta skulle ske för bostadslägenheternas del, under det att 1920 års beslut i vad det avser affärslokalerna ansetts böra stå kvar. Denna skillnad motiveras därav, att det inom utskottet kunnat påvisas, att efter kristiden, sedan en del jobbarefirmor trillat av pinnen och måst lämna sina kontors- och affärslokaler, tillgången på butiker och kontor blivit rikligare. Det har blivit en tillgång, som möjliggjort konkurrens om hyresgästerna till dessa lokaler. Det är klart, att det visserligen kan finnas vissa butikslokaler, där hyresvärdarna kunna utpressa och säkerligen komma att utpressa oskäliga hyror, t. ex. när det gäller affärslokaler, belägna på väl trafikerade platser, lokaler med gott affärsläge; här kunna naturligtvis hyresgästerna bli utsatta för pressningar från hyresvärdarnas sida att betala oskälig hyra. Detta är emellertid en företeelse inte bara från kristiden utan förvisso vad jag skulle vilja kalla en normal företeelse. En hyresgäst, som med hänsyn till sin kundkrets är inskränkt i fråga om sin rörlighet, blir alltid offer för hyresvärdens pressningar. Han kan inte flytta, han vill inte flytta, han är hänvisad att betala vad som begäres — det gäller under alla förhållanden och är ingen speciell kristidsföreteelse. Vi ha sålunda ansett, att även om på detta område sådana exempel kunna åberopas, som jag här nämnt, den omständigheten dock bör tagas i betraktande, att tillgången till affärslokaler blivit så stor, att det inte kan föreligga samma skäl som ifråga om bostadslägenheter att få lokalerna in under lagens bestämmelser. Vad bostadslägenheterna åter angår, gäller här någonting helt annat. Därvidlag har under vanliga förhållanden hyresgästen alltid möjlighet att flytta, och hyresgästen kan sålunda, om bostadstillgången är god, skydda sig mot hyresvärden genom att lämna sin lägenhet och söka sig en annan. Nu förhåller det sig emellertid så, att den lättnad, som inträtt på bostadsmarknaden i avseende å affärslokaler, inga-

*Ang. lag mot
oskälig hyres-
stegring m. m.*

(Forts.)

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.

(Forts.)

lunda gjort sig gällande i avseende å bostadslägenheter. Här sätter fortfarande bostadsbristen en absolut gräns för hyresgästens möjlighet att genom flyttning skydda sig mot oskäligen hyresstegring, och hyresgästerna riskera i allmänhet att bli ett offer för hyresvärdarnas önskingar att driva upp hyrorna så långt som möjligt är. På detta område ligga sålunda förhållandena annorlunda till, och här bör riksdagen enligt min uppfattning, genom ändring av fjolårets beslut, ingripa till hyresgästernas skydd, sedan det nämligen blivit uppenbart, med stöd av de exempel som föreligga, att det beslut, som i fjol fattades, var ett förhastat beslut.

Nu kommer man säkerligen, i synnerhet från juristernas sida, att förfasa sig alldeles förfärligt över den retroaktiva verkan av bestämmelsen i § 8, som vi reservanter föreslagit. Man kommer att säga, med full rätt, att den uppsägning, som redan gjorts beträffande lägenheter i de nya husen, är fullt laglig; uppsägningen har skett i enlighet med av Kungl. Maj:t och riksdagen stiftad lag, den har skett i god tro o. s. v. Detta är, som sagt, riktigt, men har det visat sig, att en lagbestämmelse missbrukats och att den blivit till stor nackdel för en massa medborgare, är det då riksdagens skyldighet att enbart av formalistiska skäl upprätthålla densamma? Jag kan inte finna, att så är fallet. Och när det från reservanternas sida förordas, att övergångsbestämmelsen från år 1920 skall strykas och att sålunda lägenheterna i de nya husen åter skola falla in under lagen, är detta inte något alldeles extra nytt påfund, utan vad som här föreslås ansluter sig till vad riksdagen beslöt år 1919. Före 1919 års lag stodo dessa lägenheter utanför hyresstegringslagens tillämpning, men detta år togos de in under lagen, och då bestämdes det på samma sätt, som vi här önskat, att denna bestämmelse om skyldighet att underställa uppsägning hyresnämnds prövning skulle gälla retroaktivt även för uppsägningar, som blivit företagna, innan lagstiftningen infördes. Vad som nu föreslås av oss reservanter är sålunda ingenting annat, än att man skall låta bestämmelsen gälla retroaktivt, alldeles såsom år 1919, och denna gången är det så mycket lättare att göra detta, som lägenheterna i fråga f. n. ligga under lagen — de bli inte fria före den 1 oktober i år. Även i det fall, att uppsägning skett och kanske lägenheten uthyrts till annan hyresgäst, behöver det icke uppstå någon allvarlig olägenhet av ett beslut i sådan riktning, då den hyresgäst, som hyr den nya lägenheten, ju på grund av lagen alltid har rätt till sin gamla lägenhet. Det kan därför icke sägas, att man genom en sådan omändring omöjliggör för vissa hyresgäster att få bostadsutrymme till sitt förfogande.

Det synes oss sålunda finnas så goda skäl för en anordning av den art, som i reservationen föreslås, att vi inte kunnat vara med om att nu förorda, att bostadslägenheterna i de nya husen skola undantagas lagens bestämmelser.

Den andra väsentliga punkt, där vi ha en annan mening än utskottet och Kungl. Maj:t, gäller de nya övergångsbestämmelserna, frågan om lagens giltighetstid. Det kanske bör påpekas, att, när socialstyrelsen framlade sitt förslag om att lagen tydligt skulle angiva, att den komme att upphöra den 1 oktober 1923, med omedelbar

rätt för hyresvärdarna att uppsäga avtalen, det ingavs från hyresnämnderna här i Stockholm, alltså från personer, som praktiskt fått syssla med dessa ting, som känna till förhållandena säkerligen bättre än någon av oss närvarande, en skrivelse till Kungl. Maj:t, vari man uttalade sina betänkligheter mot att redan vid innevarande års riksdag tidpunkten för lagens upphävande skulle definitivt fixeras genom positivt beslut. Jag skall emellertid här icke diskutera socialstyrelsens förslag. Det finnes visserligen en reservant för detta förslag, men jag kan knappast tänka mig, att det skall vinna någon anslutning här i kammaren, ett förslag att — så oklara som förhållandena på hyresmarknaden äro — fixera en bestämd tid för lagens upphävande med rätt för hyresvärdarna att så snart den nya lagen träder i kraft börja med uppsägningarna.

*Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.*

(Forts.)

Jag skall hålla mig till det av Kungl. Maj:t modifierade förslaget. Man har sagt, att det är ett genialt grepp och det går på sätt och vis en medelväg. Jag tycker för min del, att det icke är genialt, utan jag skulle nästan vilja säga, att det är enkelt.

Här har föreslagits av Kungl. Maj:t, att man icke skulle gå med på den omedelbara uppsägningsrätten. Man har visserligen fixerat lagens giltighetstid till den 1 oktober 1923, men hyresvärdarnas rätt att uppsäga avtalen skulle först inträda den 1 juli 1922, det vill säga att, om innan den tiden särskilda förhållanden skulle inträda, så skall nästa års riksdag kunna ändra bestämmelserna och förlänga giltighetstiden av lagen. Men just detta faktum, att man nu beslutat något i denna riktning skulle, menar man, visa dels hyresgästerna, dels hyresvärdarna att det finnes en allvarlig strävan från riksdagens sida att återgå till den fria hyresmarknaden, och detta skulle vara en anledning för dem att ordna sina bostadsförhållanden såsom under den tid, då det var fri konkurrens på hyresmarknaden. Vad innebär då ett sådant beslut? Jo, lagens giltighetstid är fixerad över allt till den 1 oktober 1923, och det får man utgå ifrån. Därom finnes icke något annat yrkande. Och skall denna giltighetstid förlängas, blir det tillfälle att besluta därom senare. Men om man följer Kungl. Maj:ts förslag, vad blir då följden? Antingen ingen alls eller också bara nackdelar. Antingen komma hyresvärdarna att resonera som så, att eftersom vi icke ha någon uppsägningsrätt före den 1 juli 1922 och 1922 års riksdag kan fatta annat beslut, så lönar det sig icke att vidtaga några åtgärder. Och hyresgästen kan säga på samma sätt: Åtminstone sitter jag trygg till den 1 juli 1922, jag gör intet åt saken. Men man kan också tänka sig att på grund av denna bestämmelse, på grund av den risk, som hyresgästen faktiskt löper att efter den 1 juli 1922 bli uppsagd, skall värden under de ovissa förhållanden, som därförinnan råda, kunna öva ett sådant tryck, att han tvingar hyresgästen att — innan man får se, huru riksdagen kommer att besluta — på vad man kallar frivillighetens väg avsluta nya kanske fleråriga kontrakt med förhöjd hyra. Det finnes en sådan möjlighet för värden att pressa hyresgästen, och jag tror icke, att det är skäl för riksdagen att utsätta densamma för en sådan möjlighet.

Men det finnes en annan nackdel. Om riksdagen fattar beslut

Ang. lag mot i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts förslag, men vill på grund av särskilda förhållanden ändra bestämmelsen 1922, då kommer man helt visst, liksom detta nu göres beträffande lagstiftningen om nyare hus, att åberopa, att riksdagen 1921 ställde i utsikt en sådan möjlighet till uppsägning av lägenheterna. Då kan rimligen icke 1922 års riksdag, skall det sägas, negligera de arrangemang, som på grund av dessa löften blivit gjorda. Om man medger, som socialstyrelsen gjort, som Kungl. Maj:t gjort, som utskottet gjort, att förhållandena på hyresmarknaden fortfarande äro så osäkra, så svåra att bedöma, att man måste gå fram med den största försiktighet, då finnas väl alla skäl för riksdagen att behålla fullt fria händer till nästa år, då man lättare kan bedöma, huru man bör förfara med lagens avveckling. Enligt min uppfattning kan man med Kungl. Maj:ts och utskottets förslag icke uppnå något gagn men endast nackdelar, och under sådana omständigheter skulle jag vilja hoppas, att riksdagen i fråga om dessa nya bestämmelser icke måtte följa utskottets förslag.

Reservationens viktigare del innebär yrkanden om ändring dels av 8 § 1 mom. avseende lägenheterna i de nyare husen och dels av övergångsbestämmelserna i vad de gälla dessa lägenheter i de nyare husen ävensom lagens giltighetstid — jag kommer här liksom beträffande § 12 att vid den detaljerade föredragningen framställa särskilda yrkanden. Nu har jag endast att helt allmänt hemställa om bifall till reservationen.

Herr Lovén: Herr talman! Då jag är motionär, skall jag be att få säga några ord, fastän jag är förekommen av herr Hansson, enär mina åsikter i detta ärende överensstämma med hans. Beträffande den fria hyresstegringslatituden har Kungl. Maj:t frångått socialstyrelsens förslag, men det har dock upptagits i motioner av herr Jönsson i Fridhill och herr Antonsson. Beträffande herr Jönsson i Fridhill som lantmannarepresentant kan jag knappast förstå, vad för ievande intresse han kan ha av att vi, som bo i städerna, få betala så hög hyra som möjligt. Jag säger detta, fastän jag icke vet om han kommer att yrka bifall till sin motion. Dessa hyror skulle enligt motionen bliva 10 procent högre än innevarande års hyror. Jag skall med ett exempel be att få belysa till vilken orättvisa det kan leda, om herr Jönssons i Fridhill och herr Antonssons motioner vunne riksdagens bifall. I ett hus i Malmö träffades på den frivilliga överenskommelsens väg med två hyresgäster ett avtal, som ledde till, att den årliga hyran med omkring 100 kronor översteg den hyra, som hyresnämnden fastställt för samtliga övriga hyresgäster i detta hus. Skulle nu socialstyrelsens förslag bliva lag, så skulle det inträffa, att dessa två hyresgäster, som gått med på en avsevärt högre hyra än hyresnämnden fastställt för de övriga, skulle straffas för detta med att få högre hyra än dessa.

I framlagda reservationer föreslås, att den hyresstegringsgräns, som det här är fråga om, skulle sättas till 60 procent i stället för 50 procent, men det är icke många som observerat, att detta icke

är en maximigräns utan en minimigräns och att hyresnämnden, om skäl därtill föreligga, har rätt att frångå bestämmelsen om de 50 procenten. I dagarna ha relaterats sådana fall, där detta inträffat. 1915 betalades för en lägenhet 700 kronor, vilken hyra sedan successivt höjdes till 1,200 kronor, d. v. s. med 500 kronor. Medelhöjningen av hyran för samtliga lägenheter var 52 ½ procent. Den nämnda höjningen var sålunda icke 50 procent utan uppgick till 71.43 procent, vilket jag tycker borde kunna tillfredsställa dem, som yrkat, att gränsen borde bli 60 procent i stället för 50 procent, i synnerhet som hyresnämnden, när skäl därtill föreligga, kan frångå denna bestämmelse. Med de oavbrutet sjunkande lönerna för så väl den ena som den andra tror jag, att det räcker med de 50 procenten såsom minimigräns.

Beträffande § 12 har jag tillåtit mig motionera om att den gamla formuleringen skulle gälla beträffande anmälningsplikten. Den ärade reservanten — den föregående talaren — har tillräckligt framhållit de skäl, som tala för ett bifall till reservationen i denna §. Jag skall, herr talman, endast med ett par ord beröra, huru detta uppgiftsmaterial hos bostadsförmedlingar och hyresnämnder enligt min uppfattning borde även för framtiden stå till bostadsförmedlingarnas och hyresnämndernas förfogande. Jag kan icke förstå annat än att det för såväl stat som kommun måste kännas som en brist att icke genom dessa uppgifter kunna kontrollera, huru förhållandena utveckla sig på hyresområdet. Socialstyrelsen har, när den föreslog Kungl. Maj:t att taga bort denna anmälningsplikt, framhållit, att man särskilt tagit ad notam hyresnämndens i Uppsala yttrande i denna sak. Och utskottets majoritet kommer till det resultatet, att, då detta stadgande icke efterlevs, skulle det kunna tagas bort. Sällan har jag hört en dråpligare argumentering eller motivering. Därför att ett stadgande eller en lag icke efterlevs, tar man bara bort dem! På huru många andra områden i fråga om lagar och stadganden inträffar det icke, att de icke efterlevs! Skulle man därför taga bort dem? Om lagarna mot husbehovsbränning och lönnbränning icke efterlevs, skulle man därför taga bort dessa lagar och låta det vara som det är?

När man i Uppsala säger, att man icke haft något vidare gagn av denna bestämmelse, så kan man hänvisa till vad Malmö hyresnämnd säger. Visserligen är icke Uppsala en av de minsta städerna i Sverige, men icke heller Malmö är en av de minsta svenska städerna. I Malmö var det 1918 8,063 fall, 1919 9,713 fall och 1920 11,469 fall som anmäldes, och jag tror, att denna argumentering från denna hyresnämnd bör inför socialstyrelsen och Kungl. Maj:t väga lika mycket som den argumentering, som förts av Uppsala hyresnämnd.

Beträffande butikerna, som nu stå utom lagen genom det beslut, som fattades i fjol rörande butiks- och affärslägenheter, så har från utskottets sida och av andra framhållits, att denna sak icke har så stor betydelse, och att man därför kunde följa utskottet i dess hemställan. Gent emot detta vill jag erinra, vad jag förut fram-

Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.

(Forts.)

hållit, nämligen att butikens och affärslokalers uteslutande från denna lag tvärtom kommer att få en mycket stor betydelse, även om utskottet velat förneka detta. Det har sannerligen också visat sig, att dessa butiksinnehavare och affärsinnehavare och särskilt innehavare av små och medelstora affärer fått erfara, vart de kommit hän. Man har uppsagt deras lägenheter och begärt förhöjda hyror från 1,200 kronor till 4,000 och 4,500 kronor och däröver. Man hänvisar i år liksom man gjorde i fjol till att ockerlagen finns. Det skall bliva intressant att se, om ockerlagen kan bliva tillämplig på sådana fall, där man begär så oförskämt höga hyror.

Jag har nu inte mer att tillägga, då herr Hansson framhållit vad jag skulle vilja säga om denna lag. Vid de olika paragraferna skall jag yrka bifall till de reservationer, som överensstämmer med den mening, som jag försökt frambära.

Herr H a g e: Herr talman! Det är en sak, som är glädjande i det läge, vari denna fråga kommit, nämligen att det inom utskottet inte finns någon reservant, som vågar gå fram på den mest fräna husägareintresselinjen, där det påyrkas, att hyresregleringslagen skall upphävas alldeles med detsamma. Det fanns dock en tid — för inte så länge sedan — då en dylik mening gjorde sig mycket bred. Man har också kunnat konstatera, att den agitation, som drevs från det hållet, åstadkom en ren skräck bland hyresgästerna på sina håll, och den skräcken har här i Stockholm tagit sig uttryck t. ex. på det sättet, att man inom en viss del av de södra förstäderna under en opinionsrörelse fått ihop icke mindre än 2,000 underskrifter på en petition, och dessa i en mycket hastig vändning — en petition, i vilken man vände sig mot förslag i dylik riktning. Denna skräck från hyresgästernas sida finner jag mycket naturlig. Många av de hyresgäster, som ha kommit till mig för att resonera om saken, ha sagt ungefär så här: hur skall det gå för oss, när hyreslagen släppes lös? Följden blir naturligtvis, att hyresvärdarna, med vilka vi legat i kiv och strid, då vi använt vår solklara och lagliga rätt att få hyresreglering till stånd, komma att taga hämnd på det sättet, att särskilt sådana, som satt sig i spetsen för yrkanden om hyresnedsättning, obarmhärtigt komma att vråkas ut ur lägenheterna. De ha blivit »personae ingratae» hos hyresvärdarna, och de kunna riskera att hänsynslöst bliva kastade på gatan. Och jag tror för min del alldeles bestämt, att, om det fräna husägareintresset fått fram sina synpunkter därhän, att denna lag omedelbart blivit upphävd, sådana olyckliga förhållanden hade inträffat på en oerhörd massa platser.

Fastän man sålunda icke på något håll *genast* vill upphäva lagen, så råda dock olika meningar angående tidpunkten för dess avskaffande. Därvidlag kan jag inte ansluta mig till den uppfattning, som regeringen har fört fram, och som innebär, att ett upphävande skall ske inom en ganska snar framtid — det föreslås ju, att det skall sättas in vissa bestämmelser i lagen, som peka fram mot en snar avveckling av densamma.

Frågan, när hyresstegringslagen bör upphävas, skulle jag vilja besvara så, att den bör upphävas, när vi kommit fram till verkligt normala förhållanden på bostadsmarknaden, när vi ha en marginal av, låt oss säga, 3 à 4 procent lediga lägenheter, d. v. s. när sådana förhållanden inträtt, att husägarna och hyresgästerna stå lika rustade mot varandra i striden, lika starka, lika väpnade med maktmedel på bägge hållen. Då, men inte förr, kunna vi gå med på, att hyresstegringslagen upphävas. Och i det avseendet kan man säga, vad som jag tror står i bibeln, att om den dagen och stunden känna vi intet — åtminstone tror jag för min del, att tidpunkten härför ligger mycket långt fram. Här gäller det ju nämligen att utfylla en brist på bostäder, som är mycket stor. Man skall nämligen först försöka åstadkomma, att den vanliga takten med avseende å byggandet av bostäder kommer att uppnås. Men dessutom skola vi åstadkomma ett bostadsbyggande, som fyller hela den brist, som uppstått under kristiden. Ser man saken så, förstår man, att det måste bli ett bostadsbyggande av oerhört stora mått. ett bostadsbyggande, som säkerligen inte kan genomföras på många, många år framåt. Från den utgångspunkten måste jag bestämt förena mig i de synpunkter, som herr Hansson i Stockholm i detta sammanhang uttalat, och som gå ut på, att frågan om upphävandet av hyreslagen för närvarande måste skjutas undan.

Sedan skulle jag även vilja säga några ord därom, huruvida det kan vara lämpligt att genom lagstiftning åvägabringa så att säga en stimulering i riktning mot förhöjning av hyrorna. Socialstyrelsens förslag om medgivande av 10 % hyresförhöjning innebär i själva verket en ren stimulering till hyresförhöjning. Jag kan då inte vara med om ett förslag av sådan beskaffenhet. Jag måste nämligen ställa mig på den ståndpunkten, att, när nu värdet å penningen går uppåt, därmed automatiskt inträder en höjning av realhyran. Husägarna erhålla faktiskt, utan att bestämmelse härom inskrives i lagen, en ökning av den verkliga hyran. Vi veta alla, att prisindexen gått ned från 181 enheter till 149, eller med i det närmaste 20 procent. Husägarna få alltså därigenom utan vidare hyrorna höjda med nära nog 20 %. Inför detta faktum tycker jag för min del, att det ligger mycket fog i det resonemang, som kommit fram på sina håll, på opinionsmöten och eljest, att skola vi gå någon väg i detta avseende, böra vi gå den väg, som leder till *sänkning* i stället för en *höjning* av hyrorna.

Herr Jönsson i Fridhill, som väckt motion om att socialstyrelsens förslag skall antagas har nu en annan mening än jag i denna fråga. Om jag tager hänsyn till den omständigheten, att han är bonderepresentant, måste jag instämma i det uttalande, som herr Lovén gjorde, att man måste förvåna sig över, att herr Jönsson i Fridhill utan vidare vill kasta sig in på ett område, där han, såvitt man kan förstå, icke har något intresse att bevaka. Det är visserligen så, att var och en, som sitter i riksdagen, för all del har rätt att motionera i alla de frågor, som kunna förekomma. Men man måste väl ändå säga, att nog ligger det nära till hands att resonera

Ang. lag mot
oskäligh
hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegrings m. m.
(Forts.)

på det sättet, som en arbetare gjorde, då han läste ifrågavarande motion; »det är förvånansvärt», sade han, »att en bonderepresentant, som är oberörd av dessa förhållanden, kan anse nödvändigt att utan någon anledning vara med om att kasta över oss stackars fattiga människor dessa svårigheter, över oss, som stå där med minskad inkomst, inför en utbredd arbetslöshet med inknappning i lönerna och mera sådant, ja, det förvånar mig, att han kan vilja medverka till att våra hyror höjas, utan att det finnes något särskilt intresse för honom att verka för en dylik lagstiftning». Jag måste som sagt instämma i detta uttalande. Emellertid hoppas jag, att inte herr Jönssons i Fridhill yrkande bifalles, och såvitt jag kan se, torde heller icke detta bli händelsen.

Jag vill vidare instämma i ett uttalande, som här förut framförts, att man måste verka för, att även butikslokaler och lagerlokaler m. fl. dylika lägenheter behållas under hyreslagen och ävenledes att nya lägenheter, tagna i bruk efter den 25 maj 1917, bibehållas kvar därunder. Jag kan därvidlag visa på det förhållande, att, även om förslagen härom gå igenom, hyresnämnderna ha möjlighet att tillåta hyresvärdarna taga sådana hyror, som äro motiverade med hänsyn till de drygare kostnader, som faktiskt äro föranledda av uppbyggandet av nya hus. Alltså: husägarnas legitima intresse att få tillräckligt betalt med hänsyn därtill, att deras nybyggda hus kostat mera än tidigare uppförda hus, är tillgodosett inom lagstiftningens ram, även om den reservation bifalles, som här föreligger. Såvitt jag kan se, är däremot det som ligger bakom utskottets yrkande ingenting annat än ett krav på, att ägarna av nya hus skola få även sina illegitima intressen tillvaratagna, intresset att få gulascha med lägenheterna. Jag finner det inte vara någon anledning att skydda sådana intressen.

Jag skulle till sist vilja tala om ännu en sak, som jag tidigare fört fram vid behandlingen av denna fråga. Jag skulle vilja ha infört i lagstiftningen någon bestämmelse, som skulle tvinga ägarna av tomma lägenheter att uthyra dessa. Jag har väckt en motion härom — saken har intresserat mig, då jag vet, att det trots bostadsbristen finnes många lägenheter, som hållas tomma i spekulations-syfte. Det fanns tidigare en förfoganderättslag, som innehöll bestämmelser, som kunde bli tillämpliga här — dessa bestämmelser voro visserligen inte tillfredsställande, men det hör inte hit. När det var fråga om att upphäva denna förfoganderättslag, opponerade jag mig häremot, då nämligen därigenom från lagstiftningen skulle tagas bort möjligheten att tvinga hyresvärdarna att hyra ut tomma lägenheter. Det invändes då från vederbörligt håll, att detta inte skulle ha så stor betydelse, ty det skulle bli på det sättet, att, när hyresstegringslagen skulle tagas upp till behandling, där komme att införas ett lagstadgande, som toge hänsyn till dessa synpunkter. Så uppfattade åtminstone jag saken; jag väntade, att i lagen skulle tagas in en bestämmelse, som tillgodosåge detta legitima intresse. Nu, när hyresstegringslagen kommit fram, finner man, att hela denna sida av saken är avvisad. Jag för min del skulle annars för-

sökt att göra allt vad jag kunnat för att här få en rättelse till stånd, men genom den förklaring, som avgavs, blev jag på sätt och vis lugnad. Nu kommer ingenting att kunna göras; hela denna möjlighet att skydda samhället är borta; gent emot det intresse, som förefinns hos vissa personer att hålla lägenheterna tomma, kan ingen åtgärd vidtagas.

Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.

(Forts.)

Nu skulle jag naturligtvis helst vilja yrka bifall till min motion på denna punkt, men såvitt jag förstår finns det icke den ringaste möjlighet att åstadkomma något på detta område, då det t. o. m. saknas reservant i frågan. Därför kommer jag inte att framställa ett sådant yrkande. Däremot skall jag vid behandlingen av de olika punkterna i likhet med en del andra talare yrka bifall till eller rösta för de reservationer, som gå ut på ändringar i vissa delar av utskottets förslag, och jag gör detta i överensstämmelse med den uppfattning, som jag deklarerat i detta mitt anförande.

Herr P e t t e r s s o n i Södertälje: Herr talman, mina herrar! Reservanterna, herr Hansson i Stockholm m. fl. anse, att det inte föreligger tillräckligt fasta hållpunkter, för att man f. n. skall kunna bedöma, när förhållandena på bostadsmarknaden blivit sådana, att man alldeles kan avvara hyresstegringslagstiftningen. Naturligtvis ha reservanterna rätt däruti, att man inte har så fasta hållpunkter för sitt omdöme, att man kan med någon *säkerhet* bedöma denna fråga. Men om reservanterna mena, att man står alldeles utan stöd för *sannolikhetsberäkningar* i detta avseende, tror jag de taga fel.

Vid flera av de tillfällen, då riksdagen beslutat om hyresstegringslagstiftningen, har det framhållits, att denna lagstiftning är en utpräglad kristidslagstiftning, att den endast kan ha till syfte att förekomma oskäligen hyresstegringar under själva kristiden, och att man inte av denna lagstiftning får begära, att den för all framtid skall stå som ett värn mot höjningar av hyrorna. Man får sålunda inte heller begära, att den skall i framtiden förhindra hyresvärdarna från att begagna sig av sina lägenheters affärsvärde till att taga högre hyror än de förut gjort. Man må anse, att det är oriktigt att hyresvärdarna kan göra en dylik vinst, men i så fall måste den olägenheten avhjälpas på andra vägar.

Då denna lagstiftning är en kristidslagstiftning har den också, i likhet med en sådan, varit förenad med åtskilliga olägenheter. Man har i det avseendet särskilt kunnat peka på, att lagen medfört kända olägenheter genom förbudet mot uppsägning. Det för tillfället varande beståndet av bostadslägenheter och andra lägenheter har liksom blivit fastlåst vid de nuvarande innehavarna. Det inträffar ju växlingar i de mänskliga förhållandena: en person, som ena året behöver fem rum, kanske ett par år efteråt kan reda sig med tre rum, men till följd av hyresstegringslagen möter det hinder att företaga den fördelning av lägenheterna, som kan vara lämplig på grund av de förändringar, som uppstått i det ena eller andra avseendet. Det är detta hinder, som gjort, att bristen på lägenheter i själva verket blivit mera kännbar och större än den behövde vara.

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

En annan påtaglig olägenhet av hyreslagstiftningen är, att till följd av hyresregleringen hyresbeloppen hindrats att anpassa sig efter vad som skulle stå i överensstämmelse med kostnaden för uppförande av nya lägenheter. Så länge hyresstegringslagen är kvar, blir det inte möjligt att få till stånd sådana hyror, som tillnärmelsevis svara mot byggnadskostnaderna.

Dessa olägenheter av hyresstegringslagstiftningen ha under årens lopp blivit allt mera kännbara. Därför torde det numera stå klart för en var, att hyresstegringslagen är till förfång och till besvär icke endast för husägarna utan även för hyresgästerna. Det är med andra ord ett allmänt intresse och ett socialt intresse att få hyresstegringslagstiftningen avvecklad så fort som möjligt. Gentemot ett yttrande av den nästföregående ärade talaren vill jag alltså hävda, att det ingalunda endast är i husägarnas intresse, man kräver att hyresstegringslagen avskaffas så snart ske kan.

Därmed att det påvisas, att det är önskvärt, att hyresstegringslagen avvecklas, är det emellertid inte sagt, att man redan nu kan beräkna, när tidpunkten härför bör vara inne. För att man skall kunna göra detta, måste man uppvisa, att förhållandena på bostadsmarknaden äro eller inom en nära framtid kunna väntas bliva sådana, att tillgången på lägenheter åter skall kunna verka reglerande på hyrorna, så att någon lag i det avseendet inte behöves.

Vad den saken beträffar, kan man nu lyckligtvis peka på, att det allmänna prisfallet börjat sträcka sig även till byggnadsmateriel. Man kan peka på, att i vissa fall dessa material sjunkit i pris med 25, ja ända till 30 %. Då så är fallet, och då man väl får påräkna, att detta prisfall ytterligare någon tid skall kunna fortgå, samt man vidare kan antaga, att byggnadsarbetarna något skola moderera sina anspråk på löner, synes det inte vara alltför sangviniskt att göra gällande, att efter ett par, tre år förhållandena på detta område böra ha utvecklats så, att man kan avskaffa hyresstegringslagen. Ingalunda tror jag det går för sig att, såsom herr Hage gjorde, formulera tidpunkten för lagens avskaffande så, att lagen bör upphävas först när vi kommit fram till verkligt normala förhållanden härvidlag, d. v. s. när hyresvärdarna och hyresgäster stå lika mäktiga mot varandra. Att uppställa en sådan fordran är orimligt, ty själva lagens existens utgör ett hinder för att verkligt normala förhållanden skola kunna inträda. Man måste endast vänta, till dess förhållandena trots lagen utvecklats så, att några större svårigheter inte äro att befara, för den händelse lagen avskaffas.

Propositionen står nu på den ståndpunkten, att man i denna stund kan våga sig på att fastslå, att lagen skall avskaffas den 1 oktober 1923, d. v. s. om inte fullt 2½ år härefter. Emellertid har propositionen ingalunda varit blind för, att förhållandena möjligen kunna taga en annan vändning än man förmodar, och därför är bestämmelsen om att lagen skall upphöra den 1 oktober 1923 ingalunda ovillkorlig. Man har i stället avfattat stadgandet på sådant sätt, att nästa års riksdag skall vara fullt oförhindrad att ytterligare framskjuta tidpunkten för avvecklingen, om så skulle befinnas lämp-

ligt. Detta har skett därigenom att, på samma gång man säger, att bestämmelsen i § 8 om förbud mot uppsägning inte får verka hindrande för uppsägning till avflyttning den 1 oktober 1923 eller senare, man gjort det tillägget, att uppsägning till nämnda tidpunkt för att tillerkännas giltighet dock ej får ske förr än efter den 1 juli 1922. På detta sätt undgår man, att rättsförhållanden, som till äventyrs skulle kunna uppkomma genom förbehållslöst medgivande i detta fall, verka inskränkande på 1922 års riksdags rörelsefrihet. Jag har själv deltagit vid ärendets behandling inom socialstyrelsen, och jag har sålunda anledning att erkänna, att den formulering, som socialstyrelsen gav denna bestämmelse, nog var alltför stel för att kunna anses fullt tillfredsställande. Socialstyrelsens förslag saknade nämligen det tillägget, att uppsägning till den 1 oktober 1923 skulle kunna ske först efter den 1 juli 1922. Kungl. Maj:ts förslag är i det stycke obetingat att föredraga.

Nu anse emellertid reservanternas, herrar Hansson m. fl., liksom även herr Hage och herr Lovén, att också Kungl. Maj:ts förslag är alltför brådstörtat, och de yrka, att riksdagen i år inte alls skall giva något på hand om tidpunkten för lagens avveckling. Om denna ståndpunkt måste jag säga, att skulle riksdagen acceptera densamma, är det nog att befara, att detta skulle verka ytterligt nedslående på den företagareverksamhet, som man hoppas så småningom skall vakna på detta område och hjälpa till att bringa oss in i normala förhållanden. Om nämligen de, som eventuellt äro hågade att bygga, finna, att riksdagen även i år avvisar varje förslag, som går ut på att giva besked, när man tänker sig, att lagens giltighetstid skall vara slut, ligger det alltför nära till hands att befara, att dessa personer komma att misströsta, att lagen överhuvud skall avskaffas inom en framtid, som kan överskådas. Detta vore säkert till stor skada för byggnadsverksamheten i allmänhet.

Reservanternas ha även en annan huvudanmärkning att framställa mot utskottets förslag. Det gäller spörsmålet, huruvida de nya lägenheterna, de lägenheter, som tillkommit efter den 25 maj 1917, fortfarande skola vara underkastade hyresstegringslagens bestämmelser. Som herr Hansson redan erinrat, intogs en bestämmelse om den saken i lagen år 1919, men i fjol ströks densamma, d. v. s. den har gjorts tillämplig endast till den 1 oktober i år. Nu ha olika meningar uttalats därom, huruvida fjolårets beslut var klokt eller inte. För min del tror jag, att det var klokt, detta nämligen av det skälet, att, då man såsom jag är livligt övertygad om vikten av att man så fort som lämpligen låter sig göra avvecklar denna lagstiftning, det inte är ur vägen, att man gör början med de nya lägenheterna och i främsta rummet släpper lös dem. Jag anser därför, att det var klokt att år 1920 göra den ändring, som då företogs. Men vilken mening man än må hysa i denna fråga, tror jag, att man får lov att erkänna, att det skulle vara synnerligen oförståndigt och olämpligt att åter föra in dessa lägenheter under lagens tillämpning. Vad skall allmänheten få för tanke om kontinuiteten och konsekvensen i riksdagens lagstiftande verksamhet, om riksdagen på detta

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*

(Forts.)

Ang. lag mot
oskälig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

sätt vacklar från den ena ståndpunkten till den andra, och detta under så kort tid, som det här är fråga om? Särskilt de, som närmast beröras av denna lagstiftning, måste få underliga tankar om den tilllit, man kan sätta till riksdagens beslut i detta avseende. En särskild olägenhet som är förenad med en ändring i den riktning, som herr Per Albin Hansson m. fl. nu vill genomföra, är, att man då tillika måste låta denna bestämmelse verka retroaktivt på de uppsägningar, som redan skett i förlitande på fjolårets lagstiftning. Det är väl ändå ganska betänkligt att gå fram på detta sätt. Herr Per Albin Hansson sökte bagatellisera den invändningen, under påstående, att det skulle vara formalistiskt att taga hänsyn härtill. För min del kan jag inte finna, att det är ett formalistiskt betraktelsesätt, att man inte vill låta lagen verka retroaktivt. Det är tvärtom en mycket reell synpunkt detta; man bör undvika att rubba allmänhetens förtroende till en alldeles nyss antagen lag.

Ytterligare har det, dels av reservanterna och dels av herr Lovén, yrkats ändring i det föreliggande förslaget i avseende å § 12. Vad denna sak beträffar, vill jag först erinra om, att enligt § 12, sådan den för närvarande lyder, åligger det var och en, som uthyr lägenheter, att hos hyresnämnden anmäla dels nya hyresavtals träffande och upphörande, med angivande av förut betingad hyra och de hyresanspråk, som göras gällande mot nya hyresgäster, dels ock de nya avtal, som träffas med förutvarande hyresgäster. Nu har det visat sig, att på ett mycket stort antal platser i landet — efter vad jag skulle våga tro på det övervägande antalet platser — denna bestämmelse inte alls tillämpas. Då härtill kommer, att denna omfattande anmälningsplikt i själva verket icke är till någon verklig nytta, hava departementschefen och med honom utskottet ansett, att man skulle kunna modifiera bestämmelsen därhän, att man toge bort skyldigheten att anmäla nya avtal med gamla hyresgäster och inskränkte anmälningsplikten att gälla avtal, träffade med nya hyresgäster, varjämte man skulle begränsa bestämmelsens räckvidd till att avse endast städer, där bostadsförmedling äger rum. Det har från denna plats förut i dag sagts, att det skäl man åberopar, då man säger, att bestämmelsen inte kunnat efterlevas, är ett svagt skäl — detta får väl inte hindra, säger man, lagstiftningen att se till, att lagen blir uppfylld. Jag vill emellertid erinra om, att detta inte är det enda skäl vi anfört, utan vi ha också sagt, att bestämmelsen inte har synnerligen stor praktisk betydelse. Avslagsskälet är således, att det är olämpligt att bibehålla en lag, som inte är till någon egentlig nytta, och som i det stora flertalet fall inte tillämpas. Det är inte nyttigt för respekten för lagen i allmänhet, att man på detta sätt håller fast vid en del oväsentliga stadganden. Nu säger herr Lovén visserligen, att dessa bestämmelser tillämpats i Malmö. Ja, det är möjligt — jag vill inte förneka, att så kan ha skett på en del andra håll också — men i allmänhet tror jag, att man helt enkelt negligerat ifrågavarande stadganden.

Herr Hage förklarade sig inte vilja yrka bifall till sin motion om inryckande i hyresstegringslagen av bestämmelser i syfte, att

genom hyresnämnds försorg ålägga hyresvärdarna använda lägenheterna på ett sätt, som länder till allmän nytta, och jag torde därför inte behöva uppehålla mig mycket vid denna sak. Jag vill emellertill gentemot vad såväl herr Hage som en föregående talare anfört om nödvändigheten utav, att myndigheterna icke underlåta att med uppmärksamhet följa förhållandena på detta område, erinra om, att det dock finnes en ockerlag och att det ingalunda är uteslutet, att denna kan tillämpas mot otillbörliga förfaranden i detta avseende i de fall man inte kan komma till rätta med själva hyresstegringslagens bestämmelser.

*Ang. lag mot
oskäligh
hyres-
stegring m. m.*

(Forts.)

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den nu föredragna paragrafen.

Herr Hederstierna: Jag skall fatta mig kort, därför att beträffande det yrkande, som framställt av herrar Hansson, Lovén och Hage, har jag samma åsikt som utskottets ärade ordförande, och det är ingen anledning att upprepa, vad han redan har sagt.

Vad som är det viktigaste, synes mig, i fråga om statsmakternas ställning till hyresstegringslagen är, att man bör sträva efter att så fort som möjligt få denna upphävd, för att normala förhållanden å bostadsmarknaden och i fråga om bostadsbyggandet skola kunna återinträda. Det blir icke möjligt att förmå företagare att bygga nya hus, så länge som det svävar över deras huvuden en hyresstegringslag, vars bestämmelser det ena året efter det andra kunna växla och — om herr Hanssons reservation här skulle vinna riksdagens bifall — redan nu skulle komma att växla. Jag tycker därför, att bland de olyckligaste yrkanden, som här gjorts, är herr Hanssons yrkande, att man skall draga in under hyresstegringslagen de lägenheter, som förra året togos ut ur lagen. Just detta bevisar, huru berättigade farhågorna för att hyresstegringslagen skulle kunna av kommande riksdagar förändras och ryckas tillbaka igen måste anses vara hos personer, som annars kunde vara villiga att bygga hyreshus. Så länge detta svärd hänger över deras huvuden, våga de ej företaga något i detta avseende, och så länge detta är förhållandet, få vi ej tillräckliga bostadsbyggen, och så länge kommer bostadsbristen att fortfarande härska. Herrarna må besluta vilka lagar ni behaga, men ni locka icke in kapital i nya företag. Så länge ni strypa till i detta avseende, såsom ni anse er böra göra.

Lika olyckligt finner jag den av herr Hansson avgivna reservationen i fråga om övergångsbestämmelserna, eller att man icke skulle få säga upp efter den 1 juli 1922 hyresavtal om lägenhet att upphöra den 1 oktober 1923. På det sättet skulle allt fortfarande detta osäkerhetstillstånd komma att räcka, och farhågorna för att man icke skulle komma ifrån lagen bleve ytterligare styrkta genom ett sådant beslut.

Då herr Hage säger, att vi icke skola upphäva hyresstegringslagen, förrän det finns ett överskott av 4 å 5 % på bostäder, så betyder det att hyresstegringslagen aldrig blir upphävd. Ty så

Ang. lag mot
oskälig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

länge den existerar, få vi för visso ej något överskott på bostäder. Och då han talar om att hyresvärdarna skola vara nöjda, då de redan nu på grund av indexens fall få 20 procents förhöjning, så skulle det vara ett riktigt resonemang, under förutsättning att de fått skälig hyra under de närmast föregående åren, då hyresstegringslagen gällt. Men det ha de naturligtvis icke fått, i jämförelse med vad andra fått, vad arbetarna fått för sitt arbete och vad övriga producenter fått för sin produktion.

Vad min egen reservation beträffar, så har den endast gått ut på att yrka på att, under det att nu hyresnämnderna icke skulle ha att inskrida, då hyresstegringen icke överskrider 50 % av 1915 års hyra, denna procentsats skall höjas till 60 procent. Detta yrkande har jag gjort därför, att jag anser, att endast på det sättet ha lagstiftarna verkligen sagt ifrån att det är meningen att så småningom avveckla hyresstegringslagen. Då hyresstegringslagen en gång blir upphävd, så kommer det aldeles säkert, i början åtminstone, innan nya bostäder hinna bli uppförda, att bli en hyresstegring, och ju lättare man kan förmedla övergången till bättre förhållanden, ju bättre blir det naturligtvis.

Ur dessa synpunkter, dels att lagstiftarna skola säga ifrån, att meningen är att få bort hyresstegringslagen och dels för att förmedla övergången till en fri hyresstegring, är det som jag framställt mitt yrkande om höjning av procentsatsen från 50 till 60 procent, och härom kommer jag också att vid vederbörande punkt framställa yrkande.

Herr Thore: Herr talman! Med avseende å hyresstegringslagen har jag gjort det yrkandet, att Kungl. Maj:ts och utskottets förslag beträffande övergångsbestämmelserna ändras i överensstämmelse med socialstyrelsens förslag i dessa stycken. Detta socialstyrelsens förslag, som för övrigt blivit omförmålt av ett par föregående talare, går ut på att redan nu vid antagandet av lagen i bestämd form utsäges, att hyresstegringslagen icke utsträcker längre, än att dess verkningar upphöra den 1 oktober 1923.

Socialstyrelsen jämte de tillkallade sakkunniga hava ju ganska bestämt uttalat sig för att man så snart som möjligt skall avveckla denna hyresstegringslag. Den säger bland annat: »Vid övervägande av det i mer än ett avseende ovissa läget har styrelsen, om ock ej utan tvekan, ansett sig böra förorda, att lagstiftningens giltighet utsträcker under ytterligare viss tid, men tillika ansett tiden nu vara inne att definitivt fastslå den yttersta gränsen för denna giltighetstid. Styrelsen har funnit det vara av synnerlig vikt, att tiden för lagstiftningens upphävande ej längre lämnas oviss, utan att allmänheten redan nu lämnas rådrum för att inrätta sig efter den nya situation, som uppkommer genom den fria prisbildningens återinträde.»

Ser man på situationen sådan den är, och undersöker man hyresstegringslagens verkningar, så skall man finna, att några normala förhållanden på hyresmarknaden icke kunna komma att in-

träda, förrän denna hyresstegringslag blivit upphävd. Detta underströks mycket kraftigt av utskottets ärade ordförande. Han använde en stor del av sitt anförande för att bevisa, huru ogynnsamt faktiskt denna hyresstegringslag kan verka på hyresmarknaden icke blott för husvärdarna utan även för hyresgästerna, och han anförde flera exempel på att hyresstegringslagen lägger hinder i vägen för ordnande av bostadsförhållandena. En person, som t. ex. har fem rum och vill övergå till tre rum, blir sålunda ofta hindrad i att realisera detta önskemål genom hyresstegringslagen.

Om man tager hänsyn till sådana förhållanden som fallande materialpris, minskade arbetslöner, jämkningarna i åttatimmarslagen och den allmänna ekonomiska depressionen, som gör att folk faktiskt icke har råd att hålla sig med så stora lägenheter som förut, och då man tager reda på statistiken rörande bostäder, t. ex. statistiken i detta avseende för Stockholm, sådan den är insamlad och uppgjord av doktor Guinchard och åberopad i ett anförande, som denna hade för någon tid sedan, så torde man komma till det resultatet, att man gjorde allmänheten en tjänst, om det redan nu utsades, att hyresstegringslagen till sina verkningar skall upphöra den 30 september 1923. Kungl. Maj:ts och utskottets förslag i den punkten är en halvmesyr. Man tager visserligen ett steg framåt, men man gör det icke med bestämdhet, utan tänker på möjligheten att taga steget tillbaka.

Jag tror det vore bättre att redan nu inrikta sig på att lagen skall upphöra den 30 september 1923, och med anledning därav skall jag be att få yrka bifall till min reservation, vilken innehåller att i andra stycket till övergångsbestämmelserna enligt utskottets förslag orden »efter den 1 juli 1922» skola utgå.

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! Jag skulle vilja till herr Jakob Pettersson ge ett par korta repliker.

Det har här framhållits, att hyresstegringslagens fortvaro verkar till nackdel även för hyresgästerna, så till vida att den utgör ett hinder för en fri hyresbildning och samtidigt motverkar möjligheten till ett ökat bostadsbyggande. Jag har ju ofta hört detta argument om hur hyresstegringslagen hindrar byggandet av nya bostäder. För min del har jag emellertid icke förstätt och har fortfarande mycket svårt att förstå det. Det är dock så, att trots hyresstegringslagen äger en husbyggare att, då han första gången fastställer hyran, bestämma vilken hyra han vill. Hyresstegringslagen och hyresnämnden lägga sig aldrig i bestämmandet av den första hyran. Husägaren kan sålunda, då han byggt sitt hus och han känner kostnaderna och i enlighet med dessa kostnader fixerar den inkomst han måste taga av huset, självständigt bestämma, vilken hyra han önskar. Först sedan denna utgångshyra blivit bestämd, är det som hyresstegringslagen blandar sig i saken, och därefter man sedan på denna efter de verkliga kostnaderna beräknade hyra vill höja ytterligare, då kommer hyresstegringslagen och säger sitt ord. Under sådana omständigheter, då hyresvärden alltså har den möjligheten att beräkna på sitt hus en in-

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*
(Forts.)

Ang. lag mot oskälig hyresstegring m. m. komst motsvarande byggnadskostnaderna, förstår jag icke, att den omständigheten, att han sedan icke får höja så mycket han vill, skulle bli till hinder för bostadsbyggandet.

(Forts.)

En allvarligare invändning gjordes av utskottets ärade ordförande, när han framhöll, att ruckar man fram och tillbaka i lagstiftningen, så undergräver man aktningen för lagen. På den punkten bör man naturligtvis vara mycket försiktig. Men aktningen för lagen är ju heller icke större, när man, som i detta fall skett, föreslår att lagen skall ändras, bara därför att hyresvärdar i Uppsala och kanske på andra platser propat i ett avseende. Jag medger, att det är en mycket allvarlig olägenhet, att riksdagen måste taga tillbaka vad en gång beslutats. Men jag har sökt påvisa, att olägenheterna med fullföljandet av 1920 års beslut äro så stora, att hänsynen till dessa olägenheter måste överväga den hänsyn man ur andra synpunkter har att taga till det fattade beslutet.

Nu tröstar utskottets ärade ordförande oss med att det finns dock en ockerlag, som kan tillämpas, därest man oskäligt pressar hyrorna i höjden. Jag skulle endast vilja framställa den frågan: hur oförsämd skall en husvärd vara i fråga om oskälig hyresstegring, för att över huvud en domstol skall tillämpa ockerlagen? Jag tror att frågan är mycket befogad. Ty säkert är, att det förekommer fall, t. ex. i avseende å möblerade lägenheter, där det absolut ockras på hyresgästen, men där man icke har någon möjlighet trots ockerlagen att komma åt dem som ockra. Och jag misstänker, att det skall gå förfärligt långt, innan man verkligen kan utnyttja ockerlagen i detta avseende. För min del anser jag den innebära ett synnerligen ringa skydd för hyresgästerna.

Jag anser därför, att man bör här, som det står i den kungl. propositionen, »gå mycket varsamt fram», men icke på det viset, att man släpper efter på lagens bestämmelser, utan så, att man iakttagit varsamhet, då det gäller att inskränka på tillämpningen av lagen, den enda kristidslag, som kanske varit till något verkligt gagn för de bredare lagren i samhället.

Herr Åkerlund: Herr talman! Visserligen ha byggnadskostnaderna börjat sjunka ganska betydligt, och visserligen är det sannolikt, att den beklagliga arbetslösheten gör, att en hel del familjer, som förut bebodde två, tre, kanske fyra rum, numera måste inskränka sig högst betydligt, varigenom flera lägenheter bli tillgängliga för andra. Men det oaktat skulle jag anse det högst oförsiktigt, om man nu skulle besluta att precis bestämma dagen, då denna lag skall upphävas, ty ingen vet, hurudan framtiden blir.

Det har i tidningarna och även annorstädes påståtts, att denna lag skulle hindra byggnadsverksamheten, och det må så vara, men jag tror, det är viktigare, att man ställer det så, att folk icke bli vräkt på gatan ur de hus, som redan finnas, än att man avskaffar lagen för att få i gång byggnadsverksamheten. Det är enligt min uppfattning vida viktigare.

Att denna lag är av behovet påkallad, det erkänna nog de per-

soner, som bo i städerna. Det finnes ju, Gud vare lov, en hel del hyresvärdar, som äro ytterst humana och angenäma att ha att göra med. Men det finnes också sådana, som äro raka motsatsen. Herr Hansson nämnde ett par exempel, och jag vill nämna ännu ett. I oktober förra året köpte en herre en byggnad på Östermalm. Han kände ju då till fullo, vilken ränta, han hade att räkna med, men knappt var det nya året inne, förrän han satte upp de gällande hyrorna med jämnt 50 procent. Och i detta hus bodde en del människor, som sannerligen icke ha så lätt att ta sig fram. Då man ser sådant, förstår man, att man icke får vara alltför släpphänt med denna lag utan bör upptaga den tämligen skarpt.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*

(Forts.)

Det är sant, att husvärdarna under dessa dyra tider i allmänhet haft ytterst svårt att verkställa nödiga reparationer, och att de därför nu behöva betydande inkomster. Men enligt en uppgift, som jag såg i går i tidningarna, skulle byggnadskostnaderna här i Stockholm ha sjunkit med ända till 45 procent, och sannerligen ha inte hyresvärdarna då god råd att verkställa erforderliga reparationer med den förhöjning i hyrorna, som redan är medgiven.

Herr Hederstierna yrkade, att man skulle medgiva 60 procents höjning, men det är något, som jag för min del icke kan vara med om.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den föredragna paragrafen.

Herr Pettersson i Södertälje: Herr talman! Herr Hederstierna har i avgiven reservation yrkat, att hyresvärdarna skulle få rätt att utan hyresnämndernas tillstånd höja hyrorna från nuvarande 50 procent utöver begynnelsevärdena till 60 procent. Då jag i socialstyrelsen deltog i detta ärendes handläggning, uttalade jag mig för en bestämmelse i samma riktning som den, herr Hederstierna nu föreslagit, och jag har därför svårt att säga, att jag anser den obefogad. Skälet för en sådan höjning skulle naturligtvis vara, att den skulle utgöra ett ytterligare steg i riktning emot fri hyresprisbildning. Jag anser fortfarande, att ett sådant steg väl kan försvaras. Anledningen till att jag i alla fall inom utskottet ansett mig kunna godtaga Kungl. Maj:ts förslag är, att jag anser, att hyresnämnderna genom den särskilda höjning av hyran, som här föreslås, att de skola kunna få medgiva, torde kunna åstadkomma ungefär samma resultat som en höjning av den tillåtna hyresstegringslåtituden skulle innebära.

Herr Per Albin Hansson har här kritiserat mitt påstående, att ett beslut nu i den riktningen, att de nya husen åter skulle indragas under hyresstegringslagen, skulle verka deprimerande på byggnadsföretagareverksamheten, och herr Hansson har emot detta mitt påstående sökt uppvisa, att en byggmästare logiskt sett icke borde känna sig mera besvärad av att han på det sättet kommer under hyresnämnderna även i fråga om nya hus, ty, säger han, det första avtalet emellan hyresvärden och hyresgästen beträffande dessa nya lägenheter blir ju alltid fritt, och då gör det ju inte så mycket, om det andra avtalet kommer att bli underkastat reglering. Det är ganska riktigt, men då man säger så, förbiser man, att det här är fråga om

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegrning m. m.

(Forts.)

den allmänna stämningen, den allmänna pessimismen eller optimismen på området och att de, som verkligen taga under överbägande, om de skola bygga hus, tänka ungefär så här: Om riksdagen detta år åter indrager dessa nya lägenheter inom hyresstegringslagens tillämplighetsområde, visserligen med undantag av det första avtalet, kan det hända, att riksdagen ett annat år stadgar, att också det första avtalet beträffande nya lägenheter skall vara underkastat reglering. Och då man nu i allmänhet anser, att denna lagstiftning skall avvecklas, skulle det anses såsom ett dåligt tecken på allvaret i den föresatsen, att man börjar att ytterligare utsträcka området för lagens tillämpning.

Dessa allmänna stämningar, av vilka så mycket beror, följa icke alltid så noga logikens lagar utan kunna vara mera beroende på tillfälligheter. Jag tror sålunda, att herr Hanssons kritik i själva verket icke är befogad utan att det finnes fog för den farhåga, jag uttalat, att ett beslut i den riktning, reservationen anger, skulle verka synnerligen olyckligt på den företagsamhet, som vi böra och vilja uppmuntra.

Herr Lövgren i Nyborg: Herr talman, mina herrar! Jag har begärt ordet endast därför att jag hyser en viss fruktan för att landsbygdens representanter skola låta den här frågan glida förbi utan att noga övertänka, vad den egentligen gäller. Jag fruktar, att den allmänna oviljan mot kristidslagstiftningen skall förmå dem att gå husägarnas intressen till mötes, och detta skulle enligt mitt sätt att se vara ytterligt olyckligt. Ty hurudana äro förhållandena på detta område? Jo, husägarna säga: nu börjar det bli normala tider igen; nu skall den här lagstiftningen upphävas, och den fria prisbildningen åter börja och därmed allsköns härlighet i form av bostadsproduktion, som täcker och fyller behovet. Men jag kan icke vara så optimistisk, att jag tror på att den fria prisbildningen skulle ha det resultatet, åtminstone icke utan att driva upp hyrorna till en sådan höjd, att det för menige man blir absolut omöjligt att betala dem.

Nåja, husägarna kan jag förstå, men vad jag inte kan förstå, det är socialstyrelsens ståndpunkt till frågan, då socialstyrelsen gått med på och förordat en förhöjning med 10 procent av 1920 års hyror. När det förut finnes en bestämmelse i lagen, som ger hyresnämnderna frihet att öka hyran i de fall, då husägarna kunna pretera bevis för ökade utgifter för sin fastighet, då är en ytterligare ökning med 10 procent av den fria hyresstegringslatituden endast den en miljongåva till dem, som redan förut ha nog och övernog och fått sina intressen tillgodosedda. Jag måste säga, att, när socialstyrelsen ställer sig på den ståndpunkten, då har den icke längre rätt att heta socialstyrelse, då må den med full rätt betecknas som en antisocial styrelse, då den visat sig så fullkomligt enögd. Men det är ju kanske icke så mycket att förvåna sig över, då man ser, att den under sista tiden börjat propagera för och legalisera strejkbryteriet.

Förhållandena på bostadsmarknaden bilda faktiskt bakgrunden

till en hel del av de oresonligheter, som finnas på samhällets botten. Jag tillät mig framhålla detta i samband med behandlingen av fosterfördrivningslagen, och jag skulle vilja framföra ett varmt tack till herr Åkerlund för hans yttrande alldeles nyss. Det är mycket glädjande, när man någon gång t. o. m. inom de konservativas led får en sådan syn på dessa saker, som den som han framfört.

Men jag skulle också vilja härifrån rikta mig till hyresgästerna själva och säga, att de delvis äro skulden till att förhållandena på hyresmarknaden äro sådana, som de äro. Ty om de skapat en kraftig organisation i god tid och hävdad sina intressen, skulle icke husägareintresset gjort sig så brett, som det nu gör. Emellertid är detta kanske beroende på att en hel del av dem, som hyra i första hand, sedan i sin tur hyra ut möblerade rum och övervältra på en befolkningskategori, som icke har något att säga, den ökade hyra, som husvärdarna i första hand taga ut av dem. Det är kanske detta, som gör, att hyresgästerna varit slöa och likgiltiga.

Naturligtvis är jag fullt på det klara med, att endast en ökad bostadsproduktion kan åstadkomma en reglering av förhållandena, så att de åter bli rimliga. Ett upphävande av hyresstegringslagen år 1923 skulle däremot endast åstadkomma en oerhörd spekulation. Sedan spekulationsobjekt sådana som aktier m. m. kommit i sådant lägervall, som nu är fallet, skulle det helt säkert vara mycket tack samt att börja spekulera i fastigheter, om man hade säkerhet för att lagen skulle upphöra vid en viss tidpunkt. Men med kapitalets förmåga att organisera sig i truster och karteller skulle man också säkerligen se till, att det aldrig bleve en bostadsproduktion, som fullt täckte behovet. Det är därför min mening, att samhället bör träda emellan som bostadsproducent, och jag tror, samhället har både möjlighet att göra det och förmåga därtill, om verkligen den goda viljan finns.

Men sedan skulle jag också vilja säga, att hyresgästerna, om de lyckas avvärja den ökning av 10 procent, som är ifrågasatt, skulle genom att satsa penningar till ett fastighetsbyggnadsbolag själva kunna åstadkomma en produktion av bostäder. Jag utgår då ifrån att — för att taga ett exempel — om här finnes ett samhälle med nittioåtta bostadslägenheter och med ett hundra personer, som behöva hyra dessa lägenheter, och den fria konkurrensen gör sig gällande, så är det, om man hissar upp hyran från 500 kronor för lägenhet och år till 1.000 kronor, likväl två stycken, som sakna tak över huvudet. Då bör det ju vara bättre för dessa hyresgäster att organisera sig och skjuta till de penningar, som åtgå för att bygga nya lägenheter och hålla hyrorerna nere på den nivå, som betingas av de faktiska byggnadskostnaderna. Därigenom rädda de nämligen både sig själva från högre hyror och två andra från att sakna tak över huvudet. Detta är den synpunkt, som jag anser böra ligga bakom en hyresgästernas byggnadsförening, och jag tror, att om alla vilja göra sin plikt på detta område, skola åter rimliga förhållanden inträda på bostadsmarknaden. Men man kommer sannerligen icke dit genom att gå den väg, som socialstyrelsen vandrat.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*
(Forts.)

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegrings m. m.
(Forts.)

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen, och jag hoppas, att kammarens ledamöter, åtminstone landsbygdens, skola ansluta sig till densamma.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet Ekeberg: Herr talman, mina herrar! Den siste ärade talaren formulerade grundspörsmålet i det nu föreliggande lagstiftningsärendet på följande sätt: »Skall man gå husägareintresset till mötes eller icke?»

Såvitt jag förstår, är detta en fullständigt falsk formulering. Här gäller det något annat, här gäller det allmänna intressen av synnerlig vikt, det gäller hela bostadsfrågans lösning. Så har socialstyrelsen sett frågan, nämligen som ett socialt spörsmål, och jag tillåter mig tillbakavisa de skarpa angrepp mot socialstyrelsen, som nyss gjordes. Det kan ju vara tillåtet att i ett så svårt och invecklat ämne som detta hysa olika meningar, utan att man därför tillvitar varandra antisociala tänkesätt. Jag delar icke i allo socialstyrelsens mening, styrelsen har i vissa hänseenden kommit till resultat, som jag ansett mig icke kunna godtaga, men att det varit de sociala synpunkterna, som varit för styrelsen ledande, därom har jag för min del icke hyst minsta tvivel.

Det ligger i varje kristidslags natur, att den för att möta en extraordinär situation uppställer vissa regler av extraordinär beskaffenhet, vilka i mycket avvika från vanliga rättsgrundsatser. En sådan lagstiftning, en sådan irrationell faktor i rättssystemet, måste alltid vara förenad med vissa olägenheter. Men var och en av oss inser lätt, om han tänker tillbaka på kristidens förhållanden, att dessa olägenheter, denna spänning mellan de allmänna rättsgrundsatserna och den provisoriska lagstiftningen, blivit starkare för var dag som gått. Så förhåller det sig också med hyresstegringslagen, och den tidpunkten måste komma, då även dess olägenheter överväga fördelarna. Enligt mångas mening har denna tidpunkt redan kommit, om också de allra flesta äro ense om, att man måste iakttaga stor försiktighet, när det gäller lagens avveckling.

Beträffande de olägenheter av alltjämt växande styrka, som här framträda, plägar man ofta i första hand hänvisa till hyresstegringslagens inverkan på bostadsproduktionen. Jag vill gärna gå mina ärade molståndare ett gott stycke tillmötes och göra dem det medgivandet, att man ej sällan överdrivit denna synpunkt. Det är många andra faktorer, som här spela in, och vissa av dessa ha nog hittills varit de starkaste. Det är emellertid en faktor, som nyss framhölls av lagutskottets ärade ordförande, och som man icke får bortse ifrån, nämligen den känsla av otrygghet och osäkerhet, som hyresstegringslagen otvivelaktigt skapar och som bidragit till att hålla kapitalet borta från bostadsproduktionen.

Från denna synpunkt — liksom från vissa andra, till vilka jag sedan skall återkomma — vore det synnerligen beklagligt, om riksdagen nu skulle riva upp det beslut angående lagens giltighetsområde, som fattades vid förra riksdagen.

Den allra viktigaste olägenheten med hyresstegringslagen är dock den, som man plägar kalla hyresmarknadens fastfrysning. Var-

je hyresgäst sitter där han sitter och kan icke annat, han vågar sig icke ut ur sin våning. Detta medför, att det befintliga bostadsbeståndet utnyttjas på ett synnerligen irrationellt och oekonomiskt sätt. Hyresmarknaden kan icke, då den är fastlåst på detta sätt, anpassa sig efter de växlande förhållanden, som kunna uppkomma, såsom vid bildandet av familj eller vid familjs upplösning, decimering eller tillväxt. Den, som har en lägenhet, sitter ofta kvar, även om lägenheten blivit mycket för stor för honom; han får då betala större hyra, än han skulle önska, medan andra förgäves se sig om efter tak över huvudet. Vill man ha ett bevis på vart lagen leder, kan det erinras om, att det för närvarande, medan det är sådan brist på våningar, i det hela taget råder överflöd på möblerade rum. Där ha vi alltså spillvatten, som uppkommer och som icke fullt utnyttjas utan i hög grad bidrager till att hålla trångboddheten och svårigheterna vid makt.

En annan olägenhet, som här i dag icke blivit så mycket betnad, men som dock icke får förbises, är det jobberi från hyresgästernas sida, som hyreslagen framkallat. Det är i stor utsträckning så, att vad lagen tager ifrån hyresvärderna, det tager sedan den ena hyresgästen från den andra, då han hyr ut en del av sin lägenhet.

De skäl jag nu anført, särskilt denna fastfrysning av bostadsmarknaden, som med varje dag gör sig alltmer kännbar, gör att det är ytterst önskvärt, att denna lag bringas att upphöra, så snart detta över huvud taget går för sig. När kan då detta lämpligen ske? Ja, säger herr Hage, det låter sig göra först då vi återkommit till normala förhållanden, d. v. s. då vi kommit därhän att det återigen blivit en marginal mellan bebodda och obebodda lägenheter, då det står en del lägenheter fria och lediga på hyresmarknaden. Han antydde själv, att »om den dagen och den stunden veta vi intet». Jag tror han han har fullkomligt rätt. Herr Hages ståndpunkt innebär i själva verket, att hyreslagen skall bli evig. Ty just den omständigheten, som jag nyss nämnde, nämligen att det redan nu finnes en del lägenheter, som på grund av denna fastfrysning rätteligen borde stå hyresmarknaden till buds och som skulle krypa fram i samma ögonblick som lagen upphörde att gälla, just denna omständighet gör, jämte mycket annat, att bostadsproduktionen hålles tillbaka.

För min del tror jag icke man har rätt att formulera problemet så, som väl skulle legat närmast till hands, nämligen att man bör släppa loss hyreslagen först då man kommit därhän att det, som det uttryckes någonstades i socialstyrelsens betänkande, råder harmoni mellan produktionskostnader och hyror, d. v. s. då de gängse hyrorna lämna normal avkastning på kostnaderna för uppförande av nya hus. Jag tror icke man skall behöva vänta så länge, ehuru nämnda tidpunkt på grund av byggnadskostnadernas sjunkande börjar närma sig, utan jag tror man får formulera satsen så, att man kan upphäva lagen, då hyrorna uppnått eller åtminstone kommit helt nära den nivå, varpå de kunna väntas ställa sig vid fri hyresmarknad, och detta är icke detsamma som jag nyss nämnde. Ty, såsom jag för en stund sedan yttrade, kommer helt säkert lagens upphörande

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*
(Forts.)

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegrings m. m.

(Forts.)

och vissa andra omständigheter att medföra, att det uppstår en hel del lediga lägenheter, varför behovet av nybyggnader icke alls blir så stort, som man nu tilläventyrs under lagens bestånd kunde vänta.

Det är framför allt ett par omständigheter, som för närvarande verka i denna riktning. Det är först den allmänna depressionen, som måste medföra en sänkning av bostadslyxen ifråga om de förmögnas bostadsstandard. Förmögenheterna och deras avkastning äro som bekant, om man ser till realvärdet, i starkt sjunkande. Den andra omständigheten är industriens betryckta läge, som förr eller senare måste medföra en utflyttning från städerna till landsbygden med ty åtföljande lättnad på bostadsmarknaden. Som en tredje faktor kan nämnas den allmännyttiga bostadsproduktionen, för vilken statsmakterna utträttat åtskilligt.

Nu har gent emot detta invänts, att om man upphävde hyresstegringslagen, alla finge betala samma hyror som nu erläggas i de nybyggda husen. Enligt min övertygelse är det resonemanget icke riktigt. Jag ber till en början att få erinra om, att lägenheterna i nya hus även under normala förhållanden betinga avsevärt högre hyror än andra lägenheter. Vidare måste man komma ihåg, att en motverkande faktor ligger i den av mig förut påpekade omständigheten, att vid lagens upphävande det befintliga bostadsbeståndet kan tillgodogöras långt bättre än för närvarande.

Enligt mitt förmenande är det statsmakternas skyldighet, att om det utan olägenhet kan ske, använda just den nuvarande tidpunkten för att söka genomföra en avveckling av hyresstegringslagen. Det är ofantligt mycket lättare att avskudda sig en lag av denna art, när man befinner sig i utförsbacken, i depressionen, då de förut omnämnda ekonomiska faktorerna verka, än när man går mot bättre tider och folk återigen börjar sträva att inrätta sig efter gynnsammare ekonomiska förhållanden.

Denna ändring får emellertid, det vill jag med styrka betona, icke ske brådstörtat. För närvarande se hyresvärdar och hyresgäster sitt inbördes förhållande i hög grad så att säga i hyresstegringslagens tecken. Det är därför nödvändigt att i god tid säga ifrån, att nu måste vi börja sätta oss in i den tanken, att detta förhållande en gång måste ha ett slut, och det gäller att för allmänheten så tydligt som möjligt klargöra, vilka omständigheter som nu mer än förr kunna möjliggöra tanken på en övergång till fri hyresbildning. Hyresgästerna måste förstå, att sedan högkonjunkturen upphört och främlingsströmmen börjat sina ut på allvar, sedan utflyttningen från städerna till landet tagit sin början och bostadslyxen är på väg att inskränkas, kan man med större lugn än förr se på den situation, som ändå en gång måste komma, nämligen hyresstegringslagens upphävande. Och man bör förstå, att det icke är så nödvändigt att springa ikapp efter vånigar, utan att man i stället bör låta förhållandena verka sänkande på hyrorna, såsom det är all anledning förmoda att de komma att göra.

Det nu antydda syftet har regeringen för sin del velat vinna genom att i den kungl. propositionen uppställa två skilda regler.

Enligt den ena regeln skall hyreslagens upphävande fixeras till den 1 oktober 1923, och enligt den andra skall uppsägningsrätten icke frigivas genast utan först den 1 juli 1922. Genom den första regeln vill man framför allt vinna, att alla hyresgäster tänka sig in i, att det här är fråga om en ändring. Om man nu, sedan detta förslag kommit fram, skulle gå den socialdemokratiska reservationens väg, tror jag, att det skulle vara så mycket mera att beklaga, som detta skulle fattas hart när som ett löfte om hyreslagens förlängning även vid nästa riksdag. Detta skulle återigen medföra, att den gynnsamma tidpunkten bleve försutten, och så stode vi där igen med denna på en obestämd framtid ställda lag med hela dess menliga inverkan särskilt ifråga om trångboddheten.

*Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.*
(Forts.)

Herr Hansson i Stockholm spelade ut mot mig hyresnämndsordförandenas utlåtande, och sade, att dessa herrar kritiserat ned socialstyrelsen men att de icke heller gillat Kungl. Maj:ts förslag. Jag ber då att härtill få säga, att detta förslag tillkommit efter samråd med en ledande person inom nämnda krets.

Jag håller för min del mycket på, att man intager den ståndpunkten, att uppsägningsrätten icke blir fri genast utan att denna frist intill den 1 juli 1922 verkligen får tillgodonjutas. Eljest tror jag, att följden mycket lätt skulle kunna bli panik. Om uppsägningsrätten nu genast bleve fri, skulle otvivelaktigt många hyresgäster strax bliva uppsagda; och innan man hunnit sätta sig närmare in i förhållandena, skulle helt visst många låta förmå sig att teckna nya kontrakt på belopp överstigande vad som vore skäligt.

Nu invändes det kanske från det andra hållet mot min ståndpunkt, att om man är så ivrig och så mycket tror på möjligheten att nu kunna utan sociala vådor avveckla hyresstegringslagen, varför har man då icke tagit socialstyrelsens förslag med dess successiva höjning av hyresnivån med 10 procent åt gången? Regeringens ståndpunkt därutinnan har sin grund i flera skäl. Ett sådant skäl är redan nämnt under debatten: hyrans realvärde är stegrat. Jag tror visserligen, att herr Hage åtskilligt överdrev den synpunkten, då han knappast syntes beakta, att in-teckningarnas realvärde också är stegrat, men otvivelaktigt är detta en synpunkt att räkna med.

Vidare vill jag betona, att även enligt förslaget en möjlighet till ökning av hyrorna föreligger. Skillnaden är den, att det icke så att säga är generellt påbud över lag om ökning, utan att ökning inträder endast i särskilda fall, då det visas skäl därför i verkställda reparationer, ökade in-teckningsräntor eller dylikt. En höjning av den fria hyreslatituden, vilken skulle fattas, som jag nyss uttryckte mig hart när som ett påbud om hyresstegring, skulle vara mindre lycklig. Då socialstyrelsens förslag fram-lades verkade det i viss mån stimulerande på hyresvärdarnas anspråk, även i sådana fall där man redan befann sig över den fria latituden. Om detta förslag blivit upphöjt till lag, kunde följden rent av hava blivit en högre hyresnivå, än som under nu rådande förhållanden kommer att visa sig vara den naturliga, då frihet åter inträder på hyresmarknaden.

Jag skall här vidare nämna några ord om den ifrågasatta ut-

Ang. lag mot
oskälåg hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

sträckningen av lagens tillämpningsområde. Det har med all önskvärd styrka betonats av lagutskottets ärade ordförande, att en sådan utvidgning är ett brott mot principen om lagars tillbakaverkande kraft. Den synpunkten har å andra sidan bagatelliserats av herr Hansson i Stockholm, som gjorde gällande, att detta skäl skulle vara av mera formell eller, som jag nästan tror han sade, formalistisk natur. Jag kan för min del ej dela hans uppfattning därutinnan. Det är att märka, att den föreslagna regeln kan gå ut över en ny hyresgäst, som själv kanske har på fullt bindande sätt sagt upp den lägenhet han tidigare innehått, vilken lägenhet i sin ordning blivit uthyrd åt en tredje person. Men än betänkligare synes mig vara det famlande fram och tillbaka mellan olika ståndpunkter, som här förordas. Om de ärade reservanterna finge sin vilja fram, bleve det icke mindre än tredje gången efter 1917, som man ändrade signaler. Första gången gjorde man det år 1919, då man gick åt det ena hållet; 1920 gick man åt det andra; nu skulle pendeln åter svänga tillbaka till 1919 års ståndpunkt. Det måste tydligen fordras ytterst starka skäl för en ändring av förra riksdagens beslut, som inom parentes sagt tillkom på förslag av den regering, av vilken herr Hansson i Stockholm var ledamot.

Man frågar sig då: Finns det tillräckligt starka skäl? Jag tror det ej, framför allt därför att de fall, varom här är fråga, icke äro av den stora sociala betydelse, som man föreställer sig. Herr Hansson nämnde några exempel, men de flesta av dessa hade avseende icke på bostäder utan på affärslokaler, och beträffande affärslokalerna önskade den ärade talaren själv icke någon ändring i Kungl. Maj:ts förslag. Ser man på motionerna, finner man där vissa exempel anförda, men det är, om jag ej misstager mig, i två av motionerna ett och samma exempel, som var uppe redan 1919. I en annan motion, i första kammaren, åberopas två fall, vilka emellertid icke skulle bli va hjälpta genom den ifrågasatt ändringen, därför att det i båda fallen gäller förstagångsuthyrning. Jag tror för övrigt, att i de sällsynta fall, det här gäller, den ifrågasatta åtgärden att lägga in lägenheterna under lagen rätt ofta skulle visa sig illusorisk, och detta av följande skäl. Då nu hyreslagen lutar mot sitt fall, är det tämligen utsiktslöst för den, som byggt ett nytt hus, att söka få kostnaderna därför amorterade genom höga hyror under de få år, som kunna återstå av lagens giltighetstid. Vill han ha dem hastigt amorterade, går han en annan väg. Han försöker i stället tvinga hyresgästen till lägenhetsköp. Men då har denna ej heller enligt reservanternas förslag annat att ty till än lagens ockerbestämmelser. Jag tror därför, att den påyrkade ändringen i själva verket skulle bidra till att pressa fram sådana lägenhetsköp och sålunda göra den sista villan värre än den första.

Vad slutligen angår ändringen i § 12, avser den ju en fråga av jämförelsevis mindre betydelse. Den gäller spörsmålet om anmälningsplikten. Det föreföll av en ärad talares yttrande, som om man i själva verket här skulle vilja så att säga straffa alla hyresvärdar i

riket, därför att hyresvärdarna i Uppsala fattat ett beslut, som var olämpligt. Jag har verkligen icke förut haft kännedom om det beslutet, och jag finner det för min del föga tilltalande. Men anledningen till att man stryker anmälningsplikten är dock i verkligheten en helt annan. Den är i främsta rummet den att man ansett, att denna anmälningsplikt icke varit till en nytta, som svarar mot det besvär, de invecklade kontrollåtgärder, som skulle fordras, ifall man verkligen skulle framtvunga ett effektivt fullgörande av anmälningsplikten. Gör man icke det, blir ju följden ganska lätt den, att allenast de samvetsgranna hyresvärdarna verkställa anmälningen. Men de samvetsgranna värdarna äro icke de, mot vilka man har anledning att reagera på grund av hyresökning. Följden blir sålunda lätt den, att anmälning sker, där den minst behövs men uteblir, där den kunde vara av behovet påkallad. Jag tror, att svenska folket börjar bli hjärtligen trött på sådana där blanketter och anmälningar i andra fall än där de verkligen kunna vara till nytta; och jag tror också, att den ifrågavarande bestämmelsens bibehållande även för framtiden skulle vara föga ägnad att göra den hyresförmedling populär, vilken skulle omhänderhavas, efter vad jag föreställer mig, av samma myndighet som den, vilken skulle mottaga alla anmälningar. Jag tror därför, att det är riktigt att i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts förslag inskränka anmälningsplikten till sådana fall, då bostadslägenheter ha blivit lediga.

Jag vågar, herr talman, under återopande av vad jag anfört och av vad tidigare anförts till förmån för utskottets förslag och den kungl. propositionen, uttala den förhoppningen, att utskottets förslag måtte av kammaren bifallas.

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! Jag skall bara säga ett par ord om en punkt i herr statsrådets anförande.

Herr statsrådet lade stor betoning på hyresmarknadens s. k. fastfrysning, och det utvecklades, att om man här släpper efter på lagen, så skall en naturlig reglering eller förskjutning uppstå. De, som sitta med för stora lägenheter, skola skaffa sig mindre och vice versa. För min del tror jag, att förskjutningen kommer att ske mycket ensidigt nedåt. De, som nu sitta med mycket stora lägenheter och av ekonomiska skäl vilja ha mindre, komma att skaffa sig sådana. Men de, som sitta i små lägenheter, ha inte råd att gå uppåt. Och följden blir säkerligen bara den, att man pressar ned en större massa till de små lägenheterna och därigenom framkallar ökad trångboddhet och ökade svårigheter för dem, som redan ha det svårast. Jag tror inte, att detta kan vara något skäl att göra en ändring i lagen.

Herr Hage: Herr talman, mina herrar! Jag skall inte säga ytterligare många ord i denna fråga. Men gent emot herr Hederstierna, som tyckte, att man under dessa tider hade farit och fortfarande för väl hårt fram mot husvärdarna, vill jag betona, att jag tror, att det bland åtminstone en del husägare nu råder en stäm-

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*
(Forts.)

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

ning och en uppfattning, som icke är av samma slag som förut, fastän husägarna inte själva vilja erkänna det. Jag satt för en tid sedan på tåget och åhörde ett samtal mellan två personer. Den ene av dessa hade sina pengar placerade i aktier, och den andre hade sina placerade i hus. Den person, som hade sina pengar placerade i aktier, sade till den andre: »Ja, du är en lycklig korv» — så föll uttrycket — »som har dina pengar placerade i hus. Jag, stackars syndare, jag har mina i en massa aktier i en del företag, och Gud vet, hur det går med dem nu för tiden!» Jag tror för min del, att detta yttrande ger en ganska god bild av, huru förhållandena för närvarande äro för husägarna. Jag vågar tro, att de, som ha sina pengar placerade i hus, i ekonomiskt avseende ha en ofantligt mycket tryggare ställning än de, som ha sina pengar placerade i aktier i en hel del företag i nuvarande tid, då förhållandena äro si och så på det ekonomiska området.

Sedan skulle jag också vilja säga några ord med anledning av herr justitieministerns anförande, när han så starkt betonade, att här komma att uppstå oerhört stora bostadsreserver och att man, när hyresstegringslagen upphäves, skall finna, att det genast uppstår en oerhörd massa lediga bostäder. För min del måste jag säga, att det talet måste vara oerhört överdrivet. Det är nämligen för närvarande på det sättet, att även om dessa lediga bostäder skulle uppstå, så finns det en hel massa människor, som nu äro inhysta i lägenheter hos andra överallt, och dessa skulle ögonblickligen uppsluka de nytillkomna bostäderna, och det skulle ändå bli en oerhörd massa människor över, som inte kunde skaffa sig bostäder. Vi veta, hurudana förhållandena äro här i Stockholm. Det var en person, som på grund av sin sysselsättning — han hade någon sorts exekutiv verksamhet — haft tillfälle att taga en liten smula reda på dessa förhållanden, och han skildrade för en tid sedan mycket drastiskt, hur han funnit det vara med avseende på inneboendesystemet här i staden. För min del bor jag i ett arbetarkvarter. Och jag hörde för en tid sedan talas om, hur förhållandena utvecklats sig beträffande en viss familj i ett hus en bit ifrån det, där jag bor. Det var på det sättet, att de, som hyrde lägenheten, d. v. s. familjefadern och hans hustru, hade från början haft denna lägenhet. Sedan hade barnen vuxit upp, och familjens två döttrar hade gift sig. Men det hade icke varit möjligt för dem och deras män att skaffa sig egna lägenheter. Vad hade de då gjort? Jo, i köket fanns ett stort köksskåp, och detta köksskåp hade man inrett till bostad åt den ena dottern och hennes man. Där få de alltså bo. De få ligga där med halva kroppen inne i köksskåpet och den andra hälften ute i köket. Det var ett sätt i alla fall att inrätta det litet trevligt för dem, fast det naturligtvis blir si och så med det. Resten av köket innehas av den andra dottern och hennes man. Och slutligen, när förhållandena utvecklats sig tråkigt på det ekonomiska området med arbetslöshet m. m., så hade man även sett sig tvungen att taga en inneboende, som bor inne hos familjefadern och hans hustru. I denna lägenhet bo alltså på sätt och vis fyra olika fa-

miljer eller försörjningsenheter. Och sådana äro förhållandena, mina herrar, i en oerhörd massa hus i arbetarkvarteren i Stockholm. In- för *den* bilden vågar jag bestämt påstå, att man måste ha mycket svårt att tro på effektiviteten av den s. k. frivilliga bostadsransone- ringen, som man nu talar om. Troligen kan denna väl göra något men icke mycket. Jag har mycket svårt att tro, att man verkligen skall bli hjälpt därmed. För övrigt vill jag i det sammanhanget också framhålla en annan synpunkt. Det är ju möjligt, att det finns en hel del personer, som under den nuvarande kristiden råkat ut för ekonomiska svårigheter och på grund därav eventuellt speku- lera på att deltaga i en sådan frivillig ransonerings av bostäderna. Men det kan ju efter någon tid inträffa bättre ekonomiska förhål- landen. Den kristid, vari vi nu befinna oss, kan naturligtvis komma att räcka ganska länge. Men det kan också tänkas, att det blir ett rätt hastigt omslag. Dessa människor, som nu kanske anse sig ha för stora bostäder, skulle nog då, om deras ekonomiska förhål- landen artade sig till att bli bättre, inte längre vilja vara med om någon frivillig bostadsransonerings, och hela projektet skulle där- med förfalla.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Slutligen skulle jag vilja rikta mig till den talare, som här förordade en formulering av lagen, som skulle resultera i en all- män höjning av hyrorna. Jag vill mot allt detta tal om att man nu skall medverka till att höja hyrorna, säga, att det måste ses mot bakgrunden av den allmänna strävan, som för närvarande gör sig gällande hos de ledande på det nationalekonomiska området, där man ständigt och jämt talar om, hur absolut nödvändigt det är för landet, om vi skola kunna rädda oss, att få ned priserna på alla livsförnödenheter m. m. När man på alla andra områden, i fråga om arbetslöner och livsförnödenheter, skall verka för att få priserna att gå ned, varför skall man då med avseende på hyrorna resonera på det sättet, att dem skall man vara med om att låta gå i höjden? Det måste väl vara ett synnerligen omotiverat tal detta, och det står fullkomligt i strid med den allmänna ekonomiska åskådning, som förfäktas av de nationalekonomiska experterna just i dessa tider.

Jag måste, herr talman, ej minst av *detta* skäl, fortfarande vidbliva den uppfattning, som jag förut deklarerat i denna fråga.

Vidare yttrades ej. Paragrafen godkändes.

2—5 §§.

Godkändes.

6 § i lagförslaget lydde sålunda:

6 §.

1. Fordras för omöblerad lägenhet, som är uthyrd eller avsedd att uthyras av husägare eller annan, och som den 25 maj 1917 eller

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.

(Forts.)

tidigare varit uthyrd, högre hyra, än den, som enligt för tid före nämnda dag senast gällande hyresavtal varit för lägenheten betingad, ankommer med nedan angivna inskränkning på hyresämnden att, efter framställning av hyresvärd, hyresgäst eller hyressökande, eller där nämnden eljest finner anledning därtill, pröva, huruvida det fordrade beloppet med hänsyn till ej minder lägenhetens beskaffenhet och det allmänna läget på bostadsmarknaden än även omkostnaderna för fastigheten och förhållandena i övrigt är att anse såsom oskäligt, samt att i sådant fall fastställa den lägre hyra, varje gång för högst ett år, som nämnden finner skäligen. Lag samma vare, där hyresavtal träffas om omöblerad lägenhet, innefattande höjning av hyran utöver för tid före den 25 maj 1917 senast gällande hyresbelopp, så ock där sådant avtal träffats antingen, vad angår orter, där lagen den 25 maj 1917 med vissa bestämmelser mot oskälig hyresstegring m. m. varit gällande, senare än å etthundratjuguförsta dagen före den dag lagen blivit tillämpad inom området, eller, vad angår orter, där lagen den 14 juni 1918 med vissa ändrade bestämmelser mot oskälig hyresstegring m. m. eller lagen den 19 juni 1919 enligt Konungens särskilda förordnande senare blivit gällande för området, från och med den dag, endera av sistnämnda lagar sålunda blivit tillämplig inom området; i fråga om hyresavtal, som träffats före den dag, då lagen den 25 maj 1917 blev gällande för det område, där fastigheten ligger, äge dock hyresnämnd ingripa allenast om lägre hyra än den avtalade blivit fastställd såväl för hyresåret 1917—1918 som för hyresåret 1918—1919. Skall hyresvärd enligt hyresavtal besörja lägenhetens uppvärmning eller tillhandahålla varmvatten till densamma, åligger det nämnden att särskilt bestämma skäligen ersättning för envar sådan förmån att utgå med visst belopp eller efter grund, som nämnden finner lämplig.

Fordras för omöblerad lägenhet, som är uthyrd eller avsedd att uthyras av husägaren eller annan, men som icke den 25 maj 1917 eller tidigare varit uthyrd, högre hyra än den, som betingats vid första uthyrningen av lägenheten, eller träffas om sådan lägenhet hyresavtal, innefattande höjning av hyran utöver det vid lägenhetens första uthyrning betingade hyresbelopp, skall i fråga om hyresnämnds prövning vad i första stycket sägs äga motsvarande tillämpning. Lag samma vare, där om dylik lägenhet avtal, som nyss sagts, träffats, vad angår orter, där lagen den 19 juni 1919 ursprungligen ägt tillämpning, dels före den 22 juni 1919 att gälla för tid från och med den 1 oktober 1919 eller senare, dels ock den 22 juni 1919 eller därefter samt, vad angår orter, där sistnämnda lag enligt Konungens särskilda förordnande senare blivit gällande för området, från och med den dag lagen sålunda blivit tillämplig inom området.

2. I den mån hyra för lägenhet, som varit uthyrd för tid före den 1 oktober 1915, icke överstiger den före sagda dag senast gällande hyran med mer än 50 procent, må sådan hyresförhöjning icke upp- tagas till prövning av hyresnämnden; dock äge nämnden utan hinder av vad nu sagts pröva fråga om hyresförhöjning beträffande lägen-

het, vars nödtorftiga underhåll försumrats av hyresvärden eller som eljest är av särdeles dålig beskaffenhet.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

På framställning av hyresnämnd äger socialstyrelsen, där särskilda skäl därtill äro, för nämndens verksamhetsområde eller viss del därav fastställa angivna gräns till viss lägre procentsats än 50 procent, dock lägst 40 procent. Socialstyrelsens beslut i fråga, som här avses, skall genom styrelsens försorg ofördröjligen kungöras i allmänna tidningarna samt i en eller flera tidningar i orten. Ändring i beslutet må sökas hos Konungen genom besvär, vilka skola vara inkomna till socialdepartementet inom trettio dagar från det beslutet kungjordes i allmänna tidningarna.

3. Hyresnämnds prövning må ej avse hyresbelopp, som till betalning förfallit före den dag, då framställning om hyresreglering gjorts hos nämnden, eller, där nämnden eljest företager reglering, före den dag, då hyresvärden erhållit meddelande, att fråga väckts om företagande av reglering. Denna bestämmelse skall dock ej äga tillämpning, där hyresbeloppet helt eller delvis till betalning förfallit tidigare än åtta dagar efter den dag, då avtalet träffats.

4. Under hyra inbegripes varje vederlag, i penningar eller vad det är, som av hyresvärden eller till hans förmån för upplåtelsen betingas.

5. Har hyresnämnd för viss tid fastställt hyra för lägenhet, gälle avtal, däri högre hyra för lägenheten betingats, såsom om hyran för nämnda tid överenskommit till det fastställda beloppet.

6. Har enligt denna lag ändring gjorts i hyresavtal, i vad angår redan erlagd hyra, skall vad hyresgästen sålunda betalat för mycket eller för litet i förra fallet till honom av hyresvärden återbetalas och i senare fallet av honom till hyresvärden inbetalas vid den hyresbetalningsdag, som infaller näst efter den dag beslut i ärendet föreligger, dock att i senare fallet vad i 3 kap. 23 § 1 i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom stadgas ej skall äga tillämpning, med mindre hyresvärden minst femton dagar före den dag, han sålunda påyrkar beloppets inbetalning, hos motparten styrker sitt krav.

I fråga om denna paragraf hade reservationer avgivits:

av herr *Boman*, som föreslagit, att i mom. 2 första stycket siffran 50 måtte utbytas mot 60; och

av herr *Hederstierna*, som hemställt, att 2 mom. skulle erhålla följande lydelse:

2. I den mån — — — med mer än 60 procent — — — dålig beskaffenhet.

Sedan paragrafen föredragits, yttrade:

Herr *Hederstierna*: Herr talman! Under återopande av vad jag redan yttrat, skall jag be att få yrka, att 6 § 2 mom. må

Ang. lag mot erhålla den lydelse, som det har i den av mig avgivna reservationen.
oskälig hyres-
stegring m. m.

(Forts.)

Herr Pettersson i Södertälje: Herr talman! Under åberopande av vad jag förut anfört, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner först på godkännande av förevarande paragraf samt vidare på godkännande av paragrafen med den ändring däri, som föreslagits i den av herr Hederstierna avgivna reservationen; och godkändes paragrafen enligt Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta förslag.

7 §.

Godkändes.

At 8 § i lagförslaget hade givits denna avfattning.

8 §.

1. Uppsägning från hyresvärd:s sida av hyresavtal om omöblerad lägenhet vare utan verkan, med mindre

a) hyresgästen efter hyresavtalets ingående, avgivit skriftlig, uttrycklig försäkran, att han är villig låta avtalet upphöra,

b) eller hyresvärden, på sätt i 5 mom. närmare angives, verkställer uppsägningen med erbjudande till hyresgästen att före viss tid förnya hyresavtalet med ändring allenast av hyresbeloppet,

c) eller samtycke till uppsägningen senast den dag, som i 3 mom. sägs, meddelas av hyresnämnd,

d) eller fall föreligger, som enligt bestämmelserna i 3 kap. 21—24 §§ av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom berättigar till uppsägning.

2. Har i fråga om omöblerad lägenhet träffats skriftligt hyresavtal, avsett att utan uppsägning upphöra å viss dag, vare hyresvärden skyldig att inom femton dagar efter det avtalet träffats, underställa avtalet hyresnämndens prövning; ägande hyresnämnden, därest särskilda skäl därtill föranleda, förordna, att det skall så anses, som om avtalet träffats under förbehåll, att detsamma efter avtalstidens slut, så framt icke uppsägning skett, skall förlängas för ytterligare lika lång tid, dock varje gång högst ett år. Om avtal, som här sagts, icke inom nämnd tid underställts hyresnämnds prövning, vare hyresvärden, på samma sätt som om sådant förordnande meddelats, bunden utöver avtalstiden. För de fall, som nu nämnts, gälle i fråga om uppsägningstidens längd vad för motsvarande fall finnes stadgat i 3 kap. 4 § sista stycket av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom.

På framställning av hyresvärd äger hyresnämnd medgiva, att skriftligt hyresavtal om viss lägenhet må träffas att utan uppsäg-

ning upphöra å av nämnden angiven dag. Vad i första stycket stadgas skall icke äga tillämpning i fråga om sålunda träffat hyresavtal.

3. Samtycke till uppsägning av hyresavtal kan, där hyresnämnd icke finner anledning medgiva undantag, av nämnden lämnas, endast där hyresvärd ingivit framställning därom senast å trettionde dagen före den dag, då uppsägning sist kan ske. Dock må framställning om samtycke till sådan uppsägning, som avses i 133 § utsökningslagen kunna ingivas till hyresnämnden senast den dag, då uppsägning sist kan ske. Varje framställning om samtycke till uppsägning bör innehålla uppgift såväl om den för lägenheten före den 1 oktober 1915 senast gällande eller beträffande lägenhet, som först efter nämnda dag uthyrts, den vid första uthyrningen betingade hyran som ock om den ändring av hyresvillkoren, som med uppsägningen avses, eller den anledning till uppsägning, som eljest åberopas.

Beslut över framställning om samtycke till uppsägning skall av hyresnämnden meddelas snarast möjligt och senast å tjuuguåttonde dagen efter den dag, då framställningen sist kunnat ingivas till nämnden.

4. Ej må hyresnämnd vägra samtycke till uppsägning av hyresavtal, där hyresvärden med uppsägningen allenast avsett att erhålla hyresförhöjning och omständigheterna äro sådana, att hyresförhöjningen enligt 6 § 2 mom. ej må av nämnden till prövning upptagas. Ej heller må samtycke vägras till sådan uppsägning av hyresavtal, som avses i 133 § utsökningslagen, därest i hyresavtalet betingade villkor finnas till skada för ny ägare i avsevärd mån avvika från i hyreskontrakt inom orten gängse bestämmelser.

I varje fall, där hyresnämnds samtycke till uppsägningen grundas allenast därpå att nämnden funnit, att samtycke till uppsägningen jämlikt första stycket icke kunnat förvägras, eller att hyresvärdens anspråk på högre hyra eller eljest förbättrade hyresvillkor bör upptagas till prövning, skall vid samtycket fästas det villkor, att innehavaren av lägenheten beredes tillfälle att, inom viss av hyresnämnden förelagd kortare tid, träffa avtal om lägenhetens fortsatta förhyrning med den ändring av hyresvillkoren, som jämlikt 6 § 2 mom. inträtt eller av nämnden fastställts eller må kunna komma att fastställas.

5. Vill hyresvärd verkställa uppsägning enligt 1 mom. b), har han att skriftligen uppsäga hyresavtalet och i uppsägningshandlingen tillika erbjuda hyresgästen att, utan annan ändring i avtalet än hyrans höjning till visst angivet belopp eller det belopp, hyresnämnden må komma att bestämma, fortfarande förhyra lägenheten. I uppsägningshandlingen skall därjämte angivas ej mindre hyresvärdens postadress än även den tid, inom vilken, vid äventyr av hyresrättens förlust, hyresgästen har att lämna hyresvärden meddelande, att han antager det sålunda gjorda erbjudandet; och skall i uppsägningshandlingen intagas erinran såväl om berörda äventyr som ock, därest visst hyresbelopp fordras, därom att hyresgästen genom antagande av erbjudandet icke betages den rätt att få beloppets skälighet prövad av hyresnämnden, som eljest må tillkomma honom. Omförmälda tid

*Ang. lag mot
oskälig hyres-
stegring m. m.*

(Forts.)

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

skall bestämmas till minst femton dagar från den dag, då uppsägning sist kan ske.

Har hyresgästen under adress, som uppgivits i uppsägningshandlingen, från postanstalt inom riket i rekommenderat brev till hyresvärden avsänt förklaring, att han antager det gjorda erbjudandet, skall så anses, som om antagandet kommit hyresvärden tillhanda den dag, då brevet avlämnades å posten.

6. Finner nämnden sig icke böra lämna begärt samtycke till uppsägning, må i intet fall hyresavtal därigenom anses förnyat för längre tid än varje gång högst ett år.

7. Där för lägenhet, som omfattar högst fyra rum, kök däri inbegripet, och helt eller delvis är avsedd till bostad, hyran enligt avtalet skall erläggas i förskott för längre tid än en månad, berättigar underlåtenhet härutinnan icke till uppsägning, så länge hyresgästen sist å andra söckendagen av varje månad till fullo erlägger den på samma månad belöpande hyran.

8. Vid prövning av uppsägning skall hyresnämnd beakta ej mindre de av hyresvärden för uppsägningen anförda skäl, såsom att hyresgästen utan hyresvärdens medgivande tillgodogör sig hyresrätten huvudsakligen genom lägenhetens uthyrning i andra hand eller att hyresvärd, som före den 25 maj 1917 förvärvat fastighet, har synnerligt behov av lägenhet i densamma för beredande av bostad åt sig eller sin familj, än även huruvida uppsägningen skulle medföra synnerlig svårighet för hyresgästen att erhålla tjänlig lägenhet å tid, därtill hyresavtalet uppsagts. Har byggnad uppförts i uppenbart syfte att bereda bostadsutrymme åt viss person, visst företags personal eller viss grupp av personer, bör, där så erfordras för tillgodoseende av nämnda syfte, samtycke till uppsägning av hyresnämnd icke förvägras. Lag samma vare, där hyresgästen utan hyresvärdens medgivande tillgodogör sig hyresrätten uteslutande genom uthyrning i andra hand.

Har Konungens befallningshavande jämlikt 14 § 2 mom. genom beslut, som vunnit laga kraft, eller Konungen jämlikt 3 mom. av samma paragraf lämnat samtycke till rivning av byggnad, inrymmande bostadslägenhet, kan hyresnämnd icke vägra samtycke till därav föranledd uppsägning angående hyresavtal om lägenhet i byggnaden.

Uti avgiven reservation hade herr *Jacob T. Larsson, Hansson* i Stockholm, *Engberg* och *Billqvist* föreslagit, att paragrafen måtte erhålla följande lydelse:

8 §.

1. Uppsägning från — — — — — till uppsägning.

Vad nu sagts skall äga tillämpning jämväl i fråga om uppsägning, som skett före denna lags ikraftträdande, där uppsägningen avsett hyresavtal om omöblerad lägenhet som helt eller delvis uthyrts till bostad och icke den 25 maj 1917 eller tidigare varit tagen i bruk, samt avtalet uppsagts att upphöra den 30 sept. 1921 eller senare.

2. — — — — — lägenhet i byggnaden.

Efter föredragning av paragrafen yttrade:

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! I anslutning till vad jag förut anfört rörande behovet av att lägga lägenheter i nya hus under lagen, ber jag att få yrka bifall till den av herr Jacob Larsson m. fl. antecknade reservationen vid denna paragraf.

*Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.*
(Forts.)

Herr Pettersson i Södertälje: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag beträffande 8 §.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, framställde herr talmannen propositioner dels på godkännande av förevarande paragraf, dels ock på godkännande av paragrafen med den ändring däri, som föreslagits i den av herr Jacob T. Larsson m. fl. avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner 8 § i förevarande av första lagutskottet tillstyrkta förslag till lag med vissa ändrade bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt nämnda paragraf med den ändring däri, som föreslagits i den av herr Jacob T. Larsson m. fl. avgivna reservationen.

Voteringen utvisade 111 ja mot 73 nej, vadan kammaren godkänt paragrafen enligt Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta förslag.

9—11 §§.

Godkändes.

För 12 § hade föreslagits denna lydelse:

12 §.

Envar, som inom hyresnämnds verksamhetsområde, där bostadsförmedling i enlighet med 13 § är anordnad, för egen eller annans räkning uthyr omöblerad lägenhet, vilken helt eller delvis är avsedd till bostad, är beträffande sådan lägenhet pliktig att hos nämnden anmäla hyresavtals träffande och upphörande med angivande, där så ske kan, av hyresanspråk för förnyad uthyrning. Om tiden och sättet för sådan anmälan, som här sagts, förordnas av nämnden.

Beträffande denna paragraf hade utav herrar *Jacob T. Larsson*, *Hansson* i Stockholm, *Engberg* och *Billqvist* reservationsvis föreslagits, att densamma skulle lyda sålunda:

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

12 §.

Envar, som inom hyresnämnds verksamhetsområde för egen eller annans räkning uthyr omöblerad lägenhet, är pliktig att hos nämnden anmäla ej mindre hyresavtals träffande och upphörande med angivande av i förra fallet närmast därförut betingad hyra och i senare fallet, där så ske kan, hyresanspråk för förnyad uthyrning, än ock varje med förutvarande hyresgäst träffat avtal om fortsatt hyresupplåtelse mot höjd hyra, ävenledes med angivande av den förutvarande och den höjda hyrans belopp. I anmälan skall, då lägenhet varit uthyrd för tid före den 1 oktober 1915, även angivas den för tid före nämnda dag senast betingade hyran. Om tiden och sättet för anmälan, som här sagts, förordnas av nämnden.

Paragrafen föredrogs. Därefter anförde:

Herr H a n s s o n i Stockholm: Herr talman! Jag hemställer om bifall till det i den socialdemokratiska reservationen framställda yrkandet.

Herr P e t t e r s s o n i Södertälje: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Vidare yttrades ej. Efter av herr talmannen givna propositioner å de under överläggningen framställda yrkandena blev paragrafen av kammaren godkänd.

13—22 §§.

Godkändes.

Övergångsbestämmelsen skulle enligt Kungl. Maj:ts av utskottet förordade förslag hava denna lydelse:

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling, och upphör därmed lagen med vissa ändrade bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m. den 30 juni 1920 att gälla. Dock skall beträffande förseelse, som begåtts under tiden för sistnämnda lags giltighet och vara påföljd är i densamma bestämd, vad därutinnan är i sagda lag stadgat fortfarande gälla. Vad i övergångsbestämmelserna till samma lag stadgas om fortsatt giltighet i särskilda avseenden av vissa föreskrifter i lagen den 25 maj 1917 med vissa bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m. och lagen den 14 juni 1918 med vissa ändrade bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m. samt lagen i samma ämne den 19 juni 1919 skall likaledes fortfarande gälla. Därjämte skola beslut, som av hyresnämnd meddelats ej mindre enligt någöndera av sistnämnda tre lagar än även enligt lagen den 30 juni 1920 fortfarande äga giltighet; och skola ordförande och ledamöter i hyresnämnder jämte suppleanter för dem, vilka utsetts på grund av

bestämmelserna i någon av dessa fyra lagar, anses såsom behörigen utsedda enligt denna lag.

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.

(Forts.)

Denna lag gäller till och med den 30 september 1923. Dock skall beträffande annan omöblerad lägenhet än sådan, som helt eller delvis uthyrt till bostad samt den 25 maj 1917 eller tidigare blivit tagen i bruk, vad i 6 och 8 §§ stadgas ej gälla längre än till den 1 oktober 1921, och skola stadgandena i 8 § ej heller äga tillämpning i fall, då hyresvärd uppsäger hyresavtal av dylik lägenhet att upphöra den 1 oktober 1921 eller senare dag. Hyresnämnds beslut, varigenom nämnden enligt 6 § fastställt hyra för viss tid, skall i fråga om lägenhet, som nyss sagts, gälla högst till den 1 oktober 1921 och beträffande annan lägenhet högst till den 1 oktober 1923. Beslut, som av nämnden i berörda avseende meddelats jämlikt 7 §, skall gälla högst till sistnämnda dag. Stadgandena i 8 § skola ej i något fall äga tillämpning, där hyresvärd efter den 1 juli 1922 uppsäger hyresavtal att upphöra den 1 oktober 1923 eller senare dag.

Vad ovan stadgats om fortsatt giltighet i särskilda avseenden av vissa föreskrifter i äldre lagar skall äga giltighet jämväl efter den 30 september 1923, och skall beträffande sådan i denna lag omförd, under tiden för lagens giltighet begången förseelse, vara påföljd i lagen är bestämd, vad därutinnan i lagen är stadgat jämväl gälla efter sistnämnda dag.

I fråga om övergångsbestämmelsen hade reservationer avgivits:

av herr *Thore*, som yrkat, att andra stycket skulle erhålla följande lydelse:

Denna lag gäller till och med den 30 september 1923. Dock skall — — — högst till sistnämnda dag. Stadgandena i 8 § skola ej i något fall äga tillämpning, där hyresvärd uppsäger hyresavtal att upphöra den 1 oktober 1923 eller senare dag;

av herrar *Jacob T. Larsson*, *Hansson* i Stockholm, *Engberg* och *Billqvist*, vilka ansett, att övergångsbestämmelsen borde lyda sålunda:

Denna lag träder — — — utsedda enligt denna lag.

Denna lag gäller till och med den 30 september 1923. Dock skall beträffande annan omöblerad lägenhet än sådan, som helt eller delvis uthyrt till bostad, vad i 6 och 8 §§ stadgas ej gälla längre än till den 1 oktober 1921, och skola stadgandena i 8 § ej heller äga tillämpning i fall, då hyresvärd uppsäger hyresavtal om dylik lägenhet att upphöra den 1 oktober 1921 eller senare dag. Hyresnämnds beslut, varigenom nämnden enligt 6 § fastställt hyra för viss tid, skall i fråga om lägenhet, som nyss sagts gälla högst till den 1 oktober 1921 och beträffande annan lägenhet högst till den 1 oktober 1923. Beslut, som av nämnden i berörda avseende meddelats jämlikt 7 §, skall gälla högst till sistnämnda dag.

Vad ovan stadgats om — — — gälla efter sistnämnda dag.

Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.

(Forts.)

Sedan övergångsbestämmelsen föredragits, anförde:

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! Utgången av voteringen om 8 § omöjliggör för mig att här yrka bifall till det förslag, som i herr Jacob Larssons m. fl. reservation blivit formulerat i fråga om övergångsbestämmelsen. Dock berör övergångsbestämmelsen icke bara lägenheterna i de nya husen utan också det förslag, som framlagts rörande lagens avveckling. I det avseendet finns det fortfarande möjlighet att yrka bifall till reservationen. Och jag vill betona, att om kammaren i sin förra votering, som är mycket troligt, känt sig bunden av de löften, som gavs i 1920 års beslut, så bör kammaren vara aktsam och icke nu på nytt giva ett löfte, som kanske kan komma att kännas lika bindande. Jag menar alltså, att man icke nu skall uttala sig rörande tiden för lagens avveckling.

Jag hemställer därför om bifall till utskottets förslag med den ändringen, att sista satsen i andra stycket strykes, d. v. s. den sats, som lyder: »Stadgandena i 8 § skola ej i något fall äga tillämpning, där hyresvärd efter den 1 juli 1922 uppsäger hyresavtal att upphöra den 1 oktober 1923 eller senare dag», d. v. s. den satsen, som behandlar rätten att efter den 1 juli 1922 uppsäga lägenheterna utan att underställa detta hyresnämnds prövning.

Herr Hage instämde häruti.

Herr Pettersson i Södertälje: Under åberopande av vad jag förut anført ber jag att få yrka avslag även på herr Hanssons nu modifierade förslag och bifall till utskottets hemställan.

Herr Thore: Herr talman! Jag skall be att få i enlighet med min reservation yrka, att i sista punkten andra stycket av övergångsbestämmelserna orden »efter 1 juli 1922» strykas.

Herr Hederstierna: I likhet med utskottets ärade ordförande vill jag också yrka bifall till utskottets förslag oförändrat. Det är just en av huvudpunkterna i det här nya förslaget, att man bestämt säger ifrån, att man får säga upp den 1 juli 1922 till avflyttning utan hyresnämndens medgivande. Det är just det steg, som här tages till hyresstegringslagens avveckling.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag oförändrat.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner på 1:o) godkännande av utskottets förslag till lydelse av övergångsbestämmelsen, 2:o) bifall till det av herr Hansson i Stockholm under överläggningen framställda yrkandet, samt 3:o) godkännande av utskottets förslag med den ändring, som innefattades i den av herr Thore avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse den under 2:o) upptagna propositionen vara med övervägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid, i anledning

varav herr talmannen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 1:o) angivna antogs till kontraposition. I överensstämmelse härmed uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

*Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Den, som vill, att kammaren beträffande lydelsen av övergångsbestämmelsen i förevarande förslag till lag med vissa ändrade bestämmelser mot oskälilig hyresstegring m. m. bifaller det av herr Hansson i Stockholm under överläggningen framställda yrkandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit första lagutskottets förslag till lydelse av nämnda övergångsbestämmelse.

Omröstningen utföll med 80 ja, men 101 nej; och hade kammaren alltså godkänt övergångsbestämmelsen enligt Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta förslag.

Samtliga överskrifter; rubriken.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten 1:o) förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagförslaget.

Punkten 2:o).

Utskottets hemställan bifölls.

§ 3.

Föredrogos vart för sig:

första lagutskottets utlåtande, nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter m. m. ävensom i ämnet väckta motioner; och

jordbruksutskottets utlåtande, nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av Carl Gustafs stads gevärsfaktori tillhörig mark.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 4.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget jordbruksutskottets utlåtande, nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse till Eskilstuna stad av ett kronan tillhörigt markområde.

*Ang.
överlåtelse till
Eskilstuna
stad av ett
kronan till-
hörigt mark-
område.*

Andra kammarens protokoll 1921. Nr 47.

Ang.
överlåtelse till
Eskilstuna
stad av ett
kronan till-
hörigt mark-
område.
(Forts.)

I en till riksdagen den 4 mars 1921 avlåten, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad proposition, nr 321, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva, att ett Carl Gustafs stads gevärsfaktori tillhörigt, i Eskilstuna stad beläget område av omkring 2,000 kvadratmeter finge för uppförande därstädes av ett varmbadhus med simhall för stadens behov försäljas till Eskilstuna stad för en köpeskilling av 1,000 kronor och i övrigt under i statsrådsprotokollet närmare angivna villkor, samt att köpeskillingen finge tillgodoföras lantförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål.

Utskottet hemställde, att förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas.

Häremot hade reservation avgivits av herr *Johansson* i Uppmälby, som yrkat bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr *Johansson* i Uppmälby: Herr talman, mina herrar! Som herrarna finna av detta utskottsutlåtande har jag därvid fogat en reservation, däri jag yrkat bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Saken gäller upplåtelse av en tomt från gevärsfaktoriets mark för uppförande av ett varmbadhus i Eskilstuna. Stadsfullmäktige ha fattat det beslutet att, under förutsättning att en tomt från gevärsfaktoriets upplåtes, bekosta uppförande av ett varmbadhus. Och de ingingo till gevärsfaktoriets styrelse med en hemställan om att få en dylik tomt åt sig upplåten kostnadsfritt. Emellertid har gevärsfaktoriets styrelse varit av den uppfattningen, att en tomt icke borde lämnas helt och hållet kostnadsfritt, utan att staden skulle till gevärsfaktoriets kassaförvaltning årligen erlagga ett belopp av 50 kronor eller en gång för alla 1,000 kronor. Stadsfullmäktige i Eskilstuna ha nu skrivit till Kungl. Maj:t och anhållit, att till staden måtte för uppförande därstädes av ett varmbudhus med simhall avgiftsfritt överlåtas ett Carl Gustafs stads gevärsfaktori tillhörigt, i hörnet av Drottning- och Hamngatorna beläget område med en areal av omkring 2,000 kvadratmeter för ett belopp av 1,000 kronor. Länsstyrelsen i Södermanlands län, som yttrat sig i detta ärende, ansåg, att den erbjudna köpeskillingen var för låg, men då gevärsfaktoriets icke hade behov av denna mark, så hade länsstyrelsen ingenting att erinra mot saken. Jag vill påvisa att i den överenskommelse, som är gjord mellan gevärsfaktoriets å ena sidan och staden å den andra sidan ingå åtskilliga kostnader för staden. Bland annat har staden förbundit sig att ändra den avloppsledning vid kloaken, som nu utmynnar i närheten av gevärsfaktoriets. Vidare har staden förbundit sig att i händelse av att det område, som är bebyggt av gevärsfaktoriets för arbetarebostäder behov skulle förefinnes att ombygga vattenledningen och avloppsledningen, göra det. Huru stora kostnader detta skall medföra för staden, kan man ju icke säga. Men då dessa

ledningarna skola framdragas genom en berggrund, så är det klart, att det stoppar icke med de 1,000 kronor, som köpeskillingen här är satt till. Utan med detta blir det betydligt mer. Arméförvaltningens fortifikationsdepartement säger i sitt yttrande: »Den av länsstyrelsen gjorda erinran i avseende å köpeskillingsbeloppet vore, enligt fortifikationsdepartementets mening, icke i förevarande fall ett uttryck för det vederlag, som staden skulle komma att lämna för området. Frånsett de icke i penningar uppskattbara fördelar, som tillskyndades staten genom befordrandet av ifrågakvarande allmännyttiga ändamål eller som genom badhusets uppförande i närheten av gevärsfaktoriets tillkomme särskilt gevärsfaktoriets tjänstemän och arbetare, hade fortifikationsdepartementet vid sin tillstyrkan av försäljningen fäst synnerligt avseende vid de villkor i överenskommelsen, genom vilka staden iklädde sig andra skyldigheter.»

Det är ju klart, att här föreligger för Eskilstuna stad med dess stora arbetarskara ett behov av att få ett varmbadhus. Och jag vågar säga, att då staten har en så stor industriell anläggning som gevärsfaktoriets där, så skulle det icke vara för mycket att begära, att staten visade det intresse, att den uppläte en tomt till bebyggandet av detta varmbadhus.

Nu har ju riksdagen och särskilt denna kammare visat sitt intresse för dylika frågor. Vi hade för litet sedan en fråga, som var uppe här, nämligen frågan om försäljning av en del kronan tillhörig mark till Halmstads stad, där det skulle anordnas ett havsbad. Jag hoppas, att andra kammaren skall hava samma varma intresse och även nu rösta för detta. Det gäller visserligen nu icke något havsbad utan ett varmbadhus. Men därför bör naturligtvis icke intresset avsvälna. Då därtill kommer, att första kammaren redan har fattat beslut och bifallit Kungl. Maj:ts proposition, så vågar jag hemställa, att denna kammare måtte följa medkammaren och bifalla propositionen, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr *Schill* instämde häruti.

Herr *Laurén*: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att få instämma med den föregående ärade talaren och särskilt understryka ett par av de punkter, som han anfört och som jordbruksutskottet icke synes hava beaktat. Det gäller denna utfästelse av Eskilstuna stad, att därest gevärsfaktoriets skulle behöva uppföra ytterligare byggnader i den s. k. kronoskogen, staden är villig att förbinda sig att utan kostnader framdraga vatten- och avloppsledningar till blivande byggnader, inrymmande högst 50 hushåll. Dessa ledningar gå igenom en berggata och måste sprängas ned rätt djupt. De beräknades 1917 kosta 12,000 kronor, men nu är kostnaden naturligtvis mycket större, och skulle kronan fordra, att Eskilstuna stad utförde detta arbete nu, så komme kostnadssumman antagligen att gå upp till 30,000 kronor eller mera. Det är denna ut-

Ang.
öfverlåtelse till
Eskilstuna
stad av ett
kronan till-
hörigt mark-
område.
(Forts.)

*Ang.
öfverlåtelse till
Eskilstuna
stad av ett
kronan till-
hörigt mark-
område.
(Forts.)*

fästelse, som gör, att den köpeskillning, som utskottet här har hängt upp sig på, icke är så låg, som den synes vara.

Ursprungligen var det, såsom den föregående talaren framhöll, stadens mening att få tomten utan kontant vederlag endast mot denna utfästelse. Att summan nu blivit satt till 1,000 kronor beror därpå, att å den ifrågavarande tomten hava en del arbetare och förmän planteringsland, och för att dessa befattningshavare icke skulle lida någon minskning i sina inkomster, begärde styresmannen för gevärsfaktoriet, att staden skulle årligen till dem betala ett belopp av 50 kronor i vederlag för mistning av landen, med anledning varav staden förklarade, att den hellre betalade ett belopp av 1,000 kronor en gång för alla. Så har det gått till, att denna summa kommit att bliva köpeskillningen för tomten, vilket den egentligen icke är. Jag har hört sägas, att det bland jordbruksutskottets medlemmar skulle yttrats, att de hellre skulle vilja vara med om att lämna tomten gratis, men när kronan nu i stället får 1,000 kronor, så tycker jag, att de icke skulle hava något emot detta.

Så är det en sak till, och det är, att tomten i sin helhet skall utnyttjas till badhus och att det icke, såsom jag hörde någon säga, är meningen att stycka den och använda den även till annat ändamål. Eskilstuna stad har utfäst sig att därå bygga badhus, och detta kan ju intagas såsom villkor vid öfverlåtelsen.

Jag skall be att med instämmande i den föregående talarens anförande och med påpekande av, att första kammaren godkänt förslaget om öfverlåtelsen, hemställa om bifall till det av herr Johansson i Uppmälby gjorda yrkandet.

Herr Å k e r l u n d: Herr talman, mina herrar! Den viktiga anläggning, som Eskilstuna stad har för avsikt att utföra å denna tomt, gör, att jag har svårt att ställa mig avvisande till det förslag, som här framkommit. Det är fråga om att anlägga ett varmbadhus, och det lärer väl vara en ytterst viktig sak för en arbetarstad som Eskilstuna.

Vad beträffar utskottets uttalande om ledningarna, så lär väl Kungl. Maj:t kunna tillse, att den saken blir ändamålsenligt ordnad. Jag kan därför icke annat än yrka bifall till reservationen.

Med herr Åkerlund förenade sig herr *Söderberg*.

Herr förste vice talmannen H a m i l t o n: Hade förslag framkommit, att riksdagen skulle skänka Eskilstuna stad tomten i fråga, så antager jag, att jordbruksutskottet skulle varit med på förslaget. Föreliggande förslag har icke precis detta till ändamål, men är i alla fall sådant, att det vilseleder riksdagen, och detta har varit avgörande för jordbruksutskottet. I förslaget talas om, att staden å området i fråga i ersättning för tomten skall omlägga kloakledningar på lämpligt sätt. Såvitt vi kunnat förstå, framgår av handlingarna, att de kloakledningar i Eskilstuna, som här är fråga om, äro så dåliga och sprida omkring sig en så olidlig stank, att det förvånar mig, att

Eskilstuna stad har en så slapphänt hälsovårdsnämnd, att den icke här ingriper. Kloakledningarna är staden i alla fall skyldig att hålla i fullgott skick, oavsett om den får denna tomt eller icke.

Förslaget innebär att staten skulle sälja en tomt till Eskilstuna för det ringa priset av 50 öre per kvadratmeter, medan tomterna i staden kosta 35 kronor per kvadratmeter. Således skulle att döma av handlingarna denna tomt vara värd 50 å 60,000 kronor, då den är en bland de bäst belägna i Eskilstuna. Därför hade jordbruksutskottet, när det gällde att pröva frågan i det skick, i vilken den befann sig, icke annat att göra, försåvitt det icke ville vilseleda riksdagen, än att säga ifrån, att ärendet icke var i sådant skick, att riksdagen kunde pröva detsamma. Men en annan sak är, om riksdagen vill skänka bort tomten. Jag tror, att ändamålet är synnerligen gott, men jag har velat upplysa riksdagen om verkliga förhållandet, nämligen att det är fråga om att staten, såvitt man kan se, skulle avstå 50 å 60,000 kronor. Kungl. propositionen vittnar om en viss slapphet från myndigheternas sida, som kunna föreslå riksdagen att sälja ett område för en mindredel av vad det verkligen är värt utan att samtidigt upplysa riksdagen om verkliga värdet. Sedan jag upplyst riksdagen om, hur slapphänt man gått till väga och om verkliga innebörden i den kungl. propositionen — som bevisar också, att när det är fråga om försäljning av jord, är försvarsdepartementet icke kompetent att handlägga sådana ärenden — så skall jag icke göra något yrkande. Vill riksdagen skänka Eskilstuna stad området i fråga, så är det mig likgiltigt. Jag kan också vara med därom.

Herr talman! Jag har intet yrkande att göra.

Herr Laurén: Herr talman, mina herrar! Jag tror, att jag å Eskilstuna stads vägnar skulle kunna förklara, att vi med tacksamhet skulle taga emot förste vice talmannens anbud att erhålla tomten utan vederlag, men då intet yrkande gjorts i den vägen, torde det väl förfalla.

Emellertid vill jag påpeka, att i fråga om de kloakledningar, som herr förste vice talmannen talade om, innebär utfästelsen från Eskilstuna stad, att staden förbinder sig att icke vidare å dessa kloakledningar påkoppla några vattenklosetter, och det är ju något, som visserligen icke kan uppskattas till bestämt värde, men som dock är en fördel.

Vad beträffar herr förste vice talmannens yttrande, att det här är fråga om en av Eskilstuna stads bäst belägna tomter, så tror jag, att de herrar, som varit i Eskilstuna, fått en annan uppfattning. Jag kan som ledamot av den senaste jordrättevärderingsnämnden i Eskilstuna förklara, att de tomter i staden, som ligga närmast intill och äro lika väl belägna som denna tomt, äro av nämnden upptaxerade till 4, 4,50 och 5 kronor per kvadratmeter. Denna tomt innehåller 2,000 kvadratmeter, och den skulle efter denna värdering kosta 8 å 10,000 kronor. Men det blir skillnad, om man delar upp området i flera tomter; då får det naturligtvis större värde än om man på nu föreslaget sätt skall använda hela tomten för ett kommunalt ändamål.

Ang.
öfverlåtelse till
Eskilstuna
stad av ett
kronan till-
hörigt mark-
område.
(Forts.)

Ang.
öfverlätielse till
Eskilstuna
stad av ett
kronan till-
hörigt mark-
område.
(Forts.)

Påståendet, att tomten är värd 35 kronor per kvadratmeter, innebär ett fullständigt misstag, och jag förmodar, att det är någon, som sagt herr förste vice talmannen, att den är så välbelägen, att den bör taxeras till detta pris. 35 kronor per kvadratmeter betinga endast de tomter, som ligga vid stadens affärsgator och mycket mera centralt till än denna tomt, vilken ända till år 1907 låg utanför stadens planlagda område och icke inom staden Eskilstuna utan i Fors socken.

Herr O l s s o n i Broberg: Herr talman! Man har inom utskottet stått ganska tveksam inför denna fråga. Den har ju blivit något komplicerad därigenom, att vissa anordningar, som staden skulle göra med avseende på kloakledningar och sådant och som skulle vara till förmån för gevärsfaktoriet, äro i viss mån sammanbundna med denna fråga, dock icke så, att man av utredningen kan se, vilket värde det ena har i förhållande till det andra. Man kan säga, att det pris, som det här är fråga om för denna tomt, icke har stor betydelse, ty 1,000 kronor för en tomt så belägen som denna kan man säga är så gott som ingenting. Man har också inom utskottet fäst sig vid, att utredningen i detta ärende är gjord på ett sådant sätt, att man inom utskottet måst reagera emot att dylik utredning vidtagits, utan att någon tjänsteman i ansvarig ställning varit anlitad. Å andra sidan kan man icke blunda för, att frågan har en viss social betydelse. Det är naturligtvis av synnerligt värde för den stora arbetarkåren vid detta gevärsfaktori att hava en badinrättning i närheten av faktoriet.

Detta har gjort, att man som sagt, när man satt det ena mot det andra, stått i viss mån tveksam, hur man här skulle ställa sig. Jag har emellertid inom utskottet ställt mig på utskottsmajoritetens sida. Nu har i alla fall första kammaren gått med på den kungl. propositionen, och under sådana förhållanden vill jag liksom herr förste vice talmannen säga, att är det så, att kammaren vill bifalla den kungl. propositionen, har jag såsom ledamot av utskottet icke något däremot, men jag tror mig böra stryka under den synpunkt, som inom utskottet mest gjort sig gällande, att en dylik utredning icke får bli prejudicerande i framtiden, då det är fråga om, att staten skall afhända sig jord, utan att dylika utredningar böra vara verkställda av personer i sådan ställning, att desamma kunna godkännas av riksdagen.

Herr A n d e r s s o n i Grimbo: Det föreliggande förslaget går ut på, att staten skall överlåta en tomt till Eskilstuna stad för en köpeskilling av 50 öre kvadratmetern. Men om staten skall vara så tillmötesgående mot Eskilstuna stad, skall det väl föreligga några skäl härför. Jag kan emellertid icke finna, att några sådana skäl förefinnas. En av ledamöterna i den nämnd, som haft att verkställa uppskattning av jordvärdet i Eskilstuna, har upplyst, att jorden å ömse sidor intill här ifrågavarande område uppskattats till ungefär tio gånger detta belopp, och den uppgiften har också de medlemmar av utskottet fått, som besökt Eskilstuna. Det bör väl, som sagt, finnas något skäl, om staten skall skänka bort — till skenet sälja,

men i verkligheten skänka bort — en tomt, ty det är ju en ringa obetydlighet att få 50 öre kvadratmetern, när tomten är värd tio gånger detta belopp.

Visserligen framhålles, att staden här skall lägga kloakledningar. Det är också ett egendomligt skäl. Varför kan icke Eskilstuna stad ordna sina kloakledningar såväl som andra städer, utan att staten skall träda emellan. Staden har ju rättighet att gå fram genom expropriation med sina ledningar. Det är således icke detta, som hindrar. Nu sammankopplas detta förhållande på något konstigt vis med, att det är olidligt att bo i en viss del av staden, och därför skall saken ordnas upp på detta sätt, så det skall bli till belåtenhet. Det är ett egendomligt skäl, ty Eskilstuna kan väl själv reda upp dessa angelägenheter, så att det icke blir till olägenhet för befolkningen i staden.

Nu framhåller man här, att det skall byggas ett badhus på denna tomt. Om man nu skall hava detta område till badhus, veta vi emellertid icke, hur stor del därav som man behöver härför. Skall det behövas ett halvt tunnland för detta ändamål? Detta är något, som man icke känner till, då ingen plan föreligger. Efter den uppfattning vi fingo skulle det emellertid icke erfordras mer än ungefär halva tomten.

Så sade herr Johansson i Uppmälby, att en hel del arbetare ha sin anställning i närheten och att de nu skulle få det så bekvämt och bra, och han sade, tror jag rentav, att det var nödvändigt att hava ett badhus i närheten. Skulle han se saken så, finge väl riksdagen göra många liknande anordningar här i landet, ifall arbetarna skola hava badhus vid varje fabrik. Och få de ett badhus på denna kant av staden, få ju arbetarna på den andra kanten så mycket längre att gå. Det är alltså icke något skäl att komma med. Vidare talade herr Johansson i Uppmälby om, att det är hälsosamt och bra att bada. Ja, det var ju roligt att få höra, men jag vet icke, varför detta skulle gälla så mycket mera för dessa arbetare än för arbetare på andra håll.

Den vanliga gången vid behandlingen av dylika ärenden är ju, att området skall värdesättas, och när staten skall upplåta någon egendom, skall staten hava något så när fulla värdet eller åtminstone rimlig valuta. Detta förslag har tillkommit på ett konstigt sätt, och det är så krångligt, att jag icke begriper mig på det. Jag vill icke direkt göra någon anmärkning mot Kungl. Maj:t, men det är egendomligt, att man från det hållet kunnat komma fram med ett förslag, som är så litet utrett och klart som detta, och begära, att riksdagen skall upplåta detta markområde för 1,000 kronor. Då tycker jag, att man hellre hade bort föreslå, att staden skulle få det helt och hållet gratis. Det hade varit mera rent spel än att på detta sätt komma med skensaker. Det har icke heller bevisats, att det i Eskilstuna är brist på tomter, lämpliga för badhus, utan saken tycks ligga så, att blott därför, att det är staten, som äger denna tomt, är det lämpligt att lägga badhuset där. Detta synes mig emellertid icke var något verkligt skäl.

*Ang.
överlåtelse till
Eskilstuna
stad av ett
kronan till-
hörigt mark-
område.*

(Forts.)

Ang.
övertåtelse till
Eskilstuna
stad av ett
kronan till-
hörigt mark-
område.

Då ingen annan här yrkat bifall till utskottets hemställan, och fastän två av utskottets ledamöter uppträtt och yttrat sig — den siste talaren gjorde en riktig kovändning — skall jag be att få yrka bifall till utskottets förslag.

(Forts.)

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr *A k e r l u n d*: Man har framhållit, att den ifrågavarande tomten är synnerligen billig. Det må så vara, men jag hemställer till herrarna, huruvida det kan anses vara orimligt att begära, att staten offerar några tusen kronor för en sådan anläggning inom ett samhälle, där en så högst betydande del av arbetarbefolkningen är stats-tjänare. Något offer får väl staten i detta fall bringa. Det är helt andra förhållanden i andra städer, men just här i Eskilstuna är en så ofantligt stor del av befolkningen statstjänare, och det är väl arbetarbefolkningen, som får största gagnet av denna anläggning. Jag skulle icke hava något emot, att staden finge tomten till skänks, men intet förslag därom har väckts, utan staden får väl betala de styvrar, som det här är fråga om, och det har den väl ingenting emot.

Jag har velat framhålla detta, och jag tycker, att det vore märkvärdigt, om staten skulle draga sig för att uppoffra något just för denna befolkning, då vi offra så många miljoner på andra mycket sämre ändamål.

Herr *Olsson* i Ramsta instämde häruti..

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag, därför samt bifall i stället till Kungl. Maj:ts framställning i ämnet; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den senare propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren, med avslag å jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 63, bifaller Kungl. Maj:ts framställning i ämnet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Omröstningen utföll med 112 ja mot 63 nej; och hade kammaren alltså, med avslag å utskottets hemställan, bifallit Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 5.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 64, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åläggande för vissa innehavare av lastautomobiler att bidra till underhåll av allmän väg; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 6.

Till behandling upptogs nu konstitutionsutskottets memorial, nr 42, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen*

Efter föredragning av utskottets anmälan, att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen, lades berörda anmälan till handlingarna.

Utskottets anmälningar jämlikt § 107 regeringsformen.

Punkten 1:o.

Utskottet hade under denna punkt funnit ett i protokollet över utrikesdepartementsärenden den 23 april 1920 omförmäلت ärende vara av den beskaffenhet, att anmälan borde hos riksdagen göras dels mot förutvarande ministern för utrikes ärendena friherre Palmstierna, dels mot nuvarande ministern för utrikes ärendena greve Wrangel.

Vid ifrågavarande punkt hade fogats reservation av herr *Reuterskiöld*.

Sedan utskottets anmälan blivit föredragen, anförde:

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena, greve Wrangel: Herr talman! Konstitutionsutskottet har mot mig riktat anmärkning, att det avgörande, som funnit uttryck i Kungl. Maj:ts beslut den 23 april 1920 angående rätt för envoyén Bergström att företaga vissa informationsresor i Sverige, samt att den tid av 2 månader dessa toge i anspråk icke skulle frändragas hans semester utan räknas såsom tjänstgöring, för vilken fulla löneförmåner jämte reseersättning finge uppbäras, i själva verket skulle ha ägt rum under min ämbets tid och ej å den dag, protokollet i ämnet är daterat.

Med anledning härav ber jag att få förklara, att det här är fråga om expediering av ett kungl. beslut, vilket fattats under min företrädares ämbets tid, samt att detta ärende icke i något avseende varit föremål för min handläggning, och att detsamma, intill dess jag häromdagen erhöll kännedom om utskottets anmärkning, var mig alldeles obekant.

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

Herr af Ekenstam: Herr talman, mina herrar! Hans excellens herr utrikesministern har förklarat, att för honom var detta ärende ända till dess dechargebetänkandet kom alldeles okänt. Därom vill jag naturligtvis icke tvista. Men varför över huvud taget utskottet ansett, att även den nuvarande utrikesministern skulle nämnas i avseende på de förhållanden, som här i punkten omtalas, är därför, att det förekommer en hel del egendomligheter i detta ärende, tillkomna under excellensens ministertid.

I statsrådsprotokollet för den 23 april 1920 finns infört det Kungl. Maj:ts beslut, som reglerar, huru de ekonomiska förhållandena för envoyén Bergström skulle ordnas under den tid, han hade semester. Det är att märka, att herr Bergström då redan var hemkommen till Sverige, så att man skulle kunna tycka, att dithörande förhållanden då borde varit absolut klara. Så tycks emellertid icke ha varit fallet. Vi se nämligen av de handlingar, som ligga i akten, att genom en skrivelse av den 2 november 1920, som expedierades den 4 november, har Kungl. Maj:t täckts förklara, att semesterförhållandena för herr Bergström skulle regleras i en helt annan omfattning och på ett helt annat sätt än som enligt det protokoll, som är daterat den 24 april samma år, finnes bestämt. Sedermera har emellertid från utrikesdepartementet kommit en ny ämbetsskrivelse — daterad den 8 november visserligen, men den är avsånd, tyckes det, den 24 december — där det säges, att vad som förut genom skrivelse av den 4 november till herr Bergström bestämts i avseende på hans semesterförhållanden icke längre vore gällande, utan nu skulle de bestämmelser, som angivits i det ursprungliga protokollet av den 23 april 1920, vara de förbindande.

Det har syntts utskottet synnerligen egendomligt, att på detta sätt antingen de personer, som haft att ordna med förhållandena inom utrikesdepartementet, varit i saknad av kunskap angående det beslut, som fattades den 23 april 1920, eller också — och detta har syntts utskottet vara det antagligaste — beslutet av den 23 april ej blivit formellt uppsatt förrän långt senare, och därför har det varit ett öppet tillfälle för olika skrivelser.

Efter utskottets mening kan det icke vara lämpligt att på detta sätt större eller mindre angelägenheter hos Kungl. Maj:t regleras, så att det icke finns någon fast basis att gå efter, utan att det är långt efter den tid, då beslutet är fattat, som man verkligen får klart för sig vad ett sådant beslut innehåller.

Således har utskottet ansett sig ha en alldeles bestämd anledning att framställa anmärkning mot dåvarande utrikesministern friherre Palmstierna; och då utskottet jämväl nu vänt sig mot den nuvarande utrikesministern, har det varit därför, att det syntts utskottet svårt att tänka sig, att de ämbetsskrivelser, som utgått från utrikesdepartementet under den tid, då greve Wrangel varit utrikesminister, gått därifrån alldeles utan hans kunskap. Har så skett har antingen den förre utrikesministern haft så starkt inflytande på de underordnade myndigheterna inom departementet, att han även efter sin avgång fortfarande kunnat leda och bestämma vad som där skulle göras eller icke göras, eller också ha dessa möjligen

på grund av direktiv, som förut blivit lämnade, ansett sig kunna handla fullständigt självrådigt. I vilket fall som helst har utskottet ansett, att detta borde anmärkas.

Då nu friherre Palmstierna avträtt från den plats, som han innehade såsom utrikesminister, och då efter åtminstone min uppfattning den skuld, som i detta fall kan ligga hos den nuvarande utrikesministern, är jämförelsevis mycket ringa, anhåller jag för min del, att denna anmärkning måtte läggas till handlingarna.

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Herr S ä v s t r ö m: Herr talman! Då herr af Ekenstam redogjort för detta ärende, kan jag för min del fatta mig mycket kort. Såsom herrarna finna, är det icke här fråga om några sakligt starka anmärkningar, utan endast fråga om en anmärkning av formell natur. Man skulle nästan kunna tillägga, att det icke är så mycket emot vederbörande ministrar, som anmärkningen riktar sig, som snarare mot att det varit mindre reda i protokollförelingen. Det är detta, som orsakat, att det nu blivit anmärkning på denna punkt.

Jag skall icke vidare yttra mig om detta ärende, utan ber att få instämma i det yrkande, som framställt av herr af Ekenstam, att punkten måtte läggas till handlingarna.

Vidare yttrades ej. Utskottets i punkten gjorda anmälan lades till handlingarna.

Punkten 2:o.

Under *mom. a)* hade utskottet funnit ett i protokollet över utrikesdepartementsärenden den 7 januari samt den 4 mars 1921 omförmält ärende vara av den beskaffenhet, att anmälan borde hos riksdagen göras mot förutvarande ministern för utrikes ärendena friherre Palmstierna och nuvarande ministern för utrikes ärendena greve Wrangel.

Vidare hade utskottet under *mom. b)* funnit ett i protokollet över utrikesdepartementsärenden den 4 mars 1921 omförmält ärende vara av den beskaffenhet, att anmälan borde hos riksdagen göras mot föredragande departementschefen, ministern för utrikes ärendena greve Wrangel.

Reservationer hade likväl avgivits:

vid mom. a)

av herrar Larsson i Västerås, Klefbeck, Strömberg, Lyberg, Sandegård, Hallén, Sävström och Hansson i Gårda, som anslutit sig till den anmälan mot ministern för utrikes ärendena greve Wrangel, varom utskottets ledamöter förenat sig, men däremot icke funnit skäl till anmälan mot förutvarande ministern för utrikes ärendena friherre Palmstierna; samt

vid mom. b)

av herr Norling.

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Punkten föredrogs. Därefter yttrade:

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena greve W r a n g e l: Herr talman! De anmärkningar, som av konstitutionsutskottet framställts med avseende på frågan om avyttringen av besittningsrätten till det gamla och förvärvandet av dylik rätt till det nuvarande beskickningshuset i London, synas rikta sig mot mig huvudsakligen därutinnan, att försäljningen av leasen till det gamla beskickningshuset skett genom min tillskyndan, att jag den 15 februari 1921 bemyndigat ministern i London att uppsätta och underskriva kontrakt med förre ägaren av det nyförvärvade beskickningshuset, att för svenska statens räkning för 999 år förhyra denna förut för 54 år förhyrda fastighet, samt slutligen att jag den 26 februari medgivit, att kanslihusets ombyggnad finge påbörjas.

I förstnämnda avseende ber jag att få framhålla följande. Det telegram den 19 april 1920, vari dåvarande ministern för utrikes ärendena gillade den av mig med anledning av hans chiffertelegram den 11 samma månad vidtagna åtgärden att lämna anbud på förhyrandet av det nya beskickningshuset, framkom till London — såsom handlingarna i målet utvisa — i stympat skick. Efter begärd rättelse samma dag, jag avreste till Paris, ankom ett telegram med begärd upprepning lydande: »Samtidigt kan leasen till nuvarande legationshus säljas.» Jag fick icke tillfälle att då omedelbart före min resa närmare jämföra detta telegram med det förut anlända stympade telegrammet, utan avreste med den uppfattningen, att den gamla leasen borde avyttras så snart lämpligt tillfälle erbjöd sig.

På grund av min frånvaro från London och andra omständigheter hade jag icke anledning att sysselsätta mig med frågan om försäljningen av leasen förrän vid ett kort uppehåll i London sistlidne höst, då jag, sedan spekulanten insisterat på att få frågan avgjord, för chargé d'affaires friherre Alströmer förklarade hinder icke möta mot att vidtaga åtgärder för leasens försäljning.

Försäljningen av denna har, såsom av mina skrivelser och telegram torde framgå, för mig framstått såsom ett led av största vikt i hela beskickningshushållningen. Endast genom försäljning av leasen för allra minst ett års tid, innan den utlöpte, kunde svenska staten befrias från förpliktelsen att sätta byggnaden i gott stånd, något som enligt sakkunnigas beräkning säkerligen skulle medfört en utgift av omkring 60,000 kronor.

I detta sammanhang anser jag mig böra bemöta uppfattningen, att förnyandet av den gamla leasen kunnat ske för ett relativt lågt belopp. Denna uppfattning är helt naturlig, eftersom i propositionen till 1907 års riksdag uttalats, att kostnaden därför kunde beräknas draga högst 2—7,000 kronor. Ett fullkomligt omslag i läget på hyresmarknaden i London har emellertid skett, i samband med vilket den stadsdel, där beskickningen är belägen, blivit särdeles eftertraktad som bostadskvarter med därav följande höjda priser.

Försäljningen av den gamla leasen innebar avsevärda svårigheter av formell och rättslig natur, varför jag befarade, att försälj-

ning i rätt tid icke skulle kunna äga rum, såvida ej i god tid åtgärder vidtoges. Sedan jag tillträtt mitt nuvarande ämbete, fann jag mig sålunda den 18 sistlidne november böra anmoda baron Alströmer att av grundägarna till byggnaden begära medgivande att försälja leasen före den 1 nu instundande juli. Sådant medgivande fordras nämligen enligt den engelska lagen. Som svar å detta telegram meddelade baron Alströmer i skrivelsen den 29 november, att han jämlikt mitt bemyndigande gått i författning om avyttrande av sista årets lease, och att underhandlingarna därom lett till det resultat, att £ 500 erbjudits för densamma. Då köparen hade fordrat omedelbart accepterande av anbudet, vilket av sakkunniga ansetts förmånligt, hade baron Alströmer antagit detsamma, och ävenledes med grundägaren uppgjort, att intet hinder från hans sida mötte för överlåtelsen.

Sådana äro mina åtgöranden i förevarande fråga. Jag tillägger, att jag under sommaren 1920 vid sammanträffanden med dåvarande statsrådets ledamöter ingående behandlat frågan om beskicksningshuset i London, därvid tydligt framgått, att leasen borde försäljas.

Jag övergår nu till den andra punkten och vill därvid framhålla, att förlängningen av den nya leasen till att omfatta 999 år, en åtgärd, vars förmånlighet för staten torde vara obestridlig, och som jag redan i min promemoria den 21 april 1920 framhållit såsom önskvärd, måste, såvitt jag förstår, betraktas endast såsom en konsekvens av förvärvet på 54 år den 13 april, varigenom frågans läge, vad statsverket vidkommer, på intet sätt ändrats. Att i skrivelsen — ej i telegram såsom i memorialet uppgives — av den 15 februari använts orden »för statens iäkning» innebar att redan från början söka bereda staten förmånen av att uppgörelsen träffades uttryckligen i statens och ej i enskild mans namn, såsom beträffande den gamla fastigheten var fallet. Underhandlingarna på denna punkt hava för övrigt ännu icke lett till fullt slutligt resultat.

Någon föredragning om själva förvärvet inför Kungl. Maj:t hade min företrädare i ämbetet icke ansett nödvändigt, och jag för min del har därför icke funnit mig böra uteslutande för denna detalj lägga fram frågan i hela dess vidd inför Kungl. Maj:t annat än i samband med den under utarbetning varande propositionen. Jag ansåg mig alltså böra lämna bemyndigandet i fråga. Jag tillägger, att det syntes mig kunna medföra risk att icke *genast* acceptera det förmånliga anbudet.

Vad slutligen angår det av mig lämnade bemyndigandet, att arbetena å husbygget kunde påbörjas, anser jag mig böra framhålla, hurusom i telegram från beskicksningen den 25 februari betonats, att byggnadens arkitekt framhållit nödvändigheten av arbetets omedelbara vidtagande. Frågans behandling måste vidare betraktas i ljuset av vad jag framhållit i propositionen, nämligen att i händelse mot all förmodan statsverket skulle anse sig kunna inköpa besittningsrätten till fastigheten, denna utan vidare tvivel kunde avyttras utan förlust. En eventuell sådan skulle i varje fall under inga förhållanden hava drabbat staten. Jag tillägger, att byggnadens om-

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

daning till legationshotell var ägnad att snarare öka än minska försäljningsmöjligheterna, då ett stort antal främmande stater för närvarande äro angelägna att för dylikt behov förvärva fastighet i London.

Det sålunda anförda liksom den redan förut framhävda omständigheten, att förnyandet av hyreskontraktet för det gamla beskickningshuset, vilket ju för övrigt för sitt ändamål av sakkunig blivit utdömt, skulle draga mycket höga kostnader, torde kanske ändra uppfattningen, att genom de av min företrädare i ämbetet och av mig i denna sak vidtagna åtgärder riksdagen försatts i ett tvångsläge vid behandlingen av frågan om förvärvandet av det nya beskickningshuset.

Herr Larsson i Västerås: Herr talman, mina herrar! Denna fråga har ju en gång tidigare förelegat inför riksdagen, nämligen i samband med den kungl. propositionen i fråga om inköp av nytt beskickningshus i London. Saken låg emellertid icke riktigt klar vid det tillfället, varför det torde vara nödvändigt, att jag här i korthet söker klargöra sakens gång.

Det framgår av handlingarna, att de åtgärder, som vidtogos under förlidet år rörande beskickningshuset i London, påbörjades redan i februari månad 1920 i syfte att bereda svenska staten möjlighet att där erhålla ett lämpligt beskickningshus. En arkitekt från byggnadsstyrelsen utsändes till London för att verkställa undersökningar. Denne arkitekt fann då, vilket tidigare hade anmärkts av beskickningen i London, att det gamla beskickningshuset icke kunde genom ombyggnad göras fullt lämpligt både till legationslokaler och bostad för beskickningschefen. Sedan han verkställt en del undersökningar i fråga om andra fastigheter, förordade han inköpet av den mycket omtalade fastigheten nr 27 vid Portland Place, som han ansåg lämplig, och han tillrådde dåvarande ministern i London att inleda underhandlingar om förvärv av nämnda fastighet. När så arkitekten — hans namn var Grut — återkom till Stockholm, avlämnade han rapport till byggnadsstyrelsen om sina undersökningar, vilket ledde till, att ett telegram avsändes till ministern i London den 11 april, som också av hans excellens utrikesministern nyss antyddes. Det framgår vidare av den förklaring, som hans excellens utrikesministern nu gav, att han, som då var minister i London, hade missuppfattat ett telegram, som avsänts från utrikesdepartementet den 19 april. Anledningen till denna missuppfattning var, att telegrammet först kom fram i stympad form, och man måste sedan från London begära upplysningar för att få den otydliga delen av telegrammet kompletterad.

Efter den förklaring, som hans excellens utrikesministern nu givit, torde det i någon mån kunna förklaras, varför ministern i London och utrikesministern här hemma hade olika uppfattningar rörande de åtgärder, som hade vidtagits och som skulle vidtagas i saken. Jag ber att här få relatera, vad utrikesministern Palmstierna hade anfört i telegrammet av den 19 april. Han förklarar sig då gilla de vid-

tagna åtgärderna, d. v. s. åtgärderna för att söka erhålla ett nytt beskickningshus, men han framhöll, att emedan proposition ej kunde avlåtas förrän till 1921 års riksdag, kunde kanslibygget börja tidigast 1921. Samtidigt kunde besittningsrätten till det gamla beskickningshuset säljas på villkor, att köparen inflyttade först sedan de nya beskickningslokalerna blivit färdiga.

Såvitt jag kan förstå, framgår härav tydligt, att förutvarande utrikesministern hade avsett, att besittningsrätten till det gamla huset icke skulle försäljas, förrän proposition rörande inköp av nytt beskickningshus hade framlagts för riksdagen och saken på det sättet hade varit före i behörig ordning. De övriga åtgärderna från utrikesministerns sida under våren förra året peka i samma riktning. Detta visar, att de vid denna tidpunkt företagna åtgärderna alla ingo ut på att försöka ordna saken så, att riksdagen icke skulle bli bunden.

Det framgår enligt min mening alldeles klart av handlingarna, att saken låg så till. Detta framgår också därav, att betalningen för det nya beskickningshuset ordnades genom en enskild person, en finansman, som hade vidtalats och som försträckt pengarna. Detta framgår vidare av det svar, som utrikesministern Palmstierna lämnade till ifrågavarande finansman med anledning av hans meddelande, att han var villig att försträcka beloppet i fråga. Som herrarna kunna finna i memorialet på sidan 8, heter det i detta svar:

»Med anledning av Edert välvilliga åtagande, varigenom möjlighet beredes regeringen, som icke ansåg sig kunna till innevarande års riksdag avlåta proposition om inköp av ovannämnda, för svenska beskickningen i London avsedda fastighet, att därom göra framställning till nästa års riksdag, och varigenom svenska staten för en lång framtid torde tillförsäkras besittning av en värdig och ändamålsenlig byggnad för inrymmande av dess representation därstädes, har jag äran uttrycka min och mina kollegers varma erkänsla.»

Med anledning av vad jag nu anført, har jag jämte sju övriga ledamöter av utskottet icke kunnat vara med om att rikta anmärkning mot förutvarande utrikesministern, då, som nämnt, de åtgärder, som vidtagits på hans inrådan, samtliga ha gått ut på att icke binda riksdagen utan hålla saken i sådant läge, att riksdagen skulle vara obunden, då propositionen vid detta års riksdag kunde framläggas.

Nu tillkommer, tydligen på grund av misstolkning av telegrammet av den 19 april, den omständigheten, att underhandlingar inleddes om försäljning av besittningsrätten till det gamla beskickningshuset, vilka underhandlingar ledde till resultat, att denna besittningsrätt försålles, vilket tydligen icke var förutvarande utrikesministerns mening. Av det av mig nyss citerade telegrammet framgick nämligen, att besittningsrätten till det gamla beskickningshuset icke skulle säljas, förrän proposition hade avlåtits till riksdagen och riksdagen fattat sitt beslut rörande köp av det nya huset. Den sålunda vidtagna åtgärden att försälja besittningsrätten till det gamla beskickningshuset hade givetvis till följd — denna försäljning skedde i december i fjol — att riksdagen, då den skulle

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

besluta om inköp av den nya fastigheten, var bunden, så till vida, att det icke gärna var möjligt att tänka sig, för den händelse riksdagen skulle finna detta köp ofördelaktigt, att man skulle kunna på så kort tid, som återstod, skaffa andra lokaler till beskickningen i London. — På detta sätt blev riksdagen bunden genom den åtgärd, som, såsom av handlingarna framgår, vidtogs i december månad i fjol — sålunda sedan den nuvarande utrikesministern tillträtt sitt ämbete.

Beträffande vidare inköpet av det nya huset vidtog den nuvarande utrikesministern den 15 februari innevarande år en åtgärd, som bryter av mot vad som tidigare företagits i denna fråga, nämligen att man skulle se till att hålla hela saken som en enskild affär och icke engagera staten vare sig juridiskt eller moraliskt. Den nuvarande utrikesministern sände nämligen den 15 februari i år till ministern i London ett bemyndigande att uppsätta och ombestyra kontrakt med fastighetens ägare angående förhyrande »för svenska statens räkning» av nämnda fastighet för en tid av 999 år, räknat från den 11 oktober 1921. Genom detta telegram är det otvivelaktigt, att staten har bundits på ett sätt, som, även om det icke kan anses juridiskt bindande, dock måste anses vara för svenska staten moraliskt bindande, och det är detta, som jag och mina medreservanter inom utskottet hava ansett vara anmärkningsvärt.

Jag kanske borde säga ett par ord också om den erinran, som har gjorts mot att den förutvarande utrikesministern icke framlade saken i fjol för riksdagen. Det anföres, att propositionstiden var ute, men det anser utskottsmajoriteten för sin del icke vara tillräcklig anledning till, att icke saken framlades för riksdagen. Ja, jag får säga, att icke borde det vara konstitutionsutskottet, som kommer och anklagar en minister, för att han följer och håller strängt på grundlagen i denna del; det synes mig, att utskottet icke borde klandra en minister för den sakens skull. Men går man vidare i handlingarna, skall man finna, att propositionstidens utgång tydligen icke var enda anledningen till, att icke frågan framlades för riksdagen. Frågan var, såvitt man kan döma av handlingarna, ingalunda så utredd, att riksdagen skulle kunnat, om proposition hade framlagts vid den tidpunkten, taga ställning till densamma. Det hade förts underhandlingar, men priset var icke bestämt, och det var icke fullt klart från säljarens sida, huru det skulle ordnas, och som bekant blev, enligt vad propositionen sedermera upplyste om, ett köpekontrakt underskrivet den 14 maj, som innebar besittningsrätt till den nya fastigheten för en tid av 54 år. Denna handling har konstitutionsutskottet infordrat, men har icke erhållit densamma. Man får naturligtvis lita till vad som i propositionen upplysts härom, och detta köp skedde ju, som man får förutsätta efter de handlingar, som föreligga, fullt privat. Det framgår också, såvitt jag kan förstå, av hans excellens utrikesministerns anförande här i dag, att han för sin del var beredd att taga konsekvenserna för den händelse att riksdagen icke skulle bifalla inköpet av den nya fastigheten, och han tillade också, att ett avyttrande av den

på enskild väg inköpta fastigheten skulle kunna ske ganska fördelaktigt.

Jag skall icke upptaga tiden längre med denna sak. Det bör vara tillräckligt med de upplysningar, som jag här givit och som för övrigt framgå av memorialet. Jag kan sålunda för min del icke anse, att här föreligger anledning till anmärkning mot förutvarande utrikesministern, och efter de förklaringar, som gjorts här i dag, torde det måhända icke föreligga, reellt sett, någon större anledning till anmärkning beträffande köpet av den nya fastigheten mot den nuvarande utrikesministern heller. Jag ber emellertid att få framhålla, att vi inom konstitutionsutskottet naturligtvis hava måst hålla oss till de handlingar, som vi infortrat och fått in i ärendet. På grund härav måste jag för min del finna det vara anmärkningsvärt, dels bemyndigandet om försäljningen av besittningsrätten till gamla huset, dels att inköpa besittningsrätten till den nya fastigheten »för statens räkning» för 999 år och dels att några dagar därefter den nuvarande utrikesministern också gav bemyndigande till vederbörande att påbörja ombyggnad av huset, också något som den förutvarande utrikesministern förutsatte skulle anstå, tills riksdagen i år hade fattat beslut om saken. Jag erinrar ånyo om, att dessa åtgärder, som jag nu senast nämnde, beträffande inköpet av besittningsrätten till den nya fastigheten och bemyndigandet att påbörja ombyggnadsarbetet, vidtogos så sent som i februari månad, sålunda innan den kungl. propositionen var dagtecknad, vilket skedde den 4 mars i år. Jag finner det även anmärkningsvärt, dels att ärendet, såvitt av statsrådsprotokollet framgår, icke varit föremål för konseljbeslut, innan utrikesministern lämnade ovan omförmälda bemyndiganden, och dels att riksdagens handlingsfrihet genom dessa åtgärder bands.

Jag anhåller, herr talman, att få yrka, att dessa båda punkter, som jag förmodar få anses föredragna samtidigt, både A och B, måtte läggas till handlingarna.

Herr L e a n d e r: Herr talman! Konstitutionsutskottet har ansett sig ifråga om det sätt, varpå köpet av den nya fastigheten i London tillkom, böra rikta anmärkning icke blott emot nuvarande utrikesministern excellensen Wrangel utan även mot förutvarande utrikesministern Palmstierna, eftersom denne börjat aktionen bakom riksdagens rygg och sålunda tagit första steget för att ställa riksdagen inför ett fullbordat faktum, något som otvetydigt framgår av de anföranden, som vi nyss lyssnat till från hans excellens herr utrikesministern. För min del har jag fått det intrycket, att baron Palmstierna i denna affär har lika stor andel som den nuvarande utrikesministern. Det skäl, som anförts av utrikesministern Palmstierna i hans omnämnda telegram den 11 april förlidet år, för att icke proposition kunde framläggas till årets riksdag, nämligen att propositionstiden var utgången, har icke utskottet kunnat tillmäta alltför stor betydelse, därför att man vid den tiden icke hade kommit mer än till hälften av april månad, och efter den tiden avlämnades

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

en mängd propositioner av den Brantingska regeringen. — endast efter maj månads ingång avlämnades 21 propositioner, om jag icke räknat fel, eller propositionerna från och med nr 419 till och med 439. I en av dessa hemställes om anslag till uppförande av post- och telegrafhus i Finspong, i en annan om låneunderstöd till ostkustbanan och i en annan om beredande av kredit åt vissa nödlidande länder o. s. v., alltså där det liksom beträffande fastigheten i London gällde affärer. Man förstår ju, att regeringen har varit strängt upptagen av arbete, som alla regeringar äro nu för tiden, men någon synnerligen lång tid hade icke utarbetandet av en proposition behövt upptaga. Den proposition, som överlämnades till riksdagen för någon tid sedan, var icke något större aktstycke utan tvärtom ganska enkel i jämförelse med många andra propositioner. Men vederbörande tyckas ha tänkt sig, att med riksdagen kommer man alltid tillrätta. Vad vill den göra, sedan affären är avslutad, annat än säga ja och amen till vad som skett?

De ärade reservanterna söka nu göra gällande, att staten varken moraliskt eller juridiskt bundits vid inköpet av den nya fastigheten i London. För min del finner jag detta påstående ohållbart, en åsikt som också delas av utskottsmajoriteten. När arkitekten Grut återvände från London och uppsökte den finansman, som förstärkte köpeskillingen till den nya fastigheten, för att intressera denne för affären, blev han av affärsmannen tillrädd att gå den officiella vägen genom byggnadsstyrelsen till utrikesministern, då det genast stod klart för denne affärsman eller finansman, som ju icke var obekant med de konstitutionella formerna, att här gällde det ett förvärv för den svenska statens räkning, och att det på grund därav icke gick an att inlåta sig på några privata transaktioner, och detta var ju också fullt riktigt. När sedan samme finansman i sin skrivelse till utrikesministern Palmstierna den 15 maj 1920, som finnes intagen här i utskottets memorial, säger, att han nu hade ställt medel till förfogande för inköp av fastigheten nr 27 Portland Place i London, så tillägger han, att detta skett för svenska statsverkets räkning. När sedan hans excellens utrikesministern Palmstierna avlåter sin tacksamhetsskrivelse den 17 i samma månad, uttalar också han den förhoppningen, att svenska staten för en lång framtid blivit tillförsäkrad besittningen av en värdig och ändamålsenlig byggnad för inrymmande av dess representation i London — alltså i samma skrivelse nämnes nu, att transaktionen ägt rum för *svenska statsverkets* räkning. Och jag ber särskilt att få understryka detta. Jag förstår då icke, huru man kan komma och påstå, att svenska staten varken juridiskt eller moraliskt blivit bunden. Och lika litet kan jag förstå, varför excellensen Palmstierna, som i sin bemälda skrivelse uttrycker sin egen och sina kollegers varma erkänsla för penningeförsträckningen, icke fann det nödigt att föredraga ärendet inför Kungl. Maj:t i statsrådet och förskaffa sig bemyndigande till den vidtagna åtgärden.

I sitt svarstelegram den 14 april på utrikesminister Palmstiernas ovannämnda telegram av den 11 i samma månad framhöll ministern i London, att det vore mest praktiskt att tillträda den nya fastig-

heten redan samma vår, då antagligen omkring ett år åtginge för nödiga ändringar. Och ändringarna tyckas, såvitt framgår av handlingarna, ha påbörjats redan under utrikesminister Palmstiernas tid. Åtminstone omnämns i en skrivelse från legationsrådet baron Alströmer till utrikesministern den 28 sistlidne januari åtskilliga kostnader, som nedlagts på beskickningslokalernas iordningställande i den nya fastigheten. Och sedan greve Wrangel och baron Palmstierna bytt platser, har riksdagen ovetande arbetet pågått, såsom utskottets ordförande här förut erinrat om.

Emellertid är det i fråga om baron Palmstiernas andel i denna affär även förtjänt av beaktande, att han efter tillträdet till sin ministerpost i London synes ha fortsatt marschen utan tvekan, oaktat han visste, att något riksdagsbeslut ännu icke kommit till stånd rörande en del vidtagna åtgärder. Hade han nu varit rädd för att gå förbi riksdagen härutinnan, så hade han väl alltid haft tillfälle att göra invändningar. Men som jag förut nämnde, tyckes han hava ansett, att riksdagen den komme man väl alltid till rätta med, och den kan väl icke göra annat än bifalla de åtgärder, som redan vidtagits i ärendet. Lyckligtvis har, såvitt nu kan bedömas, någon skada för svenska staten icke uppkommit genom det passerade. Men riksdagen har i alla fall att vaka över, att dess rättigheter bevaras oförkränkta, och att vad man kallar ministerstyrelse hålles fjärran. Och då icke blott hans excellens greve Wrangel utan även och i lika hög grad — jag betonar det, i lika hög grad — utrikesminister Palmstierna träffat avgörelsen, som medfört ekonomiska förpliktelser för svenska staten har konstitutionsutskottet ansett, att ifråga om inköpet av den nya fastigheten anmälan enligt 107 § regeringsformen bör göras mot båda de ifrågavarande utrikesministrarna.

Jag tillåter mig, herr talman, hemställa, att den föredragna punkten 2, såväl a som b, i utskottets memorial måtte läggas till handlingarna.

Herr Thorsson: Herr talman! Detta ärende ha vi ju haft tillfälle att redan för någon tid sedan diskutera här i kammaren. Jag skulle därför icke ansett mig behöva begära ordet, då såväl utrikesministerns redogörelse som relationen i konstitutionsutskottets föreliggande betänkande ju ändå visa, att den avgångna regeringen, som behandlade detta ärende i fjol, icke handlade på det sätt, att den syftade till att gå förbi riksdagen i föreliggande fråga. Jag nödgades emellertid begära ordet, när den siste ärade talaren anmärkte på, att den avgångna regeringen icke framlagt denna proposition, huru samma regering efter propositionstidens slut hade burit fram till riksdagen icke mindre än 34 propositioner, och ehuru, som han påpekade, flera av dessa voro av beskaffenhet att åstadkomma utgifter för statsverket, varav skulle framgå, att vi icke visat någon ängslan för att besvara riksdagen.

Mot detta vill jag säga, att den omständigheten att regeringen då framförde 34 nya propositioner naturligtvis icke i och för sig kan tagas till intäkt för att föra fram även den 35:te. Man måste

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.*

(Forts.)

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

väl veta den slutsumma, man vill begära. Och innan något avtal var träffat, hade ju regeringen ingen framställning att göra till riksdagen av den beskaffenhet, att därpå kunde grundas ett beslut om proposition, regeringen visste ju icke ens vad inköpspriset skulle bli, långt mindre hade regeringen något begrepp om vad det skulle komma att kosta för att inreda fastigheten till legationshus. Såvida icke regeringen ville begära en inblankofullmakt av riksdagen att köpa och reparera denna fastighet kunde sakligt att döma ingen proposition då framläggas. Såvitt jag nu kan erinra mig, strävade vi efter att försöka få hela saken så ordnad, att den kunde framläggas för 1921 års riksdag och där upptagas till prövning. Men då sedan på grund av mellankommande hinder, som den då sittande regeringen icke kunde bestämma över, det artade sig så, att man i statens intresse måste anskaffa ifrågavarande fastighet även med risken att bli utsatt för det ingalunda milda bedömande, som från olika håll kommit regeringen till del, så anser jag att denna risk fick regeringen taga på sig.

När jag nu fått ordet, vill jag också fästa uppmärksamheten på, att en del av de klandrade omständigheterna härleda sig uppenbarligen från en missuppfattning, vilken gjorde sig gällande till följd av att detta av utrikesministern omnämnda telegram, som avsåndes till London, kom fram i stympat skick, och att denna omständighet i viss mån medverkade till att det icke omedelbart för vederbörande blev klart, huru sakfrågan låg.

Emellertid, herr talman, kan jag icke finna annat än att vi handlat i full överensstämmelse med statens intressen. Och jag vill för min del bestämt betona, att det icke förefanns den ringaste biavsikt att åsidosätta riksdagen vid detta besluts fattande. Men innan klubban faller för detta ärende, har jag, herr talman, velat betona att hela vår strävan gått ut på att ordna denna fråga i samförstånd med den andra statsmakten.

Herr Lindman: Herr talman! Jag kan visserligen icke i likhet med den siste ärade talaren och konstitutionsutskottets ärade ordförande finna, att den förre utrikesministern i detta fall icke vidtagit något, som kunde vara värt klander från konstitutionsutskottet. När det göres den anmärkningen, att icke den dåvarande regeringen under förra riksdagen kom med en proposition, så säger konstitutionsutskottets ordförande — och det har sagts även av reservanterna — att propositionstiden var utgången. Däremot invändes av ledamoten av utskottet herr Leander, att det ju efter den tiden kommit fram ett stort antal propositioner, avhandlade mindre viktiga ärenden, t. ex. inköp av en telegrafbyggnad, eller vad det var, för ett par hundra tusen kronor. Sedan uppträdde herr Thorsson, som var ledamot av denna regering, och sade, att det ju icke är nog med att veta antalet propositioner; har man lagt fram 34 propositioner, så är det ju icke sagt, att man skall lägga fram 35. Och han sade, att alltsammans är beroende på slutsumman. Ja, det är ju klart, att en finansminister i detta fall måste gjort den reflexionen: har jag tillfälle att passa in dessa pengar i den budget, som riksdagen skall behandla

1920? Men jag tillåter mig fråga: har man råd att göra det i den budget, som riksdagen skall behandla 1921? Vet man på våren 1920 mera om budgeten för 1921 än om budgeten för 1920? Sålunda kastar detta ett visst ljus över, varför man icke framlade en proposition. Man ville det icke, därför att man hade svårt att skaffa pengar till den reglering av statsverkets utgifter, som då förelåg. Men man är utan känsla för att en finansminister 1921 och en riksdag 1921 kunna ha ännu mycket större svårighet därtill.

Det går väl ändå icke an att resonera på detta sätt. Jag tillåter mig fråga: när det gäller att lägga fram en proposition eller icke, kan man då icke lägga fram en proposition, även om ärendet icke i alla detaljer är klart och fullständigt förberett? Man kan väl lägga fram en proposition och säga till riksdagen: här ligger ärendet så och så; detta hus kan inköpas för 18,000 pund, eller vilken summa det var, och vi kanske icke äro alldeles säkra på affären, men vi hoppas kunna göra den och därför begära vi av riksdagen ett be- myndigande att handla på detta sätt, om det kan låta sig göra. Och vidare, om man icke då för tillfället enligt herr Thorssons upp- fattning ansåg sig kunna få in pengarna i den budget, som då skulle antas av riksdagen, så kunde man begärt att få låna upp pengarna. Det hade ju funnits en möjlighet därtill. Det är efter min upp- fattning alldeles ofrånkomligt, att en proposition vid den tiden borde lagts fram för riksdagen. Och det kan icke heller enligt min upp- fattning på något sätt försvaras, att så icke skett. Det enda bärande skälet skulle då hava varit, att saken icke alls varit klar, så att man därför icke kunnat lägga fram den. Men efter vad man här ser av handlingarna, var saken ändå ganska mycket beredd. Den var så beredd, att man faktiskt köpte huset, fastän man köpte med pengar, som ställts till förfogande av en enskild person.

Vidare anförde konstitutionsutskottets ordförande och även herr Thorsson som försvar för varför man icke framlade någon proposi- tion, att alltsammans gick ut på att hålla denna sak svävande, så att statsverket icke skulle bliva bundet men hava rätten öppen att få överta huset under 1921. Allt gick ut på, heter det, att ordna saken så, att staten icke blev bunden.

Vidare säga reservanterna, att staten inte heller blivit bunden vare sig moraliskt eller juridiskt. Jag frågar, om man verkligen kan säga, att man inte är moraliskt bunden, när en brevväxling av den beskaffenhet föreligger, som vi här se av konstitutionsutskottets me- morial, nämligen ett brev ifrån en enskild person, uti vilket han säger, att han blivit anmodad av kabinettssekreteraren att ställa medel till förfogande för att inköpa en fastighet i London för svenska stats- verkets räkning, och, fortsätter denne person, med anledning därav har jag ställt pengar till förfogande och säger slutligen, att dessa pengar vill han ha tillbaka med 6 % årlig ränta senast inom utgången av mars månad 1921. Vem skall väl betala tillbaka dessa penningar, om icke svenska staten? Under tiden skulle man ha hunnit att till 1921 års riksdag ordna en proposition. På detta brev har ett svar avgivits, uti vilket man tackar för det välvilliga åtagandet, och ut-

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

rikesministern herr Palmstierna säger, att han icke anser sig kunna till det årets riksdag avlåta en proposition om inköp av ovannämnda för svenska beskickningen i London avsedda fastighet, men meddelar, att han skall avlåta proposition till nästa år. Naturligtvis är uppenbart av detta, att huset inköpts för svenska statsverkets räkning, fast icke proposition till riksdagen avläts då utan först till 1921 års riksdag. Men man måste genom denna brevväxling ha åtagit sig att betala igen pengarna till 1921, för såvitt det icke finnes några andra handlingar, som utskottet icke omnämnt, enligt vilka denne person åtagit sig, om riksdagen 1921 skulle säga nej, att själv övertaga huset. Och till yttermera visso står här, att ett kontrakt avslutats om köpet, och jag förmodar, att det kontraktet har avslutats för svenska statens räkning, då ingen anledning finnes antaga, att det skett för denne enskilde persons räkning. Därmed var ju uppenbart, att i varje fall svenska staten var moraliskt bunden, skulle jag vilja säga, och jag kan icke förstå, hur man kan förklara, att det icke förhåller sig på det sättet.

Slutligen vågar jag tillägga ännu en sak, som gör det här anmärkningsvärt, nämligen att detta ärende, även i det skick det förelåg, inte av utrikesministern herr Palmstierna föredrogs i regeringen. Ärendet borde väl ha föredragits inför regeringen, som fattat beslut, att ett kontrakt fick uppgöras om inköp av huset, men att samtidigt betalningen ordnades på det sättet, att icke svenska statsverket var bundet vid detta. Ty icke läser väl herr Palmstierna såsom utrikesminister själv haft rättighet att göra allt detta. Det kunde resultera uti, om icke riksdagen gått med på att köpa huset, att statsverket fått ett krav på sig att betala 18,000 pund sterling för huset.

Jag kan icke finna, herr talman, att man kan underlåta att göra denna anmärkning mot den dåvarande utrikesministern herr Palmstierna.

Herr Branting: Herr talman! Denna sak har ju förut varit föremål för behandling och har icke kommit i synnerligen annat läge genom de upplysningar, som nu lämnats här. Det enda, som konstitutionsutskottet meddelat, visar ju blott ännu mera klart än förut, när frågan behandlades av statsutskottet, att den dåvarande regeringen ingalunda hade för avsikt att undandraga riksdagen det slutliga avgörandet i en så klar och tydlig riksdagssak som detta är.

Vad som åtgjorts och som avsågs med denna transaktion var ju, att man i det ganska outhärdliga skick, som frågan i alla fall hade, icke ansåg sig lämpligen kunna komma till riksdagen med densamma långt efter propositionstiden, utan ansåg det vara riktigast att försöka slå in på den vägen att hålla huset redo för svenska statens räkning, och detta uppnåddes med tillhjälp av en enskild persons tillmötesgående. Någon risk vare sig för staten eller för denne enskilde person ansågs efter alla tillgängliga upplysningar icke föreligga, eftersom det förhöll sig på det sätt, som vid förra diskussionen upplysts. Det var ett alldeles enastående gott tillfälle att för-

värva detta för sitt ändamål synnerligen lämpliga hus. En avyttring av detsamma skulle ganska säkert eller, som det sades, med fullständigaste visshet givit ett överskott i stället för en brist. Jag tror således inte, att man, trots att det alltid är möjligt att göra den anmärkningen, att det kunde gått olyckligt, har något skäl att fästa sig så mycket vid detta.

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
Forts.

Det, som huvudanmärkningen ånyo riktar sig emot, är, att man icke framfört ärendet till riksdagen 1920. Jag skall naturligtvis erkänna, att det formellt åberopade argumentet härför, nämligen propositionstidens utgång, icke i och för sig skulle kunna vara avgörande och bärande. Därtill har naturligtvis, såsom var och en förstår, vilken sett de här trassliga handlingarna, kommit, att saken icke låg i det skick, att svenska riksdagens utskott och sedan riksdagen själv kunnat vara färdiga att ta position till densamma på ett sådant sätt, som kunde vara med svenska statens verkliga intressen förenligt. Detta kunde ej ske, förrän man hunnit klargöra för sig hela affärens beskaffenhet och gagnet av att anskaffa detta hus i stället för det, som man förut trodde vara ett tillfredsställande och lämpligt hus, men som de nya förhållandena gjort mindre lämpligt.

Jag kan således, herr talman, icke finna annat, än att några reella skäl till anmärkning icke föreligga, därför att man på detta sätt kommit fram med frågan till 1921 i stället för 1920 års riksdag. Det har icke på något håll bestritts, att hela köpet varit för svenska staten förmånligt. Jag tror således icke man kan säga, att denna behandling av ärendet från den föregående utrikesministerns sida varit på något sätt klandervärd; men det är alldeles naturligt, att konstitutionsutskottet uppmärksammat och framlagt detsamma.

Nu har intet annat yrkande framställts än att lägga punkten till handlingarna. Jag tror icke heller, att det efter de två debatter vi haft i denna sak och efter de upplysningar, som från alla håll blivit framförda, finnes något annat att göra.

Herr Lindman: Herr talman! Jag vill till den siste ärade talaren, när han talade om dessa trassliga handlingar, rikta den frågan: varför voro de trassliga? Jo, därför att man trasslat till dem; själva anledningen till att de blivit tilltrasslade är den trassliga handlingen, om man så vill. Ärendet ligger enligt de i redogörelsen lämnade upplysningarna alldeles klart: huset kunde inköpas för 18,000 pund sterling, ett anbud, som väntades bliva antaget, och detta var ju långt innan riksdagen avslutats. Varför då icke komma in och begära bemyndigande hos riksdagen att köpa huset? Den omständigheten, som herr Branting nu anför, att det icke kunde bli någon förlust på huset, har efter min uppfattning icke med denna sak att göra, ty om det blir förlust eller icke förlust, är naturligtvis intet försvar för den viddagna åtgärden.

När konstitutionsutskottets ordförande för en stund sedan såsom ett argument mot att man inte avlätit proposition efter propositionstidens utgång anförde det, att, som han sade, konstitutionsutskottet just borde väl vaka över, att inte propositioner avgäves utöver tiden,

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

så undrar jag, om icke konstitutionsutskottet än mera bör vaka över, att propositioner avgivas i ärenden, som ovillkorligen böra föreläggas riksdagen; och den siste ärade talaren, min granne på bänken, har ju också medgivit, att saken var en klar riksdagsfråga.

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Jag nödgas säga några ord med anledning av herr Lindmans båda anföranden.

Han säger, att han kan icke tillmäta den omständigheten, att propositionstiden var utgången, någon vidare betydelse. Men jag måste säga, att för min del kan jag icke annat än tillmäta den omständigheten ganska stor betydelse. Och jag tror det vore hälsosamt om vi också litet var ville tillmäta den en ganska stor betydelse. Ty jag ber att få erinra herrarna om, när vi behandlade den punkten i grundlagen: vad avsåg den egentligen? Jo, den avsåg, att vi icke skulle bli överhopade med kungl. propositioner i sista stund. Det var därför, som den gränsen sattes. Kommer man nu från riksdagens sida och förklarar, att man vid det grundlagsstadgandet icke fäster något vidare avseende, ty det har icke någon egentlig betydelse, så kan man på den vägen komma till och riskera betänkliga konsekvenser. Detta om den saken.

Vidare skall jag be att få erinra herr Lindman, att jag framhöll, att det icke enbart var hänsyn till propositionstidens slut, som, efter vad man kan döma av handlingarna gjorde, att man icke kom fram med en proposition till 1920 års riksdag, utan det var även därför, att ärendet icke var tillräckligt berett.

Nu säger herr Lindman vidare, att han kan icke begripa det reservanternas kunna förklara, att riksdagen icke bundits varken juridiskt eller moraliskt genom den förutvarande utrikesministerns åtgärd. Jo, det kunna vi göra på grund av de handlingar, som vi haft att studera i utskottet och som äro framlagda i memorialet här. Jag skall vidare be att få säga herr Lindman då det kanske undgick honom, att hans excellens utrikesministern förklarade här i dag, att han var beredd att ta konsekvenserna för den händelse, att riksdagen skulle ha sagt nej. Där har herr Lindman ett tydligt belägg i det avseendet, då han frågar: hur skulle det gått om riksdagen sagt nej? Naturligtvis hade greve Wrangel tagit ansvaret på sig såsom enskild man, och han har ju förklarat här i dag, att den affären skulle han ganska lätt gjort upp. Sålunda är den saken också klar.

Slutligen kommer herr Lindman med den erinran, att man inte i fjol vår, då saken var före, tog upp densamma till föredragning i statsrådet. På den anmärkningen vill jag svara, att hade utrikesministern eller regeringen då behandlat den här saken, såsom den låg, i statsrådet, då hade den blivit officiell och då hade, såvitt jag förstår, även staten blivit bunden; den hade då inte kunnat behandlas som en enskild affär såsom i alla fall skett under hela förra året, bortsett från den av den nuvarande utrikesministern vidtagna åtgärden i december att försälja besittningsrätten till det gamla huset.

Så ligger saken, och jag tror, att om man vill studera handling-

garna litet närmare, så skall man komma underfund med, att reservanterna nog ha ganska fast mark att stå på i det här avseendet.

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Herr Thorsson: Herr talman! Herr Lindman yttrade, såvitt jag fattade honom rätt, att jag i mitt första anförande sagt, att regeringen inte kunde lägga fram proposition för 1920 års riksdag därför att regeringen inte visste slutsumman i *budgeten*. Så var icke förhållandet, ty det förstår jag väl, att om jag skjuter tillbaka ett anslagskrav ena året, så måste det lösas, då det kommer tillbaka nästa år.

Då jag nämnde slutsumman, så menade jag, att ärendet i och för sig icke låg uti ett sådant skick, att över huvud taget Kungl. Maj:t kunde i en proposition fixera den slutsumma, som Kungl. Maj:t ville begära. Det har anförts, att Kungl. Maj:t kunde ha tagit till summan så, att den räckte. I vanliga fall har man likväl vid sådana affärer inte varit benägen att, vare sig genom den ena eller andra åtgärden, ange för motparten, hur mycket man ville betala för att en affär skulle komma till stånd. Såvitt jag nu kan erinra mig, har Kungl. Maj:t icke någon gång framlagt förslag om inköp av fastigheter där inköps- och restaureringskostnader kunnat beräknas uppgå till över en miljon kronor, då ärendet varit så ofullständigt utrett som detta var, när det i april månad 1920 upptogs till förberedande behandling inom den då sittande regeringen. Under sådana omständigheter är det klart, att regeringen inte utan vidare kunde komma fram med en proposition till riksdagen, däri det begärdes medel för detta ändamål. Jag måste åtminstone, så länge jag hade ansvar såsom ledamot i regeringen, för den ekonomiska förvaltningen, opponera mig mot en sådan sakernas ordning. Omständigheterna ha nu gjort, att det visat sig omöjligt att få köpet ordnat såsom avsett var. Det skulle köpas »på hand», som det heter; köpeskillingen skulle erläggas först i år, då frågan var avsedd att föras fram till riksdagen.

Vad jag emellertid velat hävda är, att i denna fråga det icke förelegat den ringaste avsikt att åsidosätta riksdagens inflytande.

Herr Starbäck: Herr talman, mina herrar! Det förefaller mig, som om både de, som här vilja göra anmärkning mot den föregående utrikesministern, och reservanterna, som inte vilja göra det, i stort sett skulle kunna vara ense om, att dock skäl till anmärkning förelegat. Åtminstone framgår något sådant av herr Brantings anförande, däri han öppet förklarar, att han för sin del inte kunde se, hur konstitutionsutskottet kunnat undgå att göra anmärkning om de påtalade åtgärderna. Jag tror, att det var ungefär detta han menade.

Vi måste väl alla medge, att det är något högst märkvärdigt, att ett köp, som sker 1920, framlägges till stadfästande av riksdagen först 1921. Vad som förekommit kan inte annat än rikta konstitutionsutskottets uppmärksamhet på hithörande förhållande. Vid granskning av vad som inträffat konstaterar man också helt naturligt det

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

egendomliga i, att inte någon proposition i frågan förelades 1920 års riksdag. Jag måste för min del härvidlag instämma med herr Lindman därutinnan, att nog hade man kunnat finna någon form för en lämplig hänvändelse till riksdagen redan då. Jag kan inte erinra mig några exempel, men jag skulle knappast tro, att det är okänt i svenska riksdagens historia, att det lämnats ett bemyndigande åt Kungl. Maj:t att efter sig företeende omständigheter handla på lämpligaste sätt. Det fanns åtminstone redan i början av maj 1920 en utgångspunkt härför uti själva slutsumman för besittningsrätten, nämligen 18,000 £. Med ett försiktigt formuleringe av propositionen hade man sedan kunnat få fria händer. Jag tror inte det är hållbart att säga, att någonting dylikt inte hade varit möjligt att genomföra. Herr Viktor Larssons påstående, att det varit konstitutionsutskottets skyldighet att vaka över, att propositionen icke framlades efter propositionstidens utgång, är för mig, då det säges från konstitutionsutskottets ordförande, en alldeles klar och tydlig örfil mot allt vad konstitutionellt ansvar heter. Det är ju detsamma som att säga: hinner ni inte med att komma in med en proposition, så är det enligt konstitutionsutskottets mening er skyldighet att inte bry er om detta, utan var så god och gör på det sätt ni helst önska; när frågan sedan kommer fram, få vi vara så beskedliga och följa efter, om det behöves!

Det är alldeles utmärkt bra, att hans excellens herr utrikesministern — jag har inte den ringaste tanke på att betvivla hans ord därom — skulle ha ordnat upp frågan, om inte riksdagen gått med på inköpet av detta hus. Det är ju mycket tillfredsställande att höra detta *nu*, men vi ha inte någon handling tillgänglig i konstitutionsutskottet, som garanterar den saken, vad jag vet. Det hade ändå varit litet egendomligt, om konstitutionsutskottet frågat hans excellens utrikesministern: om det blivit så, att riksdagen inte gått med på köpet, hur hade ni då ordnat det hela? Jo, skulle det svarets, vi skulle ha klarat skivan ändå och sannolikt gjort en god affär! Det förefaller mig, som om dessa utvägar skulle vara litet inkonstitutionella — med herr Viktor Larssons benägna tillåtelse.

För min enskilda del kan jag alltså inte förstå annat, än att vi, som vilja göra anmärkning här, ha rätt. Jag vill inte längre uppehålla debatten, utan skall, herr talman, be att få instämma i yrkandet om att anmärkningen lägges till handlingarna.

Herr L e a n d e r: Herr talman! Jag är ense med utskottets ärade ordförande däruti, att propositionstiden bör respekteras, men här förelåg dock ett alldeles exceptionellt fall, som väl kunnat försvara, att proposition blivit framlagd senare. Det har försäkrats såväl från herr Brantings som herr Thorsons sida, att något avsiktligt försök att gå riksdagen förbi inte förelegat. Nej, jag har för min del aldrig hyst den ringaste misstanke om något dylikt, men konstitutionsutskottet kan inte rannsaka hjärtan och njurar, utan har endast de infortrade handlingarna och utförda gärningarna att hålla sig till. Och när man prövar dessa, finner man, att det är fog för de anmärkningar, som gjorts.

Herr Thorsson har framhållit, att det inte var klart, hur mycket den nya fastigheten i London skulle kosta, och att detta var det väsentliga skälet till att proposition i ärendet icke kunde avlätas. Jo, herr Thorsson, före april månads utgång 1920 var det klart, vad fastigheten skulle kosta, ehuru man inte tycktes veta var pengarna skulle tagas. Hade emellertid proposition framlagts, så hade regeringen inte behövt sörja för den saken, utan då hade det blivit riksdagen, som fått anvisa medel. Emellertid hade man den 5 maj erhållit besked om, att jämväl inköpssumman kunde anskaffas enligt meddelande från chefen för utrikesdepartementet till beskickningen i London, och så avslöts affären.

Jag hyser nu den allra största aktning för dåvarande utrikesministern och nuvarande envoyén Palmstierna, och jag vill på inga villkor komma honom till livs, men jag måste ändå säga, att hade det gällt honom ensam och inte även utrikesminister Wrangel, hade jag yrkat, att anmärkningspunkten med gillande skulle läggas till handlingarna. Detta gör jag inte nu utan vidhåller mitt yrkande, att punkten utan vidare lägges till handlingarna.

Herr Branting: Herr talman, ännu ett ord! Det har talats om, att saken låg så klar i detta fall; särskilt min ärade granne här på bänken framhöll detta. Jag måste emellertid erinra om, vad vi alla minnas från en tidigare debatt, att det inte bara var fråga om dessa 18,000 £, som skulle direkt betalas för huset, utan till detta kommo åtskilliga andra kostnader; det var vissa andra planer i detta sammanhang, som gjorde, att summan gick vida därutöver, innan det hela blev färdigt. Man kan sålunda omöjligt säga att saken låg så klar våren 1920, att det verkligen fanns skäl eller möjlighet att utan vidare gå till riksdagen.

Jag måste för övrigt något korrigera min ärade vän herr Starbäcks uttalande därom, att jag sagt mig vilja vara med om att göra en anmärkning i detta avseende. Jag tror, att mina ord föllo så, att förhållandet var »anmärkningsvärt», vilket inte är precis detsamma.

Vidare anfördes ej. Kammaren beslöt lägga punkten till handlingarna.

Punkten 3:o.

Under denna punkt hade utskottet funnit en i protokollet över socialärenden den 29 september 1920 omfördäld regeringsåtgärd vara av den beskaffenhet, att anmälan borde hos riksdagen göras mot föredragande departementschefen, statsrådet Eriksson.

Häremot hade reservation avgivits av herrar Larsson i Västerås, Thulin, Norling, Sandegård, Bruhn, Sävström, Hansson i Gårda och Andersson i Igelboda, som ansett, att ifrågavarande ärende icke varit av den beskaffenhet, att det bort föranleda anmälan mot föredragande departementschefen.

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Sedan utskottets anmälan föredragits, anförde:

Herr L a r s s o n i Västerås: Herr talman! Även denna fråga har kammaren haft tillfälle att tidigare behandla i annat sammanhang, och man torde därför icke behöva taga den så grundligt, helst som utskottet i sitt memorial ganska utförligt redogjort för densamma och herrarna haft tillfälle att läsa om saken där. Jag ber emellertid att få anmärka, att även på denna punkt har jag och sju andra av utskottets ledamöter reserverat oss och framhållit, att vi för vår del inte funnit anledning föreligga till anmärkning mot den föredragande departementschefen.

Som herrarna finna, har initiativ i denna sak tagits av chefen för medicinalstyrelsen, som till förutvarande socialministern inkommit med en framställning, vari han utvecklar önskvärdheten av att få till stånd ett centrallaboratorium för läkemedelstillverkningen. Det förordas där, att statsrådet måtte vidtaga åtgärder, för att den av aktiebolaget Svensk Färgämnesindustri bedrivna läkemedelstillverkningen måtte kunna fortsättas. Vidare framhålles, att detta vore »av största betydelse, och dubbelt viktigt under tider, då förbindelserna med andra läkemedelsproducerande länder kunna vara upphävida eller försvårade». Det påpekas vidare, att »apotekskommittén har i sitt vid slutet av år 1919 avgivna betänkande vidrört frågan om en centralanstalt för apotekens förseende med läkemedel och vidare i förslaget till Lag om apotek § 14 ifrågasatt skyldighet för apoteken att från en sådan anstalt inköpa för apoteksrörelsen erforderliga varor, bland vilka inrymts även sådana, som nu beredas å de enskilda apoteksinrättningarnas laboratorier». Chefen för medicinalstyrelsen anser, att denna sak bör ordnas och framhåller, att medicinalstyrelsen övertvägt möjligheten att träda emellan och åstadkomma en för det allmänna tillfredsställande lösning. »Förhållandena påkalla emellertid», säges vidare. »en skyndsamhet, som utesluter, att saken göres till föremål för ingående prövning och proposition i vanlig ordning om anslag av statsmedel för planens fullföljande.» Då saken var av brådskande natur, framfördes en tanke om att aktiebolaget Vin- och Spritcentralen skulle kunna taga hand om denna sak och medicinalstyrelsen hade också under hand vänt sig till detta bolag, men inte erhållit något svar, då denna skrivelse avläts. Till sist framhåller chefen för medicinalstyrelsen att »ett ingripande av nu ifrågasatt art inte på något sätt kan prejudicera lösningen av frågan om apoteksväsendets framtida gestaltning».

Chefen för socialdepartementet remitterade nu denna framställning till styrelsen för aktiebolaget Vin- och Spritcentralen, som förklarade sig villig att medverka till planens realiserande under vissa angivna förutsättningar. Dessa förutsättningar voro bland annat, dels att den nya fabriken framställningskostnader för preparanda lades till grund för försäljningsprisen till allmänheten, varigenom dessa borde kunna väsentligt reduceras, dels ock att apotekarna medgäves uttrycklig rättighet att från fabriken såsom centrallaboratorium inköpa de preparanda, de icke funne med sin fördel förenligt att framställa å egna laboratorier. Vidare framställdes en del andra

önskemål. Denna skrivelse från Vin- och Spritcentralens styrelse remitterades återigen till medicinalstyrelsen för yttrande och medicinalstyrelsen förordade frågans lösning i enlighet med vad Vin- och Spritcentralens styrelse föreslagit, dock under följande villkor: att medicinalstyrelsen å centrallaboratoriet må anordna permanent kontroll;

att, därest laboratoriet erhåller aktiebolags form, delägarnas vinstutdelning lämpligen begränsas, och att därutöver uppstående vinstmedel huvudsakligen må komma den läkemedelsbehövande allmänheten till godo;

att inom centrallaboratoriets styrelse Kungl. Maj:t utser ordförande samt medicinalstyrelsen och apotekarsocietetens direktion utse vardera en ledamot; samt

att åt medicinalstyrelsen uppdrages att i huvudsaklig överensstämmelse med vad här ovan anförts för Kungl. Maj:t framlägga förslag till i detta sammanhang erforderlig ändring av gällande grunder för läkemedels taxering å apotek och att därefter snarast möjligt utfärda föreskrift om föranledda taxeändringar.

På grundval av dessa framställningar och yttranden vidtog chefen för socialdepartementet i samråd med chefen för finansdepartementet den åtgärd, som finnes återgiven på sidan 21 i memorialet. Föredragande departementschefen yttrade nämligen bland annat:

»På grund av vad jag sålunda anført tillåter jag mig hemställa, att Eders Kungl. Maj:t, som torde finna hinder från Kungl. Maj:ts sida icke möta för aktiebolaget Vin- och Spritcentralen att ikläda sig de för ordnandet av denna angelägenhet i huvudsaklig överensstämmelse med vad här ovan angivits erforderliga förpliktelser, måtte dels anbefalla medicinalstyrelsen att upprätta förslag till sådan ändring i de av Kungl. Maj:t den 14 maj 1920 fastställda grunderna för läkemedels taxering å apotek, som med hänsyn till det sålunda inrättade centrallaboratoriet må finnas påkallad, dock så att icke något av de läkemedel, som kan komma att tillverkas å centrallaboratoriet, må erhålla högre pris vid försäljning till allmänheten än det skulle betinga efter beredning å apotek, samt föreslå de ändringar i giftstadgan, som kunna vara för laboratoriets verksamhet behöfliga, dels ock bemyndiga medicinalstyrelsen utse nödiga kontrollanter för verksamheten å centrallaboratoriet ävensom i övrigt meddela nödiga föreskrifter avseende kontrollen å laboratoriets tillverkning och försäljning.»

Denna hemställan bifölls av Konungen.

Ja, mina herrar, av detta torde framgå, att syftet såväl från medicinalstyrelsens sida som från vederbörande statsråds sida hade varit att söka åstadkomma billiga läkemedel för allmänheten samtidigt som effektiv kontroll över läkemedelstillverkningen skulle kunna åstadkommas. Vi torde sålunda få säga, att syftet var av den beskaffenhet, att det var av värde för staten, om detta syfte som avsikten var hade blivit förverkligat.

Nu känna vi litet var till, huru förhållandena utvecklats sig. Att saken icke kunde fullföljas och realiserats, berodde måhända därpå, att den regering, som satt, icke kom att stanna kvar så länge,

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Porte.)

men främför allt av den anledningen, att av enskilda privatekonomiska intressen restes en opposition mot företaget, vilken opposition till större delen bidrog till att nela denna plan gick om intet. Jag tror nog, att en del av herrarna anse, att det var bra, att det icke blev något av, men om de förutsättningar, som funnos för denna plans realiserande utnyttjats undrar jag, om icke den stora allmänheten i detta land skulle blivit synnerligen tillfredsställd.

Nu har utskottet emellertid i första hand anmärkt, att Kungl. Maj:t ansett hinder icke möta för aktiebolaget Vin- och Spritcentralen att ordna den här saken. I detta avseende anmärker utskottet, att aktiebolaget Vin- och Spritcentralen icke har i sin bolagsordning några sådana bestämmelser, som visa, att i dess verksamhet skall ingå något sådant som detta. Ja, jag erkänner för min del, att i den punkten kan det måhända anses vara något formellt oriktigt, men jag tolkar detta för min del på det sättet, att när Kungl. Maj:t givit Vin- och Spritcentralen detta medgivande, så har Kungl. Maj:t samtidigt givit ett medgivande till styrelsen att inkomma med förslag till ändring i sin bolagsordning för den händelse det skulle anses nödvändigt. Men det förutsattes också en annan ordning, nämligen att Vin- och Spritcentralen endast skulle träda till i början, och sedan var det meningen, att ett särskilt bolag skulle taga hand om denna affär. När saken emellertid låg på det sättet, att syftet var att skaffa billigare läkemedel för allmänheten samt att åstadkomma effektiv kontroll över tillverkningen och då det icke kan läggas departementschefen till last att detta syfte ej kunde förverkligas, så har jag för min del ansett, att tillräckliga skäl icke förelegat till anmärkning mot föredragande departementschefen i denna punkt.

Nu anmärker utskottet också, att de vidtagna åtgärderna ha medfört vissa ekonomiska konsekvenser för staten, ekonomiska risker, som man säger. Ja, mina herrar, vid den tidpunkten, då detta Kungl. Maj:ts beslut fattades, hade man de bästa förutsättningar för att det här företaget skulle reda sig och icke bliva förlustbringande utan till och med giva någon vinst. Nu efteråt kan man komma och säga, att det visat sig, att det var icke någon vidare bra affär, och när nu staten har vissa rättigheter ifråga om Vin- och Spritcentralens vinstmedel, så kan man ju säga, att detta var för staten ofördelaktigt. Ja, det kan man säga *nu*, men det kunde man icke säga vid den tidpunkten då Kungl. Maj:ts beslut fattades och jag menar, att man får bedöma denna sak med hänsyn till förhållandena vid den tidpunkt, då detta beslut fattades.

Det är i huvudsak på grund av dessa skäl som jag anser, att någon anmärkning mot föredragande departementschefen i denna punkt icke bort göras.

Herr Starbäck: Herr talman! Jag skulle först och främst vilja säga, att det kan ju för kammarens ledamöter vara av intresse att höra denna redogörelse av utskottets ärade ordförande, men det förefaller mig i alla fall olämpligt och med tanke på vad frågan gäller oriktigt att understryka, att syftet varit gott och att

man haft att göra med planer på arrangerande och organiserande av ett bolag, vars verksamhet skulle lända staten och det allmänna till största gagn. Ja, det får jag lov att säga, att skulle icke herrarna icke-reservanter varit övertygade om *det* och ändå icke gått med på att göra anmärkning, då hade man väl kunnat fälla ganska stränga omdömen om dem. Att sålunda upptaga kammarens tid med en längre framställning om att det var ett gott syfte anser jag vara onödigt. Det som frågan här gäller är väl föredragande ministers och ministrarnas förhållande till den konstitutionella sidan av saken, och det är om detta som jag, herr talman, skall be att få yttra mig.

Då bör, efter vad jag kan förstå, utgångspunkten för bedömandet av här föreliggande fråga bliva det beslut, som fattades av Kungl. Maj:t den 5 mars 1920 angående aktiebolaget Vin- och Spritcentralen och som för övrigt är omnämnt i den punkt, där bolagsordningens § 6 avtryckes, och varav klart framgår att »återstående vinst skall, efter det avsättningar till reservfond och pensionsfond blivit gjorda, i den mån den ej enligt § 8 användes för inlösen av preferensaktier eller för sådant ändamål avsättes, inlevereras till kungl. statskontoret för statsverkets räkning.» Man skall ha för ögonen, att det här gäller statens vinst; det är av vikt, att man tager hänsyn härtill, då man bedömer ifrågavarande ärende. I förbigående — ehuru det kan vara viktigt nog — kan jag inte underlåta att fästa uppmärksamheten på det ändamål, A.B. Vin- och Spritcentralen har, enligt vad bolagsordningen bestämmer i § 2. Det heter i denna paragraf, som står avtryckt på sida 23 i utskottets memorial: »Bolagets verksamhet har till föremål att framställa, förädla eller på annat sätt bereda sprit, brännvin och andra alkoholhaltiga drycker, att driva handel med dylika varor samt att handhava därmed i sammanhang stående rörelse.»

Vad är nu anledningen till detta märkvärdiga, att Kungl. Maj:t uppsöker ett bolag, som har att göra med dessa saker, för att få till stånd en god läkemedelstillverkning i riket? Med all aktning och veneration för min gamle vän Ivan Bratts förmåga på olika områden måste jag säga, att det är väl ändå inte så absolut säkert, att hans förmåga skall räcka till att sköta såväl det ena som det andra, så olika saker, som det här är fråga om. Det första som sålunda är anmärkningsvärt härvidlag, är detta, att staten söker upp ett bolag som Vin- och Spritcentralen, då det gäller att söka tillhandahålla allmänheten goda och billiga läkemedel.

Sedan kommer emellertid, i anslutning till vad jag förut läst upp, den passus i bolagsordningen, som handlar om statens vinst i detta sammanhang. Kungl. Maj:t har sagt ifrån, att det inte möter något hinder från Kungl. Maj:ts sida, att Vin- och Spritcentralen anordnar en sådan verksamhet, som det här gäller. Vidare svarar Kungl. Maj:t på en hemställan från statskontoret, som också här är avtryckt, att man fann gott medgiva »att statskontoret finge, utan hinder av bestämmelserna i nämnda brevet till statskontoret den 31 augusti 1877 angående förvaltning av de under statskontorets vård ställda fonders och kassors medel, från statsverkets fond

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Fortis.)

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

av rusdrycksmedel till aktiebolaget Vin- och Spritcentralen utlämna lån till det belopp, för vilket statskontoret prövade ovanberörda aktier utgöra fullt betryggande säkerhet, och på de villkor i övrigt, ämbetsverket funne skäligt bestämma».

Vi ha alltså närmast två saker att fästa oss vid i ifrågavarande avseende. Den ena är, att Kungl. Maj:t inte ansett det vara av någon risk för kronan, att en inskränkning i statens vinstmöjligheter av Vin- och Spritcentralens rörelse kom till stånd genom tillåtelsen, att dess verksamhetsområde utvidgades till att beröra helt andra föremål, helt andra objekt, än bolaget i själva verket handhar enligt bolagsordningen. Den andra är, att Kungl. Maj:t, för att Vin- och Spritcentralen skulle kunna finansiera det ifrågasatta, nya bolaget gav statskontoret rättighet att låna ut åt bolaget en summa av omkring 5 miljoner kronor. Det hör inte hit, att lånet sedan inte blev av. Detta är visserligen gott och väl, och det kan ha sina orsaker, men varför skulle Vin- och Spritcentralen låna denna stora summa, om inte för att kunna på ett lämpligt sätt finansiera det bolag, som skulle bildas och taga hand om läkemedlen? Det kan hända, att detta är en missuppfattning från min sida, men jag har svårt att läsa handlingarna på annat sätt.

Nu är förhållandet det, att fastän lånet inte kom till stånd, Vin- och Spritcentralen inköpt fabriker i fråga, och man har nu engagerat sig i företaget genom att bli ägare till en stor mängd fastigheter på platsen. Jag tror, att jag kan, om det behöves, lämna en del siffror, som visa, varthän detta lett med avseende å Vin- och Spritcentralens affärsställning. Det kan omöjligen förnekas, att denna sak inverkat på den vinst, som staten egentligen skulle få från Vin- och Spritcentralens rörelse.

Det är således dessa båda anmärkningar, framför allt den sista, som gjort, att jag ansett det vara nödvändigt att framställa anmärkning enligt § 107 regeringsformen. Åtskilligt finnes att tillägga, som jag tror är av ganska markant natur, men jag skall inte så mycket uppehålla mig härvid nu. Nog är det i alla fall egenomligt, att medicinalstyrelsen, när den ser sig om efter möjlighet att ordna en billig läkemedelstillverkning, hittar på att vända sig till Vin- och Spritcentralen för att få en finansiering till stånd. Det är ungefär, som om en herrekiperingsaffär skulle övertaga en saftfabrik och någon kunglig styrelse, som hade med beklädnadsartiklar att göra, vände sig till herrekiperingsaffären och frågade, om den inte ville finansiera saftfabriken. Det är mycket svårt att se vad förklaringen till det skedda kan vara — förmodligen finns det en rätt naturlig sådan — men för en utomstående är det inte lätt att upptäcka den.

Det förefaller mig rätt intressant, att utskottets ärade ordförande så starkt underströk vad medicinalstyrelsen sade i sin första skrivelse därom, att »förhållandena påkalla emellertid en skyndsamt, som utsluter, att saken göres till föremål för ingående prövning och proposition i vanlig ordning om anslag av statsmedel för planens fullföljande». Här kan till synes anledningen ligga, att

man vänt sig till Vin- och Spritcentralen i denna sak. Nu vill jag först fråga: varför denna orimliga brådska, som föranledde, att alldeles exceptionella vägar måste anlitas? Var det möjligen därför, att man ansåg, att ett sådant tillstånd ute i världen åter igen kunde inträffa — medicinalstyrelsen säger dock, att någonting sådant vore ganska osannolikt — att vi återigen skulle vara hänvisade till oss själva, då det gällde att reda sig i ett svårt läge? Det förefaller mig, som om man härvidlag skulle kunna taga på saken lika lugnt som herrarna göra med avseende å försvaret. Då visa ni ständigt och jämt på försvarsberedningen och säga, att vi bry oss inte om att *nu* öka värnplikstiden; *sedan* komma vi kanske att yrka på en längre tid, men så länge beredningen sitter, böra vi inte göra någon ändring. Nåja, så länge utredningen i denna sak varade, kunde vi också ha lugnat oss; jag kan inte se, att vi skulle lidit något egentligt men av att få frågan uppskjuten — och numera är den ju också uppskjuten på obestämd tid.

Vad som här skett ter sig för mig såsom verkligen ganska betänkligt. För mig smakar det utav, att det för den regering, som då satt, stod som det viktigaste att återigen få en socialisering till stånd, ett nytt monopol bildat. Vad som låg bakom — det framlyser av handlingarna på flera ställen — var nog önskan att genomföra ett monopol. Jag ser, att herr Viktor Larsson skakar på huvudet, och det må han gärna göra; så socialdemokrat han är, tror han inte det var meningen att här införa ett monopol — mig kan han dock i det fallet inte övertyga.

Om jag sålunda nu i korthet skulle sammanfatta vad jag här yttrat, skulle jag säga, *dels* att man här har att finna en tendens i riktning mot en ny monopolbildning, *dels* att man velat påskynda denna sak under sken av, att det inte fanns tid till en ordentlig och noggrann utredning, detta, efter vad jag kan förstå, just därför, att det tilltalade den sittande regeringens hjärtelag att få till stånd ett nytt monopol, liksom man faktiskt redan fått ett i Vin- och Spritcentralen — vartill vi få tillfälle att återkomma vid reservationernas behandling. Dessutom förefaller det i högsta grad egendomligt, att man vänt sig till Vin- och Spritcentralen i denna sak, vars bolagsordnings 2 § sannerligen inte på något sätt inbjuder till en sådan hänvändelse. Och sedan det sista och viktigaste: det är inte möjligt att komma ifrån, att därigenom att staten engagerat sig i detta företag man på ett mycket avsevärt sätt gjort intrång på statens möjlighet att erhålla del i bolagets vinst.

Jag ber, herr talman, att få yrka, att den här ifrågavarande anmärkningen med gillande lägges till handlingarna.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande memorial ävensom handläggningen av övriga å föredragningslistan

upptagna ärenden till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,25 e. m.

In fidem
Per Cronvall.
